

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI**

**MANEVİ ZEKANIN YAŞAMIN ANLAMI VE YAŞAM DOYUMUNUN
YORDAYICISI OLARAK İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDIN SÖYLEMEZ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUSTAFA KOÇ

HAZİRAN 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

MANEVİ ZEKÂNIN YAŞAMIN ANLAMI VE YAŞAM DOYUMUNUN
YORDAYICISI OLARAK İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDIN SÖYLEMEZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MUSTAFA KOÇ

HAZİRAN 2016

BİLDİRİM

Yüksek Lisans tezi olarak sunulan “Manevi Zekânın Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazılmasında akademik ve bilimsel etik kurallarına uyulduğunu diğer bilimsel eserlerden alıntı yapılan kısımlara atıfta bulunarak bilimsel kaynak normlarına dikkat edildiğine, bu tezin başka bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını taahhüt ederim.

Aydın SÖYLEMEZ

29/06/2016

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

'Manevi Zekanın Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İncelenmesi' başlıklı bu yüksek lisans tezi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan (İmza)
Doç Dr. Murat İSKENDER

Üye (İmza)
Danışman Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Üye (İmza)
Yrd. Doç. Dr. Tuğba Seda ÇOLAK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

29/06/2016

(İmza)

Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Her geçen gün hızla gelişen teknolojik bulgular ve çalışmalar şüphesiz insan yaşamını rahat ve yaşanabilir kılmaktadır. Diğer bilim dalları gibi psikoloji bilimi de bu gelişmelerden nasibini almaktadır. Ancak bir yandan insanoğlunun zorlu yaşamına gözle görülen rahatlıklar sağlayan bu gelişmeler olurken diğer taraftan gözle görülmeyen ve insanın eksikliğini hissettiği manevi tarafı göz ardı edilmektedir. Konusu ve özünü insanın oluşturduğu psikoloji bilimi de maalesef bu gelişmelerin daha çok materyal kısmından faydalanarak insanın çok boyutlu yapısına duyarsız kalmaktadır.

Tüm bunlara rağmen hala insanın asli unsurlarını unutmayan ve tekrar bu perspektiften bakmaya teşvik eden az da olsa psikoloji uzmanları sayesinde insan hak ettiği değeri yeniden elde etmektedir. Bu duruma katkı sağlayan kıymetli psikoloji ve psikiyatri uzmanları ve hocalarımız sayesinde okyanusta damla misali insanın görünmeyen ama hayatına gerçek yönü veren manevi boyutuna dikkat çeken bu alanda küçük bir katkı olsun diye böyle bir çalışmaya niyetlendik.

Tez konumu belirleme noktasında bana cesaret verdiği andan bitirdiğim zamana kadar her daim desteğini esirmeyen, sık sık rahatsız ettiğim ama bu durumdan hiç gocunmayarak hep öğreten ve yardımcı olarak çalışmamı yönlendiren ve sadece teorik bilgi değil pratikte hayata uygulayacağım sabır ve sükunet gibi değerleri öğrendiğim saygıdeğer tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Mustafa Koç'a hürmet ve teşekkür ederim. Sıkıştığım her an yardımını benden esirgemeyen ve destek veren yüksek lisans sınıf arkadaşım saygıdeğer ağabeyim Yard. Doç. Dr. Mehmet BAŞÖREN'e teşekkürü bir borç bilirim. Lisans hayatıma başladığımdan beri hem akademik hem de dostluk anlamında çok şey öğrendiğim kardeşim Arş. Gör. Selahaddin Şamil Fidan'a sevgilerimi sunarım.

Okul yaşamım boyunca bana eğitim veren bütün öğretmenlerime teşekkür ederim. Sadece okul ile sınırlı olmayıp informal eğitim ortamlarında ve normal yaşamda bana bir harf dahi olsun öğreten herkese teşekkür ederim.

Bu çalışmaya niyet etmeme vesile olarak rol model olan ve insanın ulvi yönüne dikkat çeken zat-ı muhterem bilim ve ilim adamı Nefs Psikolojisinin Türkiye'deki

öncüsü kıymetli Psikiyatrist Dr. Mustafa Merter'e saygılarımı sunar ve teşekkür ederim.

Doğumumdan bu yaşıma kadar maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, emek harcayarak en zorlu şartlarda eğitimime katkı sunan annem Fatıma, babam Abdurrahman Söylemez'e ve bir aradayken neşe bulduğum kardeşlerim Vahdettin, Gülsüm ve Leyla'ya çok teşekkür ederim.

Her an desteğini hissettiğim ve yanımda olarak nazımı çeken, her gün bir şeyler öğrendiğim duygu yüklü sınıf arkadaşım, meslektaşım ve sevgili eşim Büşra Söylemez'e çok teşekkür ederim.

Haliyle, duruşuyla ve yaşantısıyla örnek aldığım ve esin kaynağım olan yaşayan rol modelim hikmet ehline ne kadar teşekkür etsem azdır. Güzellikler onun sirayeti, kusurlar bendendir.

Verdiği her nefes tanesi adedince Rabbi Zülcelal'e şükürler olsun.

ÖZET

MANEVİ ZEKÂNIN YAŞAMIN ANLAMI VE YAŞAM DOYUMUNUN YORDAYICISI OLARAK İNCELENMESİ

Söylemez, Aydın

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler
Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Haziran, 2016. xvii + 104 Sayfa.

Bu tezin amacı manevi zekâyı yaşamın anlamı ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak incelemektir. Araştırmada öğrencilerin yaş, cinsiyetleri, Sosyo-ekonomik düzeyleri, anne-baba tutumları hakkında bilgi toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, manevi zekâ düzeyini ölçmek amacıyla Amram ve Dryer (2008) tarafından geliştirilen ve ön geçerliği doğrulanmış ve Türkçeye uyarlaması Söylemez, A., B. ve Koç tarafından yapılan ‘Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği’ uzun formu, yaşamın anlam düzeyini belirlemek amacıyla Steger, Fraizer, Oishi ve Kaler (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe ‘ye uyarlama çalışması Akın ve Taş (2011) tarafından yapılan Yaşamın Anlamı Ölçeği, bireylerin evrensel anlamda yaşamdan aldıkları tatminiyeti değerlendirmek amacıyla Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. ve Griffin, S. (1985) tarafından geliştirilen ve ilk Türkçe’ye uyarlama çalışması Aysan (2001) tarafından yapılan ve daha sonra Şenol-Durak, E., Durak, M. ve Gençöz, T. (2010) tarafından da uyarlaması yapılan Yaşam Doyumu Ölçekleri kullanılmıştır.

Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğinin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan yapının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen uyum indeksi değerleri ($\chi^2= 724.94$, $sd= 199$, $RMSEA= .084$, $CFI= .94$, $IFI= .94$, $NFI= .92$) birleştirilmiş manevi zekâ modelinin iyi uyum verdiğini göstermiştir. Bu sonuçlara dayanarak Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması psikoloji, eğitim ve diğer sosyal bilimler alanlarında kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Araştırmanın örneklemini 2015-2016 Eğitim- Öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Bülent Ecevit Üniversitesi’nde okuyan

öğrenciler ile lisans mezunu İstanbul ve Kocaeli’de yaşayan toplam 388 yetişkinden oluşmaktadır.

Veriler bilgisayar ortamında ve SPSS 20 istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın verilerini analiz etmek için tanımlayıcı istatistikler, demografik bilgilere göre manevi zekanın farklılaşp farklışamadığını tespit etmek için tek yönlü t testi analizi, manevi zeka ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki ve etkiyi incelemek için de korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Araştırma sonucunda manevi zekâ ile alt boyutları (bilinç, anlam, nezaket, hakikat ve aşkınlık) arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. En yüksek pozitif korelasyon değeri manevi zekâ ile aşkınlık alt boyutu arasındadır (. 933). Manevi zekâ ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasında sırasıyla .365 ve .219 değerinde pozitif anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Regresyon analizi sonucunda da manevi zekânın yaşamın anlamı üzerindeki etkisi 0.133 ve manevi zekânın yaşam doyumu üzerindeki etkisi de 0.048 olduğu görülmüştür.

Araştırmanın bulguları yorumlanmış ve tartışılmış; Psikolojik Danışmanlık ve Eğitimde Psikolojik Hizmetler alanındaki manevi zekâ ve yakın alanlardaki konularda çalışma yapacak araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Maneviyat, Manevi Zekâ, Geçerlik ve Güvenirlik, Doğrulayıcı Faktör Analizi

ABSTRACT

THE ADAPTATION OF INTEGRATED SPIRITUAL INTELLIGENCE SCALE TO TURKISH, STUDYING OF THE RELIABILITY AND VALIDITY: STUDYING SPITUAL INTELLIGENCE AS A PRESUMPTION ON THE MEANING OF LIFE AND THE LIFE SATISFACTION

Söylemez, Aydın

Master Thesis, Department of Educational Sciences, Subfield of Psychological Services in Education

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa KOÇ

June, 2016. xvii + 104 Pages

The aim of this thesis is to investigate the influence of spiritual intelligence on the meaning of life and life satisfaction. In order to collect data about participants' age, gender, SES and, fother-mother attitudes, demographical Information Form, to determine the level of spiritual intelligence, meaning and satisfaction in the life was used integrated spiritual intelligence by Amram and Dryer (2008), meaning of life by Steger, Fraizer, Oishi and Kaler (2006) and life satisfaction scale by Diener, Emmons, Larsen and Griffin (1985).

The scale involves 83 items with long form and 45 items with short form and it has 22 subscales. The psychometric properties of the scale were investigated by confirmatory factor analysis. The values of fit indice ($\chi^2= 724.94$, $sd= 199$, $RMSEA= .084$, $CFI= .94$, $IFI= .94$, $NFI= .92$) were found and they gives a good fit indice values. According to these results, it can be say that the spiritual intelligence scale is reliable and valid in the area of psychology, education and the other social sciences.

Totally 388 Particaipants were selected from The University of Sakarya, Bülent Ecevit, Boğaziçi and soma graduate students who were living in Kocaeli and İstanbul.

Data was analyzed by SPSS 20.0 statistical program on the internet. Some analyzes were used in order to accept some results via researche's data. Some of them are; descriptive statistics for demographical information, t test analyze for difference

according to level of dependent and independent samples, correlation analyze and regression analyze between spiritual intelligence, meaning of life and life satisfaction.

In the result of analyze, some conclusions were accepted that there is a relation among spiritual intelligence and its subdimensions such as meaning, grace, conscious, trust and transcendence. The highest correlation is between spiritual intelligence and transcendence with the value of .933. However is was found that there is positive correlation among spiritual intelligence, meaning of life and life satisfaction with the value of .365 and .219. In the result of regression analyze the influence of spiritual intelligence on the meaning of life was found as .133 and on the life satisfaction was found as .048.

The results were interpreted and discussed. Some suggestions were presented for psychological counseling and guidance and psychological services in the education. Some advices were presented for researchers will study on the spiritual intelligence.

Key Words: Spirituality, Spiritual Intelligence, Scale, Reliability And Validity, Confirmatory Factor Analysis

İÇİNDEKİLER

Bildirim	i
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	ii
Önsöz	iii
Türkçe Özet	v
İngilizce Özet	vii
İçindekiler	ix
Tablolar Listesi.....	xiii
Şekiller Listesi.....	xv
1. Bölüm, Giriş.....	1
1.1 Problem Cümlesi.....	2
1.2 Alt Problemler.....	2
1.3 Araştırmanın Önemi.....	3
1.4 Araştırmanın Varsayımları.....	4
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6 Tanımlar	5
1.7 Simgeler ve Kısaltmalar	6
2. Bölüm, Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi ile İlgili Araştırmalar	8
2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	8
2.1.1. Maneviyatın Kavramsal Tanımı.....	8
2.1.2. Zekânın Tanımı	13
2.1.2.1.Çoklu Zekâ Kuramı.....	15
2.1.2.2.Zekâ Çeşitleri	17
2.1.3. IQ- Intellectual Quptient (Bilişsel Zekâ)	18
2.1.4. EQ-Emotional Quotient (Duygusal Zekâ)	20
2.1.5. SQ-Spiritual Quotient (Manevi Zekâ)	23

2.1.5.1.İslami Açıdan Manevi Zekâ.....	35
2.1.5.2.Manevi Zekâ Geliştirilebilir mi?	35
2.1.5.3.Yüksek SQ'nün Özellikleri.....	38
2.1.5.4.Manevi Zekâ ve Ölüm	39
2.1.5.5.Manevi Zekâ Ölçülebilir mi?	39
2.2. İlgili Araştırmalar.....	40
2.2.1. Manevi Zekâ İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	41
2.2.1.1.Manevi Zekâ Alanında Yapılan Yurtiçi Çalışmalar.....	41
2.2.1.2.Manevi Zekâ Alanında Yapılan Uluslararası Çalışmalar.....	48
2.2.2. Yaşamın Anlamı.....	53
2.2.3. Yaşam Doyumu	54
2.3. Alanyazın Taramasının Sonucu	56
3. Bölüm, Yöntem.....	60
3.1.Araştırmanın Modeli	60
3.2.Evren Ve Örneklem.....	61
3.3.Veritoplama Araçları	63
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	63
3.3.2. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği (ISIS-BMZÖ)	64
3.3.3. Yaşamın Anlamı Ölçeği (YAÖ)	66
3.3.4. Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	67
3.4. Verilerin Toplanması	67
3.5. Veri Analizi Teknikleri	68
4. Bölüm, Bulgular ve Yorum.....	69
4.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular	69

4.1.1. Manevi Zekânın Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	69
4.1.2. Yaşam Anlamının Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	72
4.1.3. Yaşam Doyumunun Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	76
4.2. Korelasyon Analizleri	79
4.2.1. Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	80
4.2.2. Manevi Zekâ ile Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişki.....	81
4.2.3. Manevi Zekâ ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki.....	81
4.3.Regresyon Analizi.....	82
4.3.1. Manevi Zekânın Yaşamın Anlamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi	82
4.3.2. Manevi Zekânın Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi	83
5. Bölüm, Sonuç, Tartışma ve Öneriler	85
5. 1. Sonuç ve Tartışma.....	85
5.1.1. Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	85
5.1.1.1.Manevi Zekânın Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma.....	86
5.1.1.2. Yaşamın Anlamının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma	88
5.1.1.3. Yaşam Doyumunun Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma	89
5.1.2.Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma.....	90
5.1.3. Manevi Zekâ İle Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma.....	90
5.1.4. Manevi Zekâ İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma.....	91

5. 2. Öneriler	91
5. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler.....	91
5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	93
Kaynakça.....	95
Ekler	104
Ek 1: Ölçek Uyarlama İzni	105
EK2: Kişisel Bilgi Formu	106
EK3: Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği	107
EK4: Yaşamın Anlamı Ölçeği	110
EK5: Yaşam Doyumu Ölçeği	111
EK6 Özgeçmiş ve İletişim Bilgisi.....	112

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ..	62
Tablo 2. Birleşik Manevi Zekâ Ölçeğine İlişkin DFA Sonuçları	66
Tablo 3. Manevi Zekânın Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	79
Tablo 4. Manevi Zekâ Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri.....	70
Tablo 5. Varyansların Homojenlik Testi.....	70
Tablo 6. Manevi Zekâ Puanlarının Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	71
Tablo 7. Manevi Zekânın Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi	71
Tablo 8. Manevi Zekânın Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi	72
Tablo 9. Manevi Zekânın Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	72
Tablo 10. Yaşamın Anlamının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	73
Tablo 11. Yaşamın Anlamı Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri.....	73
Tablo 12. Yaşamın Anlamı Puanlarının Doğum Sırası Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	74
Tablo 13. Yaşamın Anlamının Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	74
Tablo 14. Yaşamın Anlamının Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi	75
Tablo 15. Yaşamın Anlamının Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	75
Tablo 16. Yaşamın Anlamının Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi.....	76

Tablo 17. Yaşam Doyumunun Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları	76
Tablo 18. Yaşam Doyumu Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri.....	77
Tablo 19. Yaşam Doyumu Puanlarının Doğum Sırası Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi	77
Tablo 20. Yaşam Doyumunun Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi	78
Tablo 21. Yaşam Doyumunun Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi	78
Tablo 22. Yaşam Doyumunun Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi	79
Tablo 23. Yaşam Doyumunun Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analiz	79
Tablo 24. Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Tablosu.....	80
Tablo 25. Manevi Zekâ İle Yaşam Anlamı Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Tablosu.....	81
Tablo 26. Manevi Zekâ İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Tablosu.....	82
Tablo 27. Manevi Zekânın Yaşamın Anlamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Tablosu	83
Tablo 28. Manevi Zekânın Yaşamın Anlamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Tablosu	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: IQ-EQ-SQ İlişkisi	22
Şekil 2: Araştırma Modeli.....	61
Şekil 3. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğine İlişkin Path Diagramı	65

BÖLÜM I

GİRİŞ

1905 yılında Alfred Binet ve Theodore Simon ilk modern zekâ testini geliştirdikten sonra, bu zekâ testi psikoloji bilimi açısından çok önemli ve çığır açıcı bir gelişme olarak kabul edilmişti. Bu bağlamda “zekâ nedir, nasıl gelişir, zekâda etkili olan faktörler nelerdir, çevre mi yoksa kalıtım mı ağır basar?” gibi tartışmalı sorunsallar üzerine hızla araştırmalar yapılmıştı. Ancak bununla da kalmayıp ilerleyen zamanlarda sadece IQ (Entelektüel Zekâ) ile yetinilmedi ve farklı zekâ türleri üzerine araştırmalar yapıldı. IQ insanın analitik ve matematiksel becerisini konu alan zekâ türüdür. İnsan sadece bu yönlerden ibaret olmadığına göre farklı zekâ türlerinin olması da muhtemel ve gereklidir.

Howard Gardner, ‘Frame of Mind (Zihin Çerçeveleri)’ isimli kitabıyla ‘çoklu zekâ’ kavramından yola çıkarak farklı tartışma ve araştırma alanları açtı. Kitapta yedi farklı zekâ türünden bahsetmektedir. Bunlar; dilsel, analitik ve matematiksel, müziksel, bedensel, uzaysal/uzamsal, kişisel ve içsel zekâdır. Yine dört zekâ modelinden bahsederek bunları tabandan tavana fiziksel zekâ, dilsel ve matematiksel beceri zekâsı olan IQ, duygusal zekâ (EQ) ve spirüüel zekâ (SQ) diye sıralamaktadır. EQ ve SQ birbiriyle yakından ilişkisi olan zekâ türleridir. Bu iki zekâ türü düşünceden, fiziksel ve analitik düşünceden ziyade duygulara hitap eden zekâ türleridir. Özellikle SQ doğrudan kalbi muhatap alan ve akleden kalp denebilecek zekâ türünü açıklamak için araştırılmaya değer bir alan teşkil etmektedir.

Cindy Wigglesworth’a (2011) göre, “maneviyat, insanın doğuştan getirdiği ve kendisini aşan ve kendi kapasitesinden daha büyük bir şeyle bağlantı kurmasıdır”. Yani maneviyat insanın kendisini aşma yollarından biridir. Kendisinde somut olarak görünenin ötesinde olan şeyleri hissetmesi ve onlarla iletişime geçmesidir. Bu da ancak kalbi bir duyuş ve hissedişle gerçekleşir. Ancak tam anlamda yoğun bir

hissetmeyle kendisinin ötesine geçebilir. Kendisini merkezden çıkaran bir birey aşkınlıkla, farklı insanlarla ve nesnelere kalp yoluyla iletişime geçmektedir.

Wigglesworth (2011), kişinin SQ değerinin aynı zamanda iki tür farkındalıkla ilişkili olduğunu söylemektedir. İlki öz-farkındalık ikincisi ise evrensel farkındalıktır. Kendisinin farkında olmayan insanın diğerlerinin farkında olması söz konusu değildir. Bu durumda kişinin ilk önce kendisiyle iletişimin olması gerekir ve ancak bu yolla kendisi dışındakilerle de iletişim sağlayıp evrensel farkındalık edinir.

SQ değeri yüksek olan biri sadece iç dünyası ile irtibatla değil aynı zamanda evren ve içindeki her şeyle irtibatlı ve onlarla kurduğu farkındalığa sahiptir. Bu durum Transpersonal Psikolojisi bağlamında ele alındığında da Nefs Psikolojisinin bahsettiği 4 ilişki kategorisinden insan-aşkınlık ilişkisine tekabül etmektedir (Merter, 2014).

Manevi zekânın fitri var oluşu ve sonradan da kişinin “aşkınlık geliştirme metotları” ile bu zekâsını geliştirebildiği ve aşkın olanın kendisini kişiye hatırlatarak farkındalık oluşturduğu bir zekâ türüdür. Ancak birey de aşkınlığın kendisine farkındalık kazandırması için bu yöndeki algılarını açarak bunu edinmede ve geliştirmede istiyaklı olduğu ölçüde manevi zekâsını geliştirir. Sonuç olarak bireyin değerleri, manevi kaynakları ve günlük yaşamındaki işlevlerindeki iyileştirici yönüyle dört zekâ türünden birisidir (Amram ve Dryer, 2008).

1.1.PROBLEM CÜMLESİ

Yetişkin bireylerde manevi zekâ ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasında bir ilişki var mıdır? Bununla birlikte yetişkin bireylerin manevi zekâ düzeyleri cinsiyet, dünyaya geliş sıraları, kardeş sayıları, algılanan akademik başarı düzeyleri, algılanan sosyo-ekonomik düzeyi ve sosyal destek algısı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.2. ALT PROBLEMLER

Bu araştırmanın amacı yetişkin bireylerin sahip olduğu manevi zeka düzeyleri ile yaşam anlamı ve yaşam doyumu arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemektir. Bu genel amaç ışığında aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir ve bu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Yetişkin bireylerin manevi zekâları ile yaşamın anlamı arasında ilişki var mıdır?
2. Yetişkin bireylerin manevi zekâları ile yaşam doyumları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Yetişkin bireylerin manevi zekâları
  - a. Cinsiyet
  - b. Dünyaya geliş sıraları
  - c. Kardeş sayıları
  - d. Algılanan akademik başarı düzeyi
  - e. Algılanan sosyo-ekonomik düzeyi ve
  - f. Sosyal destek algısı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışmada incelenen değişkenlerin tümü bireylerin yaşamlarında önemli rolü olan kavramları içerir. Maneviyat, zekâ, anlam ve doyum gibi kavramlar bireylerin hayatlarında ciddi önem taşıyan temel kavramlardır. Bu kavramlar olmadan insanlar tekdüze, anlamı olmayan ve nihayetinde de anlamsız bir yaşam geçirmiş olur. Bu çalışmada yaşamın bireyler için ne kadar anlamlı olduğu, maneviyatın ne kadar bireyin hayatında yer edindiğini irdelemeye çalışarak manevi zekâ ile yaşam anlamı arasında da bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Teknolojik gelişmeler neticesinde sadece ortaya çıkan fiziki ürünün anlam kazandığı post-modern çağda maneviyat kavramı arka planda kalarak insanlar tarafından önem verilmeyen bir olgu olmuştur. Durum böyle olunca da bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar da çok az sayıda olmaktadır. Mevcut çalışmalar da somut bir veri ortada

olmadığı için bilimsel değeri yok görülmektedir. Bu yüzden de ülkemizde ve dünyada bu konuda çalışmak imtina edilecek bir mevzu olmuştur.

Bununla birlikte maneviyat sadece dini bir olgu olarak görüldüğü için bilimden ayrı tutulmaya çalışılmıştır. Veyahut din ve ilahiyat çalışmaları altında ancak yer edinebilmiştir. Oysa psikoloji gibi insanı ele alan ve değerlendiren bir disiplin insanı manevi boyutundan ayrı ele alamaz. Çünkü insanın bir anlam boyutu ve maneviyat yönü gerçekliği mevcuttur. Bireyin manevi yönü ille de bir dine mensubiyetiyle değil, kendi inancı, değerleri ve anlam dünyası ile de ilintili bir durumdur. Maneviyatın arka plana atıldığı bir dünyada IQ ve EQ gibi zekâlar revaçta iken SQ kavramı da doğal olarak popüler olmamaktadır.

Tüm bunlardan kaynaklı çok dokunulmayan bir alan olan maneviyat ve manevi zeka genelde kenarda tutulmuştur. İnsanın bu yönü göz ardı edilmeyip ele alınıp incelenmeye değerdir. Bu yüzden de dünyada ve ülkemizde ciddi bir boşluk oluşturan bu tür çalışmalara duyulan ihtiyaçtan dolayı bu araştırmanın bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmacılar genellikle yaptıkları çalışmalara ilişkin bir takım varsayımlar öne sürerler. Bu çalışmanın kavramsallaştırılması ve uygulanmasıyla ilişkili temel varsayımlar aşağıda belirtilmektedir:

1. Araştırma örnekleminin evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.
2. Kullanılan veri toplama araçlarının istenilen bilgiyi elde etmede geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.
3. Araştırmaya katılan yetişkin bireylerin her soruyu doğru ve samimi olarak cevapladığı varsayılmaktadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın sınırlılıkları aşağıda sıralanmıştır:

1. Manevi zeka, yaşamın anlamı ve yaşam doyumuna ilişkin bulgular, Birleştirilmiş Manevi Zeka Ölçeği, Yaşamın Anlamı Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği'nden elde edilen verilerle sınırlıdır.
2. Araştırma Sakarya Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi'nde eğitimini sürdüren öğrenciler ve İstanbul ve Kocaeli'de yaşayan lisans mezunu bireyler ile yürütülmüştür. Dolayısıyla araştırma sonuçları benzer niteliklere sahip bireylere genellenebilir.
3. Araştırma bireylere verilen ölçek ve formlardaki sorulara verilen yanıtlarla sınırlıdır.
4. Araştırma bireylerin cinsiyet, yaş, dünyaya geliş sırası, sosyo-ekonomik düzey, algılanan akademik başarı düzeyi, algılanan sosyal destek düzeyi değişkenleri ile sınırlı tutulmaktadır.
5. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğinin madde sayısının çok fazla olması ölçeğin uygulandığı bireyler için sıkıcı olabilmektedir. Bu da örneklemin uygulandığı kimselerden bazısının çalışmayı yarıda keserek ayrılmasına sebep olmuştur.

1.6. TANIMLAR

Araştırmada yer alan temel kavramlara ilişkin tanımlar aşağıda verilmiştir:

Maneviyat: Maneviyat, (agnostik ve ateistler de dâhil) hümanistler için var oluşun manasını arayıştır. Maneviyat beden ve aklın ötesini işaret edip bir ruh, zat ve gizemli bir aşkın ve sonsuz bir kaynağın olduğunu öğretir (Schwing, 2009).

Zekâ: Zekâ; plan yapma, sorun çözme, soyut düşünme, karmaşık fikirleri bir araya getirme, hızlı öğrenme gibi çok genel bir yetenektir (Gottfredson, 1997, aktaran Cindy 2010).

Manevi Zeka: Manevi zekâ ruhun (canın) zekâsıdır. Bu zekâ kendimize şifa vermek, kendimizi bütün haline getirmek için kullandığımız zekâdır. Manevi zekâ egonun

veya şuurulu zihnin ötesindeki bilgeliğe bağlı olan, benliğin o en derindeki parçasında yatan zekâdır (Zohar ve Marshall, 2000).

Yaşamın Anlamı: Frankl'a (2010) göre yaşam anlamı, insanın doğuştan getirdiği bir güç olarak anlam arayışını içinde barındıran, yaşam amaçlarıyla birlikte ele alınan, insan yaşamının doğal ve sağlıklı temel güdüsüdür.

Yaşam Doyumu: Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985), yaşam doyumunu bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde tüm yaşamını olumlu olarak değerlendirmesi şeklinde tanımlamışlardır.

1.7. SİMGELER VE KISALTMALAR

SİMGELER

B = Beta Değeri

f = Frekans

N = Evrendeki Birey Sayısı

p = Güven Aralığı

r = Korelasyon Katsayısı

S.D. = Standart Sapma

S.E. = Standart Hata

$\bar{X}$ = Aritmetik Ortalama

β = Beta Katsayısı

% = Yüzde

> = Büyüktür

< = Küçüktür

KISALTMALAR

BMZÖ: Birleşik Manevi Zekâ Ölçeği

YAÖ: Yaşamın Anlamı Ölçeği

YDÖ: Yaşam Doyumu Ölçeği

IQ: İntellektual Qoutient (Bilişsel Zekâ)

EQ: Emotional Quotient (Duygusal Zekâ)

SQ: Spiritual Quotient (Manevi Zekâ)

SI: Spiritual Intelligence (Manevi Zekâ)

ISIS: Integrated Spiritual Intelligence Scale (Birleşik Manevi Zekâ Ölçeği)

CFI: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

GFI: Uyum İyiliği İndeksi

RMSEA: Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü

Sd: Serbestlik Derecesi

SPSS: Statistical Packages for the Social Sciences

BÖLÜM II

2. 1. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde manevi zekâ, yaşamın anlamı ve yaşam doyumu ile ilgili kuramsal bilgiler ve araştırmalar ele alınmıştır. Manevi zekâ ile yaşam anlamı ve yaşam doyumu hakkında yurt içinde ve yurt dışında yapılan bilimsel çalışmalara yer verilmiştir.

2.1.1. Maneviyatın Kavramsal Tanımı

İnsan türü olarak şu hayatta bilinçdışı geçirdiğimiz vakitler, bilinçli geçirdiklerimizden çok daha fazladır (Taylor, 2009:47).

Latince *spiritus* kökeninden gelen *spirit* sözcüğü *nefes almak* anlamına gelmektedir. Modern anlamdaki karşılığı bireyin duygu ve karakterlerini de içeren fiziksel olmayan yanı ve yaşam enerjisidir (Buzan, 2012).

Maneviyat kelimesi Latince '*nefes almak*' veya '*solumak*' anlamına gelen '*spirale*' sözcüğünden türetilmiştir. İbranice '*ruach*' ve Grekçe '*pneuma*' ile aynı anlama gelir. Böylece maneviyat bireylere, ailelere ve toplumlara umut ve nefes vermeyi sembolize eder. Maneviyat Tanrı, evrensel ruh, üstün bir güçle bağlantılı bir yaşam yolu, amaç ve anlam arayışı çabasına tekabül eder. Maneviyat kutsalın arayışı demektir (Meichenbaum, t.y.).

Maneviyat, (agnostik ve ateistler de dâhil) hümanistler için var oluşun manasını arayıştır. Maneviyat beden ve aklın ötesini işaret edip bir ruh, zat ve gizemli bir aşkın ve sonsuz bir kaynağın olduğunu öğretir (Schwing, 2009). Maneviyat kişiye yaşamın anlamı ve amacını vererek kutsal olanla bağlantıya geçmesini sağlar. Sezgi ve deneyim aracılığıyla hakikatin birden fazla yolunun olduğunu bildirir (Zweibasck, Kaplan ve Manzona, 2015).

Modern çağın dahi adamı ve perenyal felsefenin temsilcisi olan Ken Wilber maneviyat, din ve mistizme çok kapsamlı bir bakış açısı kazandırarak modern zamanın bilim yaparken insanın ruhsal boyutunu devre dışı bırakmasını eleştirmektedir. Wilber'e (2003) göre, insan madde, beden, akıl, ruh ve tinden oluşuyorsa; bilim temel olarak madde ve bedenle ilgilenir, akılla daha az; ruh ve tin ile ise hiç ilgilenmez. Tin mantık üstüdür, mantık karşıtı değil; mantığı basitçe reddetmez, mantığı kucaklar ve sonra da bunun ötesine geçer (Wilber, 2003, s. 321).

Bu duruma yönelik bir eleştiri de meşhur *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* romanının yazarı Grigory'den gelmektedir;

İnsanın insanlarla, dünyayla, tarladaki her otla bağlılık duygusu olmalı. Eğer böyle bir bağ yoksa ne devlet, ne toplum, ne aile ve hatta insan bile var olamaz (Grigory, 2014).

Bilimsel anlamda önemli çalışmalar yapan birçok bilgin din ve maneviyata ciddi değer vermişlerdir. Pandey (2014), inancın her zaman plan, uygulama ve hedeflerden önce geldiğini söyler. Smith (t.y.), ise maneviyat ve manevi zekânın yönetici, eğitimci, eğitim koçu gibi her türden insanlar için önemli bir unsur ve bileşen olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur.

Wilber (2003) maneviyat ile mistisizmi karşılaştırarak ele alarak mistisizmin özünü şöyle açıklar: Varoluşun en derin boyutunda, saf uyanıklığın en merkezi noktasında, zamansız, sonsuz ve değişmez bir görüngü içerisinde tingle, Tanrı ile ve bütün evrenle bir olunur.

Evrensel bir konu bile farklı din ve geleneklerin manevi perspektifine göre çok değişik anlamları içerisinde barındırabilir. Modern çağın başının belada olduğu hastalıklardan biri olan kanser bu evrensel konulardan biridir. Bu bağlamda böyle insanlığın ortak acısı olan bu tür bir hastalıkta bile kişilerin kültürü, dini ve özelde maneviyatlarına farklı şekillerde yansımaktadır.

Kanser rahatsızlığıyla farklı kültür ve alt kültürlerin ilişkilendirdiği çeşitli anlam ve yargılar mevcuttur:

1. Hristiyan-Fundamentalist mesaj: Hastalık temel olarak, Tanrı'nın bir günah karşılığında verdiği cezadır.
2. New Age: Hastalık bir derstir.

3. Tıbbi: Hastalık temel olarak biyo-fiziksel faktörlerden kaynaklanan bir bozukluktur.
4. Karma: Hastalık olumsuz karmanın sonucu olarak ortaya çıkar.
5. Psikolojik: Bastırılmış duygular hastalığa sebebiyet verir.
6. Gnostik: Hastalık bir yanılsamadır.
7. Varoluşçu: Hastalık kendi başına bir anlam taşımaz. Benim ona vermeyi seçtiğim anlam sayesinde anlamlıdır ve bu seçimden ben sorumluyum.
8. Holistik: Hastalık fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal faktörlerin ürünüdür, bunların hiçbiri diğerinden ayrılamaz, hiçbiri yok sayılamaz.
9. Büyü: hastalık bir karşılıktır.
10. Budist: Hastalık görünür dünyanın kaçınılmaz bir parçasıdır.
11. Bilimsel: Hastalığın türü ne olursa olsun hastalığın bir nedeni ya da neden kümesi vardır (Wilber, 2003).

Kültürden kültüre farklılık gösteren yüzeysel yapılara ek olarak, beden gibi insan zihni de kültürler arası bir farklılık göstermeyen derin yapılara sahiptir. Yani insan zihni her nerede olursa olsun imgeler, semboller, algılayış biçimleri ve kurallar üretme kapasitesine sahiptir. Evet, bazı imge ve semboller kültürden kültüre farklılık gösterir ama bu zihinsel ve dilbilimsel yapıları oluşturma kapasitesi ve bu yapıların kendisi temel olarak her yerde aynıdır. İnsan bedeninin tüy üretmesi gibi insan zihni de semboller üretir. Zihinsel ‘yüzeysel yapılar’ belirgin bir farklılık gösterir ama zihinsel derin yapılar hemen hemen aynıdır.

İşte bunun gibi insan bedeninin tüy üretmesi gibi insan anlığı da evrensel olarak fikir üretir, bundan ötürü insan ruhu da evrensel olarak Kutsal’a dair sezgiler üretir. Bu sezgi ve iç görüler dünyanın en önemli tinsel ve ilmi geleneklerinin çekirdeğini oluşturur. Bu geleneklerin yüzeysel yapıları farklılık göstermesine rağmen derin yapıları hemen hemen aynı ve genellikle özdeştir (Wilber, 2003).

Wilber (2003), maneviyat ile ego arasındaki bağlantıyı egonun gerçek bir özne değil başka bir nesne olduğunu öne sürerek açıklar. Egonuzun ayırtına varabilir ya da egonuzu görebilirsiniz. Teorik olarak egonun tüm parçaları uyanıklığın nesnelere olabilir. Başka bir deyişle ego görülebilir, bilgisi edinilebilir bir şeydir. Bu yüzden ego gören, bilen ya da tank değildir. Ego sadece kişiliği oluşturan zihinsel objeler, zihinsel fikirler, semboller, imgeler ve algılardan oluşur. Bu objeleri kullanarak bir

şeyleri anlamlandırıyoruz ve sonra bu objeleri sanki bunlar içinden dışarıyı gözlemlediğimiz şeylermiş gibi ele alıyoruz ve tam da bu yüzden dünyayı yanlış algılıyoruz.

Bir başka açıdan maneviyat ve ego karşılaştırması şöyle ifade edilmektedir: Maneviyatlı olmak egonun ortadan kalkması ve erdemin karakteri inşa etmesi demektir ve manevi değerler iç ve dış dünyayla bağlantıya geçmektir. Renk, cinsiyet, milliyet, meslek ve dini kimlikleri aşma becerisidir (Chaudhary ve Aswal, 2012).

Wilber (2003) bir adım daha ileri giderek maneviyatın egzoterik değil ezoterik din ile ilişkisini açıklayarak maneviyat-din bağlantısını açıklar: Egzoterik din dünyanın gizlerini doğrudan deneyim ya da kanıtı dayanan bir kavrayıştan öte mitsel terimlerle açıklamaya çalışan bir dizi inanç sisteminden oluşur. Ezoterik ise içsel ya da gizli anlamına gelir. Ezoterik ya da mistik din bir giz ya da benzeri bir şey olduğu için değil, doğrudan bir deneyim ya da kişisel uyanıklık meselesi olduğu için gizlidir. Ezoterik din sizden bir yazgıya inanmanızı ya da zorunlu olarak bir dogmayı olduğu gibi kabullenmenizi istemez. Daha çok sizin kendi uyanıklık laboratuvarınızda bilimsel olarak yönlendirdiğiniz bir bireysel deneyim bileşkesinden ibarettir. Bütün iyi bilim dalları gibi bu da sadece inanç ve beklentiye değil doğrudan deneyime dayanır ve bu eşit haklara sahip bir grup insan tarafından kamusal olarak kontrol edilir. Egzoterik dinler birbirlerinden oldukça farklıdır, ezoterik dinler ise dünyanın her yerinde temel olarak aynıdır (Wilber, 2003).

En temel gerçeklik insanoğlunun kontrol edilmeye çalışılan nesnelere olmadığıdır. İnsan beden, zihin, kalp ve ruh olarak dört boyuta sahiptir. Tarih boyunca hem doğudan hem de batıdan bütün felsefe ve dinler incelendiğinde bu dört boyut görülecektir; fiziksel/ekonomik, zihinsel, sosyal/duygusal ve manevi boyut. Çok farklı kelimeler kullanılabilir ama temelde her zaman bu dört boyut ifade edilmek istenmektedir. Aynı zamanda bütün insanların dört temel ihtiyacı ve dört temel motivasyonu ele alınır: yaşamak (hayatta kalma), sevmek (ilişki), öğrenmek (gelişim ve büyüme) ve miras bırakmak (anlam ve katkı).

Maneviyat herkes için doğal bir durumdur. Birey maneviyatını ciddiyetle göz önünde bulundurmadığı zamanlarda sorunlar baş gösterir. Maneviyat birey için ölüm kalım meselesidir. Birey fiziksel olarak yaşıyorken manevi olarak ölü sayılabilir (Purohit, 2006). Maneviyat kişinin kendisini tanımasına yardımcı olur, manevi zeka ise kişinin

kendini gerçekleştirmesi ve yaşamını farkındalıkla devam ettirmesidir. Maneviyat ruh olarak benlik bilgisidir ve aşk, huzur, saflık ve neşe gibi bağlamlar ve en yüksek manevi nitelikler anlayışıdır.

Maneviyat erkek ve kadın dini gelenekler veya gelenekten bağımsız bireysel olarak herkesin zihninde ve kalbinde var olur. Teolog Paul Tillich'ten de esinlenerek maneviyatı asıl ilgi alanı olarak tanımlayabiliriz ve herkesin manevi ilgileri olduğu için de her birey manevi olabilir. Maneviyat tıpkı duygular gibi farklı derinlikler ve düzeylerde olabilir. Bilinçli veya bilinçdışı, gelişmiş veya gelişmemiş, sağlıklı veya patolojik, saf veya bilgili, faydalı veya tehlikeli olabilir.

Bazıları Tanrı, diğer insanlar ve tabiat ile olan ilişkiyi maneviyat olarak tanımlarken bazıları belirli bir inanç olarak tanımlar (Vaughan, 2002). Maneviyat insanın bağlı olduğu şeyi araması olarak tanımlanabilir (Esmaili, Zareh ve Golverdi, 2014).

Manevi zekâ alanında yaptığı ve Goleman ve Boyatzis'in Duygusal zekâ çalışmalarından esinlenerek manevi zekâ alanında çok önemli çalışmalar yapan Cindy Wigglesworth (2013), spiritüelliğin, kendimizden büyük, ilahi ya da olağanüstü yücelikte gördüğümüz bir şeyle temas halinde olmaya yönelik doğuştan gelen insani bir ihtiyaç olduğunu söyler. Wigglesworth (2012), *aşkın zamansızlık* kavramını normal zaman algımızın dışında zamanı deneyimleme durumu olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle *zirve deneyim* olarak adlandırır. Bu durum tamamen içinde bulunulan an içinde yaşama hissidir.

Wigglesworth (2003), maneviyatı bireyin kendisinden daha üstün olanla bağlantıya geçmesi olarak tanımlar. Bu tanımın iki boyutu mevcuttur: yatay ve dikey boyut. Yatay boyut bireyin tabiata ve diğer insanlara hizmet etmesidir. Dikey boyut ise zamandan ve mekândan münezzehe olan bir kutsiyete tekabül eder.

Tüm bunlara ek olarak maneviyat zamana ve duruma göre değişiklik gösterebilir. Birey bazen manevi anlamda iyi bazen de kötü olabilir. Acı ve kayıp zamanları maneviyatın çok düşüp çok yükseldiği zamanlardır. Bu zamanlarda kutsal olanla çok daha yakın olursunuz ve aradaki mesafe kalkar (Hair, 2009).

2.1.2. Zekânın Tanımı

Zekâ dergisinde yapılan bir tanıma göre zekâ; plan yapma, sorun çözme, soyut düşünme, karmaşık fikirleri bir araya getirme, hızlı öğrenme gibi çok genel bir yetenektir (Gottfredson, 1997, aktaran Cindy 2010).

Zekâ bilişsel karmaşıklıkları analiz etme becerisidir. Soyut mantıksallığı işleme kapasitesi olarak adlandırılabilir. Zekâ için nöroloji ve bilişsel bilimde geçerli olan birçok beceri kriteri mevcuttur ancak Kadkhoda ve Jahani (2012) çalışmalarında iki temel boyuta dikkat çekmektedirler;

1. Zekâ, gerçeği yanılgıdan ayırabilme becerisidir ve evrimsel bir yaşam deneyimi olarak bilişsel yönlerimizden kaynağını almaktadır.
2. Nörolojik olarak zekâ ile ilgili olan her şey beyin ve onun vücuttaki sinirsel uzantıları tarafından kontrol edilmektedir (Kadkhoda ve Jahani, 2012).

Bir zekânın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için bir takım standartları karşılaması gerekmektedir; birincisi bir beceriler kümesine sahip olması, ikincisi bir takım ilişki kriterleri karşılaması ve üçüncüsü yaş ve deneyim arttıkça zekânın da gelişmesidir (Mayer ve diğerleri, 2000).

Standardize edilmiş ilk zekâ testinin Paris banliyölerinde yaşayan çocukların öğrenme sorunları ve farklarını açığa çıkarmaya dayalı bir kurguya sahip olduğu düşünüldüğünde daha çok öğrenilmiş zekâ ve kültürlenme ile gelen farkı açığa çıkartacak yaklaşımları benimsediği söylenebilir. Bu durumda ölçümler dar bir popülasyon için alınacak kararlara gerekçe olarak kullanılacak iken yaygınlaşan kullanım ve başka eğitsel değişkenlerle iddialı bir şekilde birleştirilen zekâ ölçüm sonuçları, başlangıç gerekçelerinden koparak güncel sorunlara ölçüsüzce cevaplar hazırlamaya çalışan bir nesneye dönüşmüştür.

Ayrıca, hakkında bir takım eğitsel tanılamalar getirilmesi gereken grup için dahi sağlanacak değerlendirmenin kapsamlı gelişim incelemesi yerine psikometrik incelemeler de bulunması ayrıca eleştiri konusudur. Kan tahlili yapılır gibi çocukların zekâ değerlerinin belli parametrelerle ölçülmesi ve en sağlıklı olacak “eğitim reçetelerinin” kaleme alınması gerçekçi olmayacağı gibi insani de değildir. IQ testleri eğitim için gereklidir. Sınırlı durumlarda ve sınırlı değerlendirmeler yapmak için kullanılabilirler. Eğitsel değerlendirme için tek başına kullanılmaları ya

da sağladıkları ana fikir üzerine diğer eğitsel gelişim göstergelerinin eklenmesi değerlendirme objektifliğini artıramaz (Tedmem web sitesi, 2016).

Başarılı bir zekâ teorisi şu üç beceri üzerine inşa edilir; analitik, yaratıcılık ve uygulanabilirlik. İnsan zekâsı özümseme ve bağlantı kurma yoluyla ortama uyum sağlayan evrimsel ve gelişimsel bir kapasitedir. Bu zeka aracılığıyla birey spesifik bir ortamda veya kültürde ürün üretme ve problem çözme yoluyla analitik ve yaratıcı nitelikleriyle başarılı bir şekilde yaşar (Smith, t.y.).

İnsan zekâsı üstüne yapılan en son nörolojik, psikolojik ve antropolojik incelemelerde ve de insanın düşünce ve dilsel işlemleriyle ilgili çalışmalarda ruhsal zekâ için çok miktarda bilimsel kanıt mevcuttur. Bunlardan dört belirli araştırma akımı bir araya getirilirse;

‘İlk olarak 1990’lı yılların başlarında nöropsikolog Michael Persinger ve daha yakın bir zamanda, 1997’de nörolog V.S. Ramachandran ve Kaliforniya Üniversitesindeki ekibi insan beynindeki ‘Tanrı noktası’ üzerine araştırma yapmıştır. Doğuştan mevcut olan bu ruhsal merkez beynin şakak loblarındaki sinir bağlantıları arasında konuşlanmıştır. Pozitron emisyon topografisi (PET) ile tarandığında bu sinir alanları denekler ruhsal veya dinsel konulardaki bir tartışmaya maruz bırakıldığı her defasında aydınlanmaktadır. Bu konular kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Batılılar Tanrı’dan bahsedildiğinde, Budistler ve diğerleri onlara anlamlı gelen semboller söz konusu olduğunda tepki vermişlerdir. Bu tür şakak lobu aktiviteleri yıllardan beri sara (epilepsi) hastalarının mistik vizyonlarıyla ve LSD alan insanlarla bağlantılandırılmıştır. Ramachandran’ın çalışması ise bu aydınlanmanın normal insanlarda da aktif olduğunu gösteren ilk çalışmadır.

İkincisi, Avusturyalı nörolog Wolf Singer’in 1990’lardaki çalışması olan ‘bağlayıcı sorunu’ göstermektedir ki, beyinde deneyimlerimizi birleştirmeye ve anlamlandırmaya ayrılmış bir sinirsel alan vardır.

Üçüncüsü, Rodolfo Llinas’ın, Singer’in çalışmasının gelişmiş bir versiyonu olan ve 1990’lı yılların ortalarında gerçekleştirdiği uyku ve uyanıklık hal şuuru ve de beyindeki bilişsel olayların bağlanması hakkındaki çalışmasıdır; yeni MEG (Manyetoensefalografi) teknolojisi sayesinde beynin salınımlı elektriksel alanlarının

ve bunlarla ilişkili manyetik alanları tüm kafatasında görmemiz mümkün hale gelmiştir.

Dördüncüsü, Harvard'dan nörolog ve biyoantropolog Terrance Deacon'un *The Symbolic Species (Sembolik Türler, 1997)* insanın kullandığı dilin kökenine ilişkin çalışmasıdır. Deacon'un çalışması insan lisanının eşsiz şekilde insani, tamamıyla sembolik, anlamı merkez alan ve beynin ön loblarının hızlı gelişimiyle birlikte evrimleşen bir aktivite olduğunu göstermiştir. Ne mevcut bilgisayarlar ne de üst düzey maymunlar (az ve sınırlı, özel alanlar dâhil) lisan kullanabilirler çünkü anlamla ilgili olan ön lobdan yoksundurlar. Bu kitap (Ruhsal Zekâmızla Bağlantı Kurmak) Deacon'un beyindeki sembolik hayal gücünün evrimiyle ve bunun beyindeki ve sosyal evrimleşmedeki rolü hakkındaki bütün araştırma programının ruhsal zekâ olarak adlandırılan zekâ meselesinin temelini oluşturduğunu göstermektedir'' (Zohar ve Marshall, 2000).

2.1.2.1. Çoklu zekâ kuramı

Zekâ bir ya da birden fazla kültürel çerçeve içinde değerlendirilen bir sorun çözme veya ürün yaratma becerisidir (Gardner, 1983:2010).

Yaratıcı birey, belli bir çevrede sorunlar çözen ya da sorunlar ürünler ortaya koyan, çalışması alanın bilgili kişileri tarafından hem yeni hem de kabul edilebilir olarak değerlendirilen kişidir. Bu tanım temelinde Gardner bu yüzyılın başında Batı'da modern bilincin oluşumunda etkin olan altı adam ve bir kadın üzerine çalıştı. Her biri de farklı zekâ türlerinin bir örneği olan Sigmund Freud, Albert Einstein, İgor Stravinsky, Pablo Picasso, T.S. Eliot, Martha Graham ve Mahatma Gandi çalışılan önemli bilim insanlarıdır (Gardner, 1983:2010).

Psikometrik ve davranışçı yaklaşımların zirvede olduğu günlerde zekâ kalıtımla elde edilen tekil bir oluşum olarak düşünülürdü. Bugünlerde birçok araştırmacı bunun tam tersine inanıyor: Birbirinden bağımsız birçok farklı zekâ olduğuna; her zekâ türünün kendine özgü bir gücü ve sınırlamaları olduğuna; zihnin doğumda tertemiz olmadığına; insanlara önceki naif kurumlarla zıtlık oluşturan ya da bir zeka dâhilinde ve ona uygun alanlarda olan doğal güç çizgilerine aykırı şeyler öğretmenin zorluğuna dikkat çekiyorlar (Gardner, 1983:2010).

Birçok kişi farklı beceriler ve ilgi alanlarının varlığını kabul etse de zekâ sözcüğünün kullanımını konusunda bocalar. Zekâ daha genel bir kapasiteyi ifade etmek için kullanılmalı. Elbette ki insan bir sözcüğü istediği gibi tanımlayabilir. Fakat zekâyâ dar bir tanım getirilirse, bu tanımın kapsamadığı kapasite dikkate alınmamış, bu kapasitenin değeri bilinmemiş olacaktır. Yani dansçılar ve satranç oyuncuları yetenekli olabilirler ama zeki değildirler (Gardner, 1983:2010).

Bugün testlerin çoğu dil ve mantık becerisi üzerine kurgulanıyor. Genelde sorunun kelimelere dökülüğu bile testi yapanlara bir ipucu sunuyor. Demek ki dil ve mantık becerisi olan biri böyle bir standart testte müzikal ve uzamsal beceri sahibi de çıkabilir. Ancak dil alanında pek becerisi olmayan ve mantık sorunu olan biri teste tabi tutulan alanlarda ciddi bir beceri sahibi olsa bile sırf dil ve mantık sorunu yaşadığı için bu tür standart testte başarısız olabilir.

Farklı zekâ türlerinin birbiriyle fiilen ilişkisinin nereye uzandığı bilinmez. İyi bir satranç oyuncusu ya da mimar olabilme zekâsına sahip birinin müzik ya da retorik alanlarında da zeki olup olmayacağı bilinemez. Farklı zekâlar açısından adil değerlendirme araçları geliştirilmediği sürece de bilinemeyecektir (Gardner, 1983:2010).

Küçük bir kız bir saatlik sınava alınır. Bilgi düzeyini (Amerika'yı kim keşfetti? Mide ne işe yarar?), kelime dağarcığını (Saçma ne anlama gelir? Çan kulesi ne demektir?), matematik becerisini (Her biri on liradan üç şeker ne kadar yapar?), iki öğe (dirsek ve bilek, dağ ve göl) arasındaki ilişkiyi kurabilme becerisini ölçen bir dizi soru yöneltilir kendisine. Bazı işleri yapması da istenebilir, bulmaca çözmek ya da resimleri bir hikâyeye oluşturacak şekilde dizmek gibi. Bir süre sonra sınavı uygulayan cevapları değerlendirir ve bir rakamla geri döner, bu küçük kızın zekâ katsayısıdır ya da IQ'su. Muhtemelen küçük kıza da söylenecek olan bu rakam, geleceğini bir hayli etkileyecek, öğretmenlerinin onun hakkındaki düşünme biçimlerini, onun bazı ayrıcalıklardan yararlanmaya uygun olup olmadığı yönündeki değerlendirmelerini belirleyecektir. Rakama atfedilen değeri tümüyle yersiz değildir: Sonuçta zeka testinden elde edilen sonuç insanın okul konularını halledebilme becerisini gösterir ancak daha sonraki hayatındaki başarısına dair pek az şey söyler (Gardner, 1983:2010).

Saf bir uzamsal zekâ yoktur; bir çocuğun bulmaca çözümünde, yön bulmasında, blok inşasında ya da basket paslaşmasında ifadesini bulan bir uzamsal zekâ vardır. Benzer biçimde yetişkinler de uzamsal zekâlarını doğrudan göstermezler ama iyi ya da kötü satranç oyuncuları ya da sanatçılardır. Geometriden anlar ya da anlamazlar. Böylece bu onlara aşına olan ve bazı becerilere sahip insanları izleyerek ya da bireyleri bu alanlara sokup başlangıç aşamasını belli bazı desteklerle ya da desteksiz ne kadar çabuk aşabileceklerini gözlemesi tercih edildi (Gardner, 1983:2010).

2.1.2.2. Zekâ çeşitleri

Wigglesworth (2011) dört farklı zekâ türünden bahseder; Fiziksel zekâ (PQ), Entelektüel zekâ (IQ), Duygusal zekâ (EQ) ve Manevi zekâ (SQ). İnsanlar bebekken öncelikle bedenlerine odaklanırlar (PQ), daha sonra dilsel ve kavramsal becerilerini geliştirirler (IQ), iş veya romantik ilişkiler kurma aşamasında (EQ) ve ilerleyen yaşlarda anlam arayışına (SQ) girerler.

İnsan zekâsının kökleri genetik kodumuzda ve bu gezegendeki yaşamın tüm evrimsel tarihinde gizlidir. Zekâmız günlük deneyimlerimizden, fizik ve akıl sağlığımızdan, yediklerimizden, içtiklerimizden, yaptığımız egzersiz miktarından, oluşturduğumuz ilişki tiplerinden ve daha pek çok faktörden etkilenmiştir. Ama nörolojik açıdan söylersek, zekâ ile ilgisi olan her şey beyin tarafından ya da onun vücuda yayılan sinir uzantıları tarafından yönlendirilmekte veya kontrol edilmektedir. Sinirsel organizasyonlardan biri akılcı, mantıklı, kurallar çerçevesinde düşünmemizi sağlar. Bu IQ'muzu oluşturur. Diğer bir tip ise bizim ilişkilendirici, alışkanlıklara bağlı, desenleri ve modelleri tanıyan duygusal düşünüşümüze izin verir. Bu da EQ'muzu oluşturur. Üçüncü tip ise yaratıcı, içgörüyle dolu, kurallar oluşturan ve kurallar yıkabilen düşünüş biçimini mümkün kılar. Ya da önceki düşünce tarzımızı işte bu düşünce tarzı ile yeniden şekillendiririz. Bu da SQ'muzdur (Zohar ve Marshall, 2000).

Özdemir ve Acrakan (2014) kişinin becerilerini 3 temel merkeze ayırmaktadır; Fizik merkezi, duygu merkezi ve zihin merkezi. Fizik merkezi; insanın yapıp etme, eylem ve hareket fonksiyonunu oluşturur. Bu merkez özellikle aksiyon, eylem, kendini koruma, hayatta kalma, istek ve fikirlerini hayata geçirme işlevini gören merkezdir.

Duygu merkezi; insanın sevme-sevmeme, hoşlanma-hoşlanmama, ihtiyaçlarını isteme, hoşlanmadıklarını istememe ve isteklerine yönelme fonksiyonunu oluşturur. Bu merkez insan ve nesnelere ilişkili olma, ilgili olma, tutkuyla yönelme işlevini gören merkezdir. Zihin merkezi; çevreden gelen verileri toplayan, bunları tanımlayan, kavramsallaştıran, doğru-yanlış değerlendirmesi yapan ve sebep-sonuç bağlantılar yoluyla yeni bilgilere ulaşan merkezdir. Bu merkezler zeka açısından ele alındığında fizik merkez fiziksel zekaya, duygu merkezi duygusal zekaya, zihin merkezi entelektüel zekaya ve tüm bunların kendi aralarındaki etkileşimi de manevi zekaya tekabül etmektedir.

Düşünmek bütünüyle beyinsel bir süreç, yalnızca IQ ile ilgili bir mesele değildir. Bizler yalnızca kafamızla değil aynı zamanda duygularımız ve vücudumuzla (EQ) ve ruhumuzla, imgelerimizle, umutlarımızla, anlam ve değer duygularımızla (SQ) düşünürüz (Zohar ve Marshall, 2000).

Rasyonel zekâsı gelişmiş ama latif zekâ alanında yeterince eğitilmemiş belirgin bir olgunluğa ulaşamamış insanlar inanılmaz bir saflık gösteriyorlar. Örneğin bir ömür boyu mesleğinde yükselmiş, değerli yayınlar yapmış bir akademisyen günün birinde kendisinin Büyük İskender'in reenkarnasyonu olduğunu iddia edebiliyor. Mesele sadece kişinin kimliğini bu yönde tanımlaması değil elbette. İşin çok daha vahim tarafı bu süreç bir süre sonra ikincil bir paranoya ve ağır bir depresyon tablosuna dönüşebiliyor (Merter, 2012).

Beyindeki sinir ağları, vücuttaki ve beyindeki diğer tüm sinir ağlarıyla da bağlantılıdır. Beynin en eski bölümü olan beyin sapındakiler ağısı oluşum (retiküler) olarak bilinir; içeri gelen duyu bilgileri ve bunlarla ilişkili olup dışarı çıkan motor emirlerini işlerler, yürüme ve yutkunma bunlara örnektir. Ayrıca uyuma/uyanma döngüsünden de sorumludurlar. Örneğin bir anne çok yoğun trafik gürültüsünde dahi uyuyabilir ama bundan çok daha alçak bir ses olan bebeğinin sesine uyanır. Bu uyarılma tepkisini işleten retiküler oluşumdur (Zohar ve Marshall, 2000).

Makinelerin aksine insan şuurludur. İnsanlar deneyimlerinin farkındadırlar ve farkında olduklarının da farkındadırlar (Zohar ve Marshall, 2000).

2.1.3. IQ- Intellectual Quotient (Bilişsel Zekâ)

Zekâ katsayısı, zekâ bölümü veya İngilizce *intelligence quotient* 'den IQ, zekâyı ölçme amaçlı birkaç farklı standartlaştırılmış testlerden çıkarılan değerdir. IQ deyimini Almanca *Intelligenzquotient* olarak Alman psikolog Wilhelm Stern tarafından 1912 yılında Alfred Binet ve Theodore Simon'un tasarladığı gibi zekâyı değerlendirmek için ortaya koyduğu bir yöntemdir. IQ deyimini yaygın olsa da, Wenchsler Yetişkin Ölçüsü gibi modern IQ test değerlendirmeleri artık orta değeri (ortalama zekâ) 100 olan ve standart sapması 15 olan bir çan eğrisine göre öznenin konumlandırılmasına dayanır. Fakat bazı testlerde farklı standart sapma değerleri olabilir (wikipedia).

IQ düzeyleri;

- 0-25 arası ağır gerilik
- 26-50 arası orta gerilik
- 51-75 arası hafif gerilik
- 76-90 arası sınır zekâ
- 91-110 arası normal zekâ
- 111-119 arası ileri zekâ
- 120-130 arası üstün zekâ
- 131-145 arası çok üstün zekâ
- 146 ve üzeri deha

Bunlar zekânın ölçülebilir olduğunu ve her insanın belirli bir zekâsının olduğunu bilişsel anlamda savunan kesimdir. Bir de zekânın sadece IQ'dan ibaret olmadığını ve onu ölçmenin de etik olmadığını savunanlar var. Gardner zekânın sadece IQ'dan ibaret olmadığını öne süren ünlü teorisyenlerden biridir.

Harvard'lı yazar ve eğitimci Howard Gardner (1995), çocukların yaşam hakkındaki görüşleri, bunları hayata uyarlamayı ve hayattaki zorluklarla başa çıkma becerilerini şekillendiren yaşam deneyimlerinin beş yaşından itibaren şekillendiğine işaret eder. Bunu *okulsuz zihin* olarak tanımlar. Gardner maalesef çoğu insanın ne kadar okul okursa okusun bu beş yaş zihninden öteye geçemediğini ifade eder. Bundan da eğitmekten ziyade öğretene ve salt bilgi veren eğitim sistemini sorumlu tutar.

2.1.4. EQ-Emotional Quotient (Duygusal Zekâ)

Goleman'a (1995/2015, s. 15) göre, duygusal zekâyı oluşturan unsurlar öz bilinç, öz denetim, sosyal bilinç ve ilişkileri yönetme yetisidir. 1995 yılında 7-16 yaş arası üç binin üzerindeki çocuktan oluşan Amerikan nüfusunu temsil eden bir örneklemden gelen veriler aktardı. Bu veriler 1970-1980 arasındaki 10 yıl boyunca anne-babaları ve öğretmenleri tarafından derecelendirilen Amerikalı çocukların duygusal sağlığında belirgin bir düşüş olduğunu gösteriyordu. Bu çocuklar daha dertliydi; yalnızlık ve anksiyeteden itaatsizlik ve sızlanmaya kadar daha fazla sorunları vardı (Goleman, 1995/2015).

Goleman, sanal dünyayla ilgilenecek genç insanları kişiler arası ilişkiler konusunda beceriksiz hale getireceği konusunda olduğunu söylüyor (Goleman, 1995/2015).

Birinin yaşaran gözlerinden söylediği sözlere karşın üzüntülü olduğunu anlamak tıpkı basılı bir sayfadaki sözcüklerden anlam sızmak gibi bir kavram edimidir. Birisi duygusal zihinden diğeri ise akılcı zihinden kaynaklanır. Aslında insan iki zihne sahiptir; birisi düşünüyor diğeri ise hissediyor. Akılcı zihin çoğunlukla farkında olunan bir kavrama tarzıdır ve bilince daha yakındır, düşüncelidir ve tartıp yansıtabilir. Bunun yanı sıra fevri ve güçlü bazen de mantıksız olan bir kavrama sistemi daha vardır, bu da duygusal zihindir. Bunların halk arasındaki izdüşümü *kalp* ve *kafadır*. Zihnin akılcı duygusal dengesinin belirli bir oranı vardır; hisler yoğunlaştıkça duygusal zihin devreye girer ve akılcı zihin etkisini yitirir (Goleman, 1995/2015).

İlk memelilerin gelişile birlikte duygusal beynin temel katmanları oluştu. Beyin sapını saran bu katmanlar alt tarafında sapın içlerine yuvarlandığı yerden ısırlmış bir çöreğe benziyordu. Beynin bu kısmına beyin sapını çevreleyip sınırlarını belirlediği için yüzük anlamına gelen Latince *limbus* sözcüğünden türetilerek *limbik sistem* denildi. Bu yeni sistem beynin repertuarına duyguları ekledi (Goleman, 1995/2015).

Hipokampus bilgiyi ortaya çıkarırken, amigdala o bilginin duygusal bir değerinin olup olmadığını belirler. Bebeğin beyinde hızla olgunlaşan amigdala doğum anında son şekline çok yakın durumdadır (Goleman, 1995/2015).

Amigdala kaygılı, fevri bir tepkiyi başlatırken beynin diğer bir kısmı daha uygun bir tepkiye olanak verir. Beynin amigdalanın ani hamlelerine karşı bir tampon vazifesi gören şalteri neokortekse giden ana devrenin diğer ucunda alnın tam arkasındaki prefrontal loblarda bulunur. Prefrontal korteks korku veya öfke anlarında devreye girer (Goleman, 1995/2015).

Amigdala (ve limbik yapılar) ile neokorteks arasındaki bağlantılar zihin ve kalp, düşünce ve duygu arasındaki savaşların ya da işbirlikçi anlaşmaların ana terminalidir. Bu devreler bireye etkili düşünmede hem akıllıca kararlar vermek hem de zihin açıklığı bakımından duygunun önemini gösterir (Goleman, 1995/2015).

Prefrontal korteks işleyen bellekten sorumlu beyin bölgesidir (Goleman, 1995/2015).

Goleman yaptığı bilimsel araştırma ile sosyal bakımdan dışlanan çocukların özellikle okulu terk etme etkisi altında olduğunu söylemiştir. Arkadaşları tarafından dışlanan çocukların da okulu terk oranı yaşlılarına oranla ikiye sekiz kat arası daha fazladır (Goleman, 1995/2015).

Akılcı zihnin kaydetmesi ve karşılık vermesi duygusal zihinde bir ya da iki dakika daha uzun sürdüğünden duygusal bir durumda ilk dürtü kafadan değil kalpten gelir (Goleman, 1995/2015).

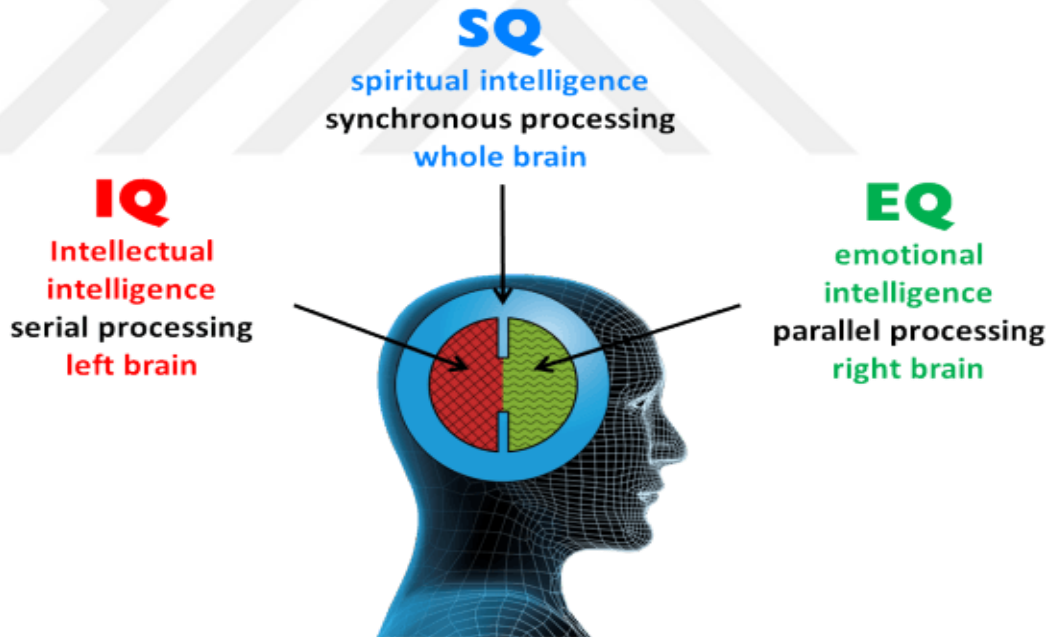
Mutluluk ve başarı için gerekli olan duygusal niteliklere duygusal zekâ denir. Duygusal zekâsı olanlar, kendi duygularıyla birlikte diğer insanların duygularını da okuyabilen, bağımsız davranan, uzlaşmayı başaran iyimser kişilerdir. Amaca ulaşmak için ne yaptığı kadar nasıl yaptığını da önemseyen, zorluklar karşısında sebat edebilen, sorun çözmekten kaçınmayan ve uyum yetenekleri yüksek kişiler duygusal anlamda zeki kabul edilirler.

Tarhan (2012), duygusal anlamda zeki olmayı 10 adımda özetler:

1. Öz bilinç (kendini tanıma)
2. Özdenetim (dürtüleri kontrol etme)
3. Duyguları ifade edebilme
4. Başkalarının duygularını anlayabilme (empati)
5. Engellere rağmen yola devam edebilme (sebat)
6. Kendini harekete geçirebilme (motivasyon)

7. Uyum sağlayabilme, sorun çözmeye istekli olma
8. Uzlaşmacı olabilme, çözüm odaklı düşünme
9. Ümidi ayakta tutma, iyimser olma
10. Yeni deneyimlere açık olma, kendini geliştirmeye istek duyma (Tarhan, 2012).

SQ'yu esasen EQ'dan temel olarak ayıran şey onun dönüştürücü gücünde yatar. Daniel Goleman'ın tanımladığı gibi; duygusal zekâm içinde bulunduğum durumu tartmama izin verir ve o duruma uygun şekilde davranmamı sağlar. Bu o durumun sınırları içinde çalışmak, o durumun bana rehberlik etmesine izin vermektir. Ama ruhsal zekâm en başta bu özel durumun içinde olmayı isteyip istemediğim sorusunu sormama izin verir. Durumu değiştirip daha iyisini mi yaratmalıyım? Bu o durumun sınırları ile çalışmamdır, benim duruma rehberlik etmeme izin vermektir (Zohar ve Marshall, 2000).

Şekil 1. IQ-EQ-SQ İlişkisi (alındı; sqi website)

Bu tablodan yola çıkılarak manevi zeka yaşamın anlamı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceği yorumu yapılabilir. Manevi zekâ problem çözme ve hedeflere ulaşabilme açısından insanları güçlendiren beceriler bütünü olarak görülebilir.

Duygusal zekâ belirli bir durumu değerlendirmek ve ona uygun davranılmasına izin verir. Manevi zekâ asıl benliğimizi geliştirmemize yardım eder. Manevi zekâ sayesinde daha derin anlamı olan bir hayat yaşama fırsatı elde edilir. Manevi zekâ eğitimle geliştirilebilir. Bu bağlamda ergenlik de manevi zekâ eğitimi için en uygun evredir.

2.1.5. SQ-Spiritual Quotient (Manevi Zekâ)

Manevi sözcüklerdeki manevi hakikatleri ifade eden Tanrı'nın Ruhu aracılığıyla ilham alarak gelen şeye manevi zekâ denir. Manevi zekâ sanat, müzik ve diğer sembolik haritalar aracılığıyla yaratıcı ifade ve manevi düşünceyi basitleştirme ve sezgi kavramlarını içerir. Problem çözme, karar verme uygulaması ve yaşam durumu manevi zekânın unsurlarıdır. Manevi zekâ aynı zamanda ruhun meyvesi ve hizmet gibi davranışlarla kanıtlanır. Manevi zekânın en doyurucu ifadesi Tanrı ve inançlı toplumla sevgi bağının olmasıdır. Ancak manevi zekâ yanlış da kullanılabilir. Öğretmenler öğrencilerinin manevi zekâlarını geliştirerek hatalardan ders çıkarmalarına ve güvenli ilişkiler kurmalarına yardım edebilirler (Beardsley, 2004).

Manevi zekâ bireysel zihin becerisinden daha önemli bir zekâ türüdür. Manevi zekâ kişi ile benötesini ve ben ile de ruhu birleştirir. Manevi zekâ geleneksel psikoloji anlayışının ötesine uzanır. Buna ek olarak farkındalık kavramı bireyin kendisiyle, dünya ile diğer insanlarla ve aşkınlıkla olan ilişkisinin farkındalığını temsil eder (Zahid, 2013).

Düşünmek sadece beyinsel veya IQ ile ilintili bir süreç değildir. İnsan kafasıyla düşündüğü gibi duyguları, bedeni, ruhu, değerleri, umudu, birlik ve anlam hissi ile de düşünür. Manevi zekâ yaşama yön veren zekâ türüdür ve bireyi iyileştirici bir yönü var. Bireyin kendisi ve yüksek gerçeklik ifadesi üzerine düşünmesini sağlar.

Manevi zekâ iç sesi dinleyerek öğrenirken problem çözmeye çok farklı açılardan yaklaşabilme becerisidir. Yüksek manevi zekâyâ sahip bireyler; mutluluk, sükûnet, yüksek özdeğer ve bütüncül sevgi ilişkisine sahiptirler (Selman ve arkadaşları, 2005).

Manevi zekâ birinin kendi farkında olması, varlığın aşkın yönünün farkında olması, benliğinin anlamını güçlendirmesi ve ustalıkla yardım etmenin zihinsel kapasitesidir (Nazam, 2014).

Manevi zekâ yaşamda bir yönün olması durumudur ve bütün kırılğan yönleri iyileştirebilme becerisidir. Bireye yüksek bir gerçeklik ifadesinin olduğunu düşündürür. Etkili liderliğin anahtar kavramları zekâ, duygusal zekâ ve manevi zekâdır. Bu araştırmaya göre zekâmızla düşündüğümüzü, duygularımızla ve bedenimiz aracılığıyla duygusal zekâmızı ve ruh, değerler, umut ve anlam bütünlüğü ile de manevi zekâmızı kullanırız (Shabnam ve Tung, 2013).

Manevi zekâ ‘Ben kimim? Ve Ben neredeyim?’ gibi soruları konu edinen zeka alanıdır. Manevi zekânın temel becerilerinden biri cevaptan ziyade soru üzerine odaklanmasıdır. Manevi zekânın gücü anlam ve değer sorunlarına daha büyük çerçeveden bakarak çözümlenmeye çalışmasında ortaya çıkar (Kadkhoda ve Jahani, 2012).

Manevi zekâ insan bilincinin temeli, karakter inşa etmeden sorumlu ve anlam arama olarak tanımlanabilir. Manevi zekâyı geliştirmek teorikten ziyade yaşantısal bir süreçtir. Bu yüzden manevi zekâyı semboller ve metaforlar kullanmadan edebi terimlerle ifade etmek gerçek anlamda çok zordur. Manevi zekânın dili kalbin dilidir. Herkes onu anlar fakat sözlü olarak konuşmak için sezgi, hayal ve yaratıcılığın dilinden anlamak gerekir. Bu durum özellikle dini ve kültürel bir arka plana sahip çok kültürlü insanlar için geçerlidir. Bu bağlamda manevi zekâ sözleri aşan bir iletişim kurma durumunda bir grubun lideri veya bir yönetici için önemli bir beceridir. Yüksek düzeyde manevi zekâyı sahip bir yönetici veya lider takımla daha iyi anlaşır ve daha iyi sonuçlar elde ederek büyük resme odaklanma imkânı elde eder (Pandey, 2014).

Manevi zekâ bireyin madde ötesi ve aşkın yönünün farkındalığına katkı sağlayan zihinsel beceriler bütünüdür. Bu geniş çaplı literatür taraması şu dört unsuru desteklemektedir; kritik varoluşçu düşünce, kişisel anlam ürünü, aşkınlık farkındalığı ve bilinç durumu ilerlemesi. Manevi zekânın ilk ögesi anlam, amaç ve diğer varoluşsal veya metafiziksel konular üzerine kritik olarak düşünmeyi içerir.

Kişisel anlam tıpkı varoluşçu düşünce gibi sıklıkla manevi zekânın önemli bir unsuru olarak görülür. Üçüncü öge benliğin, diğer bireyleri ve fiziksel dünyanın ötesindeki aşkın boyutu algılama kapasitesi ve becerisi olarak tanımlanır. Son unsur olan bilinç durumu ilerlemesi ise saf bilinç, kozmik bilinç, teklik-birlik olarak tanımlanabilir (King ve DeCicco, 2009).

Manevi zeka kalbi açar, zihni aydınlatır, ruha ilham kazandırır, bireyi ruhuyla iletişime geçirir. Kişi manevi zekâsını uygulamalarla geliştirebilir ve bunun sayesinde hakikati batıldan ayırt edebilir. Bütün kültürler ve dinlerde aşk, hikmet ve hizmete tekabül eder.

Jain ve Purohit'in (2006) yaptıkları bir araştırmaya göre huzurevinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan yaşlı insanlar arasında manevi zekâ açısından bir farklılık görülmedi. Sadece ailesiyle birlikte yaşayan bireylerde huzurevinde yaşayan yaşlılara göre daha yüksek bir farkındalık seviyesi sonucuna varıldı. Manevi zeka spesifik bir din veya gelenekten ziyade kişiler, olaylar veya fikirler aracılığıyla anlam yaratmakla ilintili olarak samimi duygusal uyum ve bağlantılardır. Manevi zekâ farkındalığı derin kavrayış ve etkili anlam bulma sayesinde okul yöneticilerinin okulun başarısını arttırmak için güçlü bir potansiyeldir (Howard, Guramatunhu-Mudiwa ve White, 2009).

Manevi zeka ve dönüşümsel yöneticilik arasındaki ilişki karizma, düşünce ve yaratıcılık aracılığıyla güçlendirilebilir. Dönüşümsel yönetici anlama ulaşma aşamasında koordinasyon ve destek aracılığıyla kurumsal vizyonun gelişiminde önemli bir rol oynar. Manevi zeka bireyin yaşam hedeflerine doğru hareket etmesine ve en yüksek değerlerle bütünlük kurmasında yaşamı güçlü kılan beceri ve niteliklere tekabül eder. Howard ve arkadaşları (2009) manevi zekâsı yüksek olan bireylerin bir takım özelliklerini şöyle sıralar;

- Açık ve esnek bir kalp
- Coşkulu
- Kişinin varlık deneyimi ve kutsal varlık farkındalığı
- Bireyin dünyaya ve diğerlerin saygılı olması ve hizmet etmesi
- Bireyin en yüksek değer etiği tarafından yönlendirilmesi.

Howard ve arkadaşlarına (2009) göre manevi zekâ araştırma ve uygulama aracılığıyla bağımsız bir şekilde ilişkili olarak geliştirilebilir.

Chaudhary ve Aswal (2012), manevi zekâyâ sahip öğrencilerin özelliklerini şöyle sıralar;

- Hayalinde tanımlı bir Tanrı imgesine sahip olma
- Kutsal yazılar veya kutsal metinleri okumak ve anlamaya yönelik ilgi

- Manevi konuları tartışmaktan zevk alma
- Dini sanat, müzik, dans ve şiirlere ilgi göstermek
- Meditasyon gibi uygulamalar sergilemek.

Manevi zekâ Tanrı'yı merkeze alarak kendimizi ve dünyayı anlama becerisidir: egoyu ve benmerkezciliği dönüştürmek ve bütün şartlar altında Tanrı'ya giden yolu tercih etmek, tanımak, bilmek ve bu yolun gereklerini gerçekleştirme becerisidir.

Manevi zekâ sadece bilişsel alan değil bütün açılar ve geniş perspektife sahip olan zekâ türüdür. İnsan işlevlerinin diğer bütün alanlarına da sahip temel alanı kapsayan zekâ türüdür. Bu yüzden manevi zeka değer, motivasyon, niyet, duygu ve kişilik yapısını dönüştüren ve bunlarla bağı olan temel beceriler bütünüdür.

Manevi zekâ manevi anlama yönelik ve ben merkezlilik algısının ötesinde hareket eden, oluşturan, değerlendiren, hissedilen ve anlayan tek beceridir. Ronel ve Gan (2008) yaklaşımı teist bir manevi zekâ temeline dayanmaktadır. Bu beceriler yaşamdaki temel motivasyon gücü olarak inanç, kişisel yaklaşım olarak alçakgönüllülük, duyguları düzenleme becerisi, affetme becerisi, benliğin olmadığı bir sevgiyi içerir. İnsanlar yoğun bir şekilde bu becerileri yaşamlarında uygulamaya çalışmaktadırlar. Bütün bu becerileri yerine getiren bireyde manevi zekâ aktif olmuş olur.

Terapi veya danışmanlık manevi zekânın gelişim sürecinde faydalı bir yöntemdir. Terapi veya danışmanlık bireye manevi zekâ açısından yaşamdaki rolünü ve yerini bilip tanınmasına yardımcı olur (Ronel ve Gan, 2008). Her zekâ türü birbirinden farklı becerilere ve işlevlere sahiptir. Kişi bütün zekâ yönlerinden yüksek veya düşük seviyede ele alınabilir. IQ açısından yüksek seviyeye sahip bir insan EQ ve SQ açısından düşük seviyede olabilir. Diğer şekilde EQ zekâsı yüksek ama IQ ve SQ zekâsı düşük olabilir

SQ nörolojik olarak EQ ve IQ'den farklıdır. IQ ve EQ beynin farklı loblarında bulunmalarına rağmen SQ her iki lobla ve bütün beyin aktivasyonunda eşzamanlı olarak uyumludur. Zekâ türlerini işleme birbirinden farklıdır. IQ seri moda işlev görürken, EQ paralel moda ve SQ eşzamanlı moda işlev görmektedir.

Kişi bu üç zekâ türünün her biri için bir takım özelliklere doğuştan sahiptir. Ancak mantıksal zekânın büyük bölümü içselken EQ ve SQ eğitimle geliştirilebilir. Duygu

ve maneviyat açısından bir takım özellikler doğuştan gelebilir ancak kişi duygusal ve manevi zekâyâ doğuştan sahip değildir. İnsanların çoğunda yaşla manevi veya duygusal zekâ açısından olumlu bir ilişki mevcuttur ancak bu duygusal ve manevi zekânın yaşla birlikte geliştiğini garanti etmez. Çünkü herkes yaşla birlikte duygusal ve manevi zekâsını geliştiremeyebilir. İnsanlar büyüdükçe manevi ve duygusal zekâlarını geliştirebilme fırsatına sahipler ancak bu artış onların çabalarına bağlıdır.

Manevi zekâ daha doygun hissetme, derinde yatan anlamı bulma ve yaşamın amaçlı olması durumudur. Manevi zekâ ruhun zekâsıdır. Manevi zekâ kendimizi iyileştirme ve kendimizi bütün ile bağlantıya geçirmenin becerisidir. Manevi zekâ kültür veya değere bağlı olan bir zekâ değildir. Manevi zekâ dini yaşamayı mümkün kılabilir ama herhangi bir dine bağlı değildir (Singh ve Sinha, 2013).

SQ hem IQ hem de EQ için temel bir gereksinimdir ve insanın asıl zekâsıdır.

Manevi zekâ insana yaratıcı olma, kuralları değiştirme, durumları değiştirme, hayal etme, esinlenme ve hem anlayış hem de şefkatin sınırlarını bilerek onları kullanmanın zekâsıdır.

SQ'nün özellikleri ve işlevleri;

- ✓ Esneklik
- ✓ Öz farkındalık
- ✓ Acıyla yüzleşme ve onu kendi lehinde kullanma kapasitesi
- ✓ Aşkınılık acısı ile yüzleşme kapasitesi
- ✓ Vizyon ve değerlerden esinlenme
- ✓ Zarara sebebiyet veren durumlardan kaçınma
- ✓ Çeşitli şeyler arasında bir ilişki kurmaya eğilim
- ✓ Bilinmeyen bir şeyin nedenini ve nasılını sormaya eğilim
- ✓ Geleneksel ve eskiye karşı çalışmayı kolaylaştırma
- ✓ Hizmet etme

Birleşik SQ modern toplumlarda düşük seviyededir. Toplum olarak modern çağda yetersiz kültürel değerlerle donanmışız ve materyalizm, anlamın kaybolması ve benmerkezcilik çağındayız. Fakat bireysel anlamda SQ yükseltilebilir.

Bütün insanlar tek bir müzikten oluşan farklı sesler bütünü gibidir. İnsanlar olarak yaratıcı, iç görülü ve sezgili olan üçüncü bir tür düşünmeye sahibiz. IQ ve EQ ile öğrenir ve anlarız fakat SQ ile niyet eder ve gerçekleştiririz.

Normal insanlarda beynin temporal lobu manevi bir aktivite veya konuşma boyunca hareketlilik gösterir. Bu yüzden de nörologlar beynin bu kısmını *Tanrı Noktası* olarak adlandırır.

IQ durumları nasıl algıladığımızı, EQ onun hakkında hissettiklerimizi ve SQ de durum hakkında ne istediğimizi ve niçin istediğimizi konu edinir. Çoğu zaman kişi kendine yabancı olduğunu fark eder, çünkü insan bilincinden daha fazlasıdır. Şizofren, düşük SQ sorunlarından kaynaklanır. Şizofren kimseler kendileri ile dünyayı bütünleştiremezler. Bu tür insanlar anlamdan izole olmuşlar ve konular ve insanlar arasındaki bağı hissetmezler. Bu durum temporal lobda bir hareketliliğe sebep olur. Dolayısıyla da sonuçta bu durum yaratıcılığı etkiler.

Düşük SQ'ya sahip kişilik tiplerinin özellikleri:

- ✓ Geleneksel: fanatizm (aşırıcılık)
- ✓ Sosyal: bağımlılık, sosyopat eğilimler, fobi, baskı uygulama
- ✓ Araştırma: takıntı, histeri, fobi ve baskı uygulama
- ✓ Sanatsal: mani ve depresyon
- ✓ Gerçekçi: vurdumduymazlık, öz-nefret
- ✓ Girişimci: güç kaybı ve şüphencilik.

Düşük düzey SQ değer ve anlam çerçevesinde nesnelere yerleştirmek veya anın ötesine geçme noktasında yetersiz kalır. SQ kalbin gözüyle görür.

Daha iyi bir SQ için *Bowell (2004)* 7 pratik adım önerir:

1. Nerede olduğunun farkında olmak
2. Değiştirmek istediği şeyi güçlü bir şekilde hissetmek
3. Kendi merkezi ve en derin motivasyonuna odaklanmak
4. Belirsizlikleri keşfetmek ve çözmek
5. İlerlemek için birçok olasılık keşfetmek
6. Amacına uygun bir yol belirlemek
7. Birden fazla yol olduğunun farkında olmak

Çağımız kalabalık kültürlere sahiptir; yüksek SQ bağımsızlık alanı oluşturur ve kendi fikrini geliştirir, çağımız atom ve bilim çağıdır; yüksek SQ sevmeyi öğretir, çağımız ölümle sorunludur ve ondan korkar; yüksek SQ yaşamın değerini bilir (Morgan, 2001).

Manevi zekâ ise akıl ve ruhun iç yaşamla ve yeryüzünde var olan her şeyle bağlantıda olmasıdır. Manevi zekâ varoluşsal sorunların derin anlamını kavrama ve çoklu bilinç düzeylerine iç bakış sergilemektir. Manevi zekâ rasyonel zekâdan ve zihinsel becerilerden daha fazlasıdır. Ben'in ruhla kişisel olanın aşkınlıkla irtibata geçmesi durumunda varlık bulur.

Öz farkındalığımız, diğer insanlarla olan ilişkilerimiz, bütün varlıkla ve aşkınlıkla olan bağımız manevi zekâyı güçlü kılar. İnsanlar manevi zekâlarını uygulamalar ve ibadetlerle geliştirerek hakikati yanlış olandan ayırt edebilirler. Manevi zekâ görüleni algı, inanç ve davranış arasındaki ilişkiyi bilerek birden fazla açıdan bakabilme kapasitesidir. Bazı insanlar davranışlarının sorumluluklarını alırken inanç ve algılarının sorumluluklarını almazlar, oysa bunlar birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır.

Bilmenin üç alanı vardır; duyuşsal, zihinsel ve derin düşünce-tefekür. Bu üçlü bilme yolu manevi zekâyı sahip insanlarda bir araya gelerek aktif bir şekilde işler.

Manevi olgunluk cinsiyet, yaş veya etnik kökenine bakılmaksızın insanlara şefkatli bir ilişki kurma, her türlü yaşama saygı duyma ve ibadet etmeyi ifade eder. Manevi olgunluğu geliştirmenin asıl unsuru öz farkındalık kazanmaktır.

Manevi olgunluğun geleneksel seviyesinde birey için grubun önemi yüksek olduğundan sinagog, cami, kiliseye gitmek veya cenaze törenine katılmak ve özel dini günleri kutlamak büyük bir anlama sahiptir. Gelenek ötesi seviyede ise manevi olgunluk için en önemli unsur öz farkındalık ile hakikati farklı açılardan görebilme becerisidir (Vaughan, 2002).

Manevi zekâ kişinin zihin ve ruhunun içsel dünyasıyla ilintili olmasını sağlar. Manevi zekâ öz farkındalığa ek olarak bireyin aşkınlıkla ilişkisinin farkındalığını kazandırır. Bunun dışında birey kendisi, aşkınlık, diğer insanlar ve dünya ile ilişkisinde bir farkındalık oluşturur (Jain ve Purohit, 2006).

Manevi zekâ, maneviyat ve zekâyı bir yapı içerisinde ele alarak birleştirir. Manevi zekâ insanlara şefkat, iyilik, farklılıkları bir araya getirme ve asıl öze olan güveni

öğretir. Bilinç farkındalığı, yaşam deneyimleri ve olaylara uygun davranma ve öz farkındalığın artması manevi zekâyı geliştirme unsurlarının temel unsurlarıdır.

Manevi zekâ kavramı durumlara uygun davranma, sorun çözme davranışı, farklı bilişsel, etik, duygusal ve kişilerarası alanlarda insanlara yardım eder ve onları bir araya getirir. Manevi zekâ insanlara yaşam ve olaylar karşısında bütüncül ve genel bir bakış açısı kazandırır (Esmaili ve diğerleri, 2014).

Aktif varoluşsal sorgulama, dini ve manevi olaylar ve benmerkezciliğin bütünlükle olan bağlantısı manevi zekâ dönüşümünde önemli kavramlardır. Nasel'in (2004) yaptığı bir araştırma sonucunda manevi zekâ becerileri problem çözme kaynakları ve yaşam deneyiminin derin anlam bulmasına katkı sağladığı fark edilmiştir. Yüksek ve iyi gelişmiş bir manevi zeka spesifik bir manevi yolu izlemesi gerekmez, bireysel olarak seçilen içsel yolda kişinin içgörü kazanarak ilerlemesi yeterlidir.

Öz disiplin ve sabır bireyin manevi becerileri, kaynakları ve onu geliştirmesi için gerekli olan kavramlardır. Örneğin aşkın bir hale yükselmek için sabır ve uygulama gereklidir. Diğer taraftan bağlılık ve hakiki katılım kişinin Tanrı ile bağlantı kurmasına yardımcı olur. Meditasyon veya dua etmek gibi bir takım uygulama ve ritüeller sükûnet için, sorun çözme ve en iyi ile olan bağlantıda kullanılabilen yöntemlerdir (Nasel, 2004).

Son 15-20 yıldır zekâ meselesine bakış açısında çok önemli değişiklikler yaşandı, bu konu üzerinde ciddi tartışmalar yapıldı. Bir zamanlar sınavları geçemeyenler sistem açısından *başarısız* kabul ediliyorlardı, şimdi ise hayatın genelinde zeki olmanın ne demek olduğuna ve sınavların insanın başarısını ya da başarısızlığını ölçmek yerine insan potansiyelini keşfetmek için yapılması gerektiğine dair çok daha açık görüşler var. Belki de sistemde başarısızlığa uğrayanlar bizler değiliz, bizi başarısızlığa uğratan sistemin kendisidir (Bowell, 2004, s. 16).

SQ zıtlıkları bir araya getirmek ve olduğumuzdan fazlası olmak için benlik seviyemizi geliştiren zekâdır (Bowell, 2004). SQ 'nasıl mutlu olunur, nasıl başarılı olunur, içsel huzuru nasıl buluruz, nasıl daha yaratıcı oluruz, nasıl iyi bir lider veya anne-baba olabiliriz' gibi sorulara cevap veremez. Aslında SQ 'nasıl'dan ziyade 'niçin'e cevap bulmaya çalışan sorular içerir (Bowell, 2004).

SQ ölçümünde en büyük gelişme, genel durumların yaptıkları işle son derece bağlantılı olduğu oyuncuların, atletlerin ya da düşünce adamlarının beyinsel faaliyetlerinde kaydedilmiştir. Aşırı yoğunluk ve düşük kan basıncı, aşırı odaklanma ve son derece düzgün kalp atışları arasındaki kombinasyonlar. Bunlar beynin fonksiyonlarının ve bağlantısal varlığının ilk göstergeleridir (Bowell, 2004).

SQ zekânın saf ışığıdır, aydınlatıcıdır ve diğer zekâ türleri ışığını ondan alır. Birbiri içre örülerek oluşan en karmaşık duygularımızı anlamak için diğer zekâ türlerinin ulaşamadıkları derinliklerimize SQ sayesinde ulaşırız (Bowell, 2004).

Bowell (2004), ruhsal zekânın 7 adımını öne sürerek hepimizin özünde yaradılıştan bir SQ olduğunu savunur;

1. Adım: Farkındalık
2. Adım: Anlam
3. Adım: Değerlendirme
4. Adım: Odaklanma
5. Adım: Bakış açısı
6. Adım: Geleceği planlama
7. Adım: Misyon

Spiritüellik ve dinden ayrı olan spiritüel zekâ zaman ve uygulama ile geliştirdiğimiz bir dizi beceridir. Dinsel inanç ile geliştirilebildiği gibi bundan bağımsız da geliştirilebilir. Burada kritik nokta, geliştirilmeye gerek duymasıdır. ‘‘Ben hepimizin doğuştan spiritüel olduğuna ancak spiritüel zekâ ile doğmadığımızı inanıyorum. Spiritüel zekâ çalışma ve uygulama ister. Tıpkı müzik yeteneğiyle dünyaya gelen bir çocuğun, bir alet çalmayı öğrenip sürekli çalışmadıkça büyük bir müzisyen olamayacağı gibi’’ (Wigglesworth, 2013).

Spiritüel Zekâ durumdan bağımsız olarak iç ve dış huzur korunurken sağduyu ve merhametle davranma becerisidir (Wigglesworth, 2013). ‘‘SQ’nun bütün zekâlarımızda temel bir rol oynadığı sonucuna ulaştım; SQ’yu bütünleyici bir zekâ, zihinsel ve duygusal yeteneklerimizi bir araya getirerek artıran bir kapak taşı olarak görüyorum. SQ dümende kimin olduğunun daha fazla farkına varmamıza ve bu şekilde çok yönlü gelişimimizi daha fazla sahiplenmemize yardımcı olur’’ (Wigglesworth, 2013).

Cindy (2006) manevi zekâyı durumdan bağımsız olarak iç ve dış huzur korunurken sağduyu ve merhametle davranma becerisi olarak tanımlamıştı. Bu tanımın üç önemli unsuru var; ilki *davranış* sözcüğüdür. SQ sadece insanlar hakkında iyi hissetmek değildir. Birey insanlarla olmanın dışında yalnız iken, ibadet ederken veya meditasyon yaparken de bu hislere sahip olmalıdır. SQ nasıl davrandığımızla, gündelik stresli yaşamda nasıl hareket ettiğinizle ve zor durumlar içerisinde ve de farklı insanlarla etkileşim halinde iken de iyi davranmakla ilgilenir. İkincisi *sevgi* sözcüğüdür. Sevgi İngilizce de birçok anlamı olan bir kelimedir. Ancak bu sözcüğün gerçek zarif anlamı Doğu'dan gelmektedir. Sevgi iki kanatlı kuş demektir. Bir kanadı şefkat diğer kanadı ise bilgeliktir. Eğer bu iki kanattan biri olmazsa kuş uçamaz. Bu yüzden SQ'nun tanımında bilgelik ve şefkat sözcükleri vardır. Üçüncüsü *iç ve dış huzur* sözcüğüdür. İçsel olarak tutkulu bir şekilde enerjik iken dışarda insanlarla dengeyi sağlamayı ifade eder.

Ruhsal zeka ile kastedilen mana ve değerlerle ilgili problemlerin çözümünde kullanılan zekadır.; eylemleri ve yaşamı daha daha geniş ve daha zengin bir anlam kazandıran bağlama yerleştirmekte kullanılan zekadır. SQ hem IQ hem de EQ'nun etkin bir biçimde işlev görebilmesi için şart olan temeldir. Ruhsal zekâ insanın nihai zekâsıdır (Zohar ve Marshall, 2000).

Ruhsal zekâ bize ayırt etme yeteneği verir. Bize ahlak duygumuzu, katı kuralları anlayış ve merhamet ile yumuşatma yeteneğini ve de merhamet ile anlayışın sınırının olduğunu da eşit derecede görme yeteneğini verir (Zohar ve Marshall, 2000).

Ruhsal zekâ insan beyninin ve psişesinin içsel, doğuştan gelen bir yeteneğidir ve en derin kaynaklarını evrenin kalbinden çekip çıkarmaktadır. Bu milyonlarca yıl içinde gelişen ve beynin problemlerin çözümünde anlam bulmasını ve anlamı kullanmasını sağlayan bir yetenektir (Zohar ve Marshall, 2000).

Ruhsal zekâ ruhun (canın) zekâsıdır. Bu zekâ kendimize şifa vermek, kendimizi bütün haline getirmek için kullandığımız zekâdır. Ruhsal zekâ egonun veya şuurlu zihnin ötesindeki bilgeliğe bağlı olan, benliğin o en derindeki parçasında yatan zekâdır (Zohar ve Marshall, 2000).

Manevi zekâ bizi tüm dinlerin ardındaki anlam ve köklü ruh ile temasa geçirir. Manevi zekâsı yüksek bir kimse dindar olmadan da çok yüksek ruhsal niteliklere

sahip olabilir. Manevi zekâyı içimizde yatan ve daha gelişmiş insanlar olma potansiyelimize daha çok ulaşabilmek için kullanırız. Manevi zekâ en yakınımızda olan ego benliklerimizi geçip gitmemize ve içimizde saklı olan o derindeki potansiyel katmanların ötesine uzanmamıza yardım eder. Hayatı daha derin bir anlam düzeyinde yaşamamızı sağlar (Zohar ve Marshall, 2000). Manevi zekâmızı kullandığımızda çevremizdeki şeyleri merkezden itibaren görürüz. Duyguları ve olayları daha geniş bir bağlama yerleştiririz, ayrı gözükten şeylerin birbirleriyle ilgisini kurarız, ilişkileri ve kalıpları görüp oluştururuz.

Hem nörolojiden hem de şuur fiziğinden anladığımızı göre manevi zekâ beyinlerimizin ve onların daha geniş bir gerçeklikle ilişkili olma tarzlarının doğuştan gelen bir yeteneğidir. Manevi zekânın ışığının bize başkası tarafından verilmesine, manevi zekâyı öğrenmemize ve başkalarından miras olarak almamıza gerek yoktur. Derin benlik, doğuştan hakkımız olarak bizimledir ve gittikçe açılmakta olan hayatımıza tanıklık etmek için her zaman mevcuttur. Biz ne zaman anlam bulmak için çabalasak ya da anlam üzerine hareket etsek o oradadır. Ancak benliğimizin şuurlu ego kısmı bu yoldaşın her zaman farkında olmayabilir. Manevi zekâmız hiçbir zaman yok olmaz ama bizim onu görüşümüz ve böylece onu kullanma yeteneğimiz engellenebilir. Bizi engelleyen şey manevi zekâyı, sanki o dışımızdaki bir nesneymiş gibi aramamız olabilir (Zohar ve Marshall, 2000).

Kendi yerini kurallara göre saptayan akılcı zekânın (IQ) ve kendisini içinde bulduğu durum tarafından yönlendirilen duygusal zekânın (EQ) aksine manevi zekâ (SQ) yolumuzu mistiklerin *kalp gözü* dediği biçimde aydınlatmaktadır. Bahya bin Paguda'ya göre ‘ Allah'ı bilen insan gözsüz görür, kulaksız duyar, duyularının algılayamadığı şeyleri algılar ve akla gerek duymadan kavrar (Akt: Zohar ve Marshall, 2000).

Manevi zekâ kendiliğindenliğin derin bir biçimidir, benliğin en derin özüne ve bu derin benliğin yerleştiği oluşun özüne verilen bir yanıtıdır. Daha yüksek manevi zekâyı doğru giden altı ruhsal yolun her biri, ruhsal bakımdan sağır olandan başlayıp ruhsal bakımdan en zeki olanına kadar bir gelişim takip eder. Her yol kendine özgüdür (Zohar ve Marshall, 2000).

Neden doğdum? Neden ölmek zorundayım? Evreni kim yaratmış? İslamda yaratıcının 99 ismi olduğuna inanılır. Buradan Tanrının her bir isminin değerli bir

yönü olduğu çıkarılır ve gerçek maneviyatın temelleri daha derinde olan bir anlamı barındırır.

Zohar manevi zekâyı, asıl amaç, en önemli değerler ve temel ihtiyaçlardan ortaya çıkan derinde yatan anlam deneyimi olarak görür. Tanrı noktası bireyler nesnelere gerçek anlam ve önemi üzerine tefekkür ettiğinde, en derin değerleri ile meditasyon yaptıklarında veya samimi bir şekilde ibadet ettiklerinde aktif olmaktadır. Bu da manevi zekâ kavramını destekleyerek bu buluşun oldukça önemli olduğunu hissettirdi.

Zohar manevi sermayeyi zenginlik, güç ve yüksek bir amaç duygusu, en derin değerlerimiz, derin bir anlam duygusundan hareketle kazanılan etki ve bütün bunlar ile hizmet etmeye adanmış bir yaşam olarak tanımlar. Bu tanım temelinde manevi zekâ manevi sermaye tarafından inşa edilen zekâ olarak tanımlanabilir.

Manevi zekânın rolü daha yüce bir bütünün açıklanması, hizmet, yaratıcılık ve iş birliği için motivasyonumuzu yükseltmesidir. Zohar bireyin kendisinden, ailesinden, öğrencilerden, işçilerden, müşterilerden, insanlıktan, çevreden, gelecek nesillerden ve yaşamın kendisinden daha büyük bir motivasyon kaynağının maneviyatı şekillendirdiğini tutkuyla savunur. Hizmet edilen ve temas halinde olunan bu şey birçok din tarafından Tanrı olarak adlandırılır. İnsan bu dünyada Tanrı'ya kulluk eden ruhun cisimleşmiş halidir.

Zohar yaşamdaki önemli anları ölümsüzleştiren dini törenlere tutkuyla inandığını söyler. Bu anlar yüksek anlam ile bağlantılı olup manevi sermaye için çok önemlidir. Zohar manevi zekâ üzerine yaptığı çalışmasının diğer bilim insanlarının yaptığından daha farklı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre manevi zekâ için herhangi bir dinle bağlantıda olma zorunluluğu yoktur. Herhangi bir insan ateist olabilir ama çok derin bir anlam veya yüce bir amaca hizmet eden motivasyon tarafından yönlendirilebilir. Araştırmalar derin bir anlam ile yüksek bir misyon ve hizmet duygusu ile hareket eden işçilere sahip olan şirketler daha az işten çıkarma ve daha fazla üretim yapmakta olduğunu göstermektedir.

Sokrat yöntemi öğrencileri gerçekten neye inandıklarını keşfetmeleri için daha derine dalma ve sorgulama sürecine yönlendirmek için güçlü bir yöntemdir. Öğrenciler üniversitedeki zamanlarını mümkün olduğu kadar yapabileceklerini yapmak,

sorgulamak, yaratıcı olmak ve değiştirmekle geçirmelidirler. Ne tür şeyler kişiyi iyi bir insan yapar? Ve İyi bir yaşamı oluşturan nedir? Gibi büyük soruları kendilerine sormaları sayesinde kendilerini geliştirirler. Bu sorular derin manevi sorulardır ve bu da yüksek eğitimin manevi boyutu için gereklidir.

Öğrenciler sadece ne öğrendikleri değil aynı zamanda neden öğrendiklerini anlamak zorundalar. Böylece eğitim mezun olup bir iş sahibi olmak gibi basit bir anlamla kısıtlanmamış olur.

2.1.5.1. İslami açıdan manevi zekâ

Müslümanlar açısından manevi zekâ bütünsel bir perspektife sahiptir. İslami açıdan manevi anlamda zeki olan bireyler olabilmek için insan ruhuyla ilintili olarak dinamik manevi arınma ve ahlak güzelliğine ihtiyaç duyarlar. Bu arınma ve manevi zekâyâ sahip olma süreci sadece bireyin kendisiyle baş başa kalmasıyla değil aynı zamanda Allah ve diğer insanlarla da olan bağını korumasıyla mümkün olmaktadır.

Kuran açısından manevi zekâyâ iyi bir örnek Kuran'daki Hz. İbrahim kıssasıdır. Hz. İbrahim yaşadığı toplumundaki insanlar gibi puta tapmak yerine gerçek yaratıcıyı iç sesi, analitik düşüncesi, sezgileri ve nihayetinde manevi zekâsının işlevselliği sayesinde gerçek yaratıcıyı buldu (Bensaid, Machouche ve Grine, 2014).

2.1.5.2. Manevi zekâ geliştirilebilir mi?

Buzan (2002) Manevi Zekâ'yı geliştirmek için 10 yol önerdi:

- Büyük resmi görmek
- Değerlerini keşfetmek: Değerlerin ve ilkelerin davranışlarını belirler ve bunlar yaşamdaki başarı ihtimali üzerinde kitlesel bir etkiye sahiptir.
- Yaşam vizyonunuz ve amacınız: Açık ve tanımlı bir amaçla yaşamınız anlam ve yön kazanacak, daha sağlıklı, daha güçlü ve daha güvenli olacaksınız.
- Merhamet: Kendini ve diğerleri anla.
- Vermek ve almak: hayır ve şükür

- Gülmenin gücü: Gülmek Manevi Zekânın can alıcı bir özelliğidir. Gülmek stres seviyesini azaltır ve genellikle daha neşeli ve mutlu bir yaşama katkı sağlar.
- Çocuk oyun alanını genişletmek: Araştırmalar manevi olarak daha zeki olanların aynı zamanda yaşamdaki neşe, gelişigüzellik, eğlence ve macera duygularını arttırdığını göstermektedir.
- Ritüelin Gücü: Birinin kendisi ve diğerleriyle bağlantı duygusunun güçlenmesi ve onarımı ile sabitlik sağlar.
- Huzur: Derin düşünceye dalma ve meditasyon gibi tekniklerin uygulanması aracılığıyla iç huzuru beslemek.
- Bütün ihtiyacımız sevgidir!

Cindy Wigglesworth (2013) spiritüel anlamda zeki bireylerin uyguladığı 9 adımı şu şekilde listeler;

1. Adım: DUR
2. Adım: NEFES AL
3. Adım: YARDIM İSTE
4. Adım: KENDİNİ GÖZLEMLE
5. Adım: EGO MESELELERİNİ GÖR VE SAHİPLEN
6. Adım: EGO MESELELERİNİN KÖKENLERİNE DERİNLEMESİNE BAK
7. Adım: DURUMU YENİDEN ÇERÇEVELE
8. Adım: ŞÜKRAN DUYACAĞIN BİR ŞEYE ODAKLAN
9. Adım: SPİRİTÜEL OLARAK ZEKİ BİR KARŞILIK SEÇ

Hangi liderler manevi olarak zeki kabul edilirler? Sizin hayranı olduğunuz manevi lideriniz kimdir? O kişi yaşıyor mu, ölü mü, kurgusal mı, gerçek mi? Bu soruya bazen ünlü bazen de ismi duyulmayan biri cevap verir. Hz. Muhammed, Hz. İsa, Gandhi, Martin Luther King, Mother Teresa ve Dalai Lama tanınan liderlerden bazılarıdır. Ancak bunun yanında bir de tanınmayan manevi liderler vardır; Bir ebeveyn, dede, öğretmen, psikolojik danışman, terapist, bir yazar, patron veya manevi bir bilge.

Bir soru daha sorularak bu kimselere hayran olunan yönler veya karakteristikler nelerdir dendiğinde birçok yönlerinden bahsedilir; dürüstlük, sevgi, şefkat, nezaket, huzurluluk, sabır, yardımlaşma duygusu (Wigglesworth, 2006).

Zohar (2000), manevi zekâyı geliştirmek için 7 adım önerir;

1. Adım: şu anda nerede olduğunuzun farkına varın. Örneğin; şu anki durumunuz nedir? Bu durumun sonuçları ve yankıları nelerdir? Kendinize mi yoksa başkalarına mı zarar veriyorsunuz? Bu adımla birlikte böylece kendinizin farkına varmış oluyorsunuz. Bizler sadece günden güne, faaliyetten faaliyete yaşıyoruz. Yüksek manevi zekâ ise her şeyin derinliklerine girmek, eşya hakkında düşünmek, kendimizi ve davranışlarımızı zaman zaman değerlendirmek anlamına gelir. Bir köşeye çekilip bir süre sessiz kalmak, günlük meditasyon yapmak, bir danışmana ya da terapistte gitmek yada gece yatmadan önce o günü gözden geçirmek gibi çözümler aracılığıyla bu yapılabilir.
2. Adım: Düşünceleriniz kendinizin, davranışlarınızın, ilişkilerinizin, hayatınızın, iş performansınızın daha iyi olabileceğini hissetmenizi sağlıyorsa, değişimi sağlamak için değişmeyi istemeli ve değişmek için içsel bir söz vermelisiniz. Örneğin içkiyi veya sigarayı bırakmaya hazır mısınız? Kendinizi veya başkalarını dikkatle dinelemeye?
3. Adım: kendinizi, kendi merkezinin nerede olduğunu ve en derindeki yaşam güdülenmelerinizin neler olduğunu bilmelisiniz. Diyelim ki bir hafta sonra ölecek olsanız, hayatta başardığımız ya da katkıda bulunduğunuz neleri söyleyebilirdiniz?
4. Adım: Yapmak isteyip de yapamadığımız şeylerde sizi nelerin alıkoyduğunun bir listesini yapın ve bu engelleri nasıl ortadan kaldıracabileceğinize yönelik bir anlayış geliştirin. Bu süreç bir rehber ya da bir terapistte, yakın bir arkadaşa ya da bir ruhsal öğretmene gereksinim duyabileceğiniz çok yavaş bir süreç de olabilir.
5. Adım: bu aşamada ilerlemenin çeşitli olasılıkları olduğunun farkına varmalısınız. Bu olasılıkların bazılarının araştırılması sırasında belirli miktarda ruhsal ve zihinsel çalışmada bulunun, bu olasılıkların hayal dünyanızda dolaşmasına izin verin, uygulamaya yönelik gerekliliklerin neler olduğunu bulun ve bunların her birinin sizin açınızdan ne kadar uygulanabilir olduğuna karar verin.
6. Adım: artık kendinizi hayatta bir yola adayın ve bu yolda yürürken merkeze doğru yaklaşın. Yine günlük olarak kendiniz ve başkaları için

en iyisini yapıp yapmadığınızı, mevcut durumdan elde edebileceğiniz in çoğunu elde edip edemediğinizi, olayların gidiş biçiminden huzur duyup duymadığınızı, tatmin olup olmadığınızı ve burada sizin için bir anlamın var olup olmadığını düşünün.

7. Adım: Son olarak seçtiğiniz yolda zarafetle yürürken her zaman başka yolların olduğunu da unutmayın. O yollarda yürüyenlere ve gelecekte başka bir yola gitmek için içinizde doğabilecek olan ihtiyaca saygı gösterin (Zohar ve Marshall, 2000, s. 325-328).

Zohar, doğrusal, mantıksal ve akılcı olan IQ'nun tersine manevi zekânın ölçülemeyeceğini söylüyor (Zohar ve Marshall, 2000).

2.1.5.3. Yüksek sq'nün özellikleri

Oldukça yüksek seviyede gelişmiş manevi zekânın göstergeleri şunları içerir:

- Esnek olma kapasitesi
- Kendine dair farkındalığın yüksek derecede olması
- Acıyla yüzleşme ve acıyı aşma kapasitesi
- Vizyon ve değerlerden ilham alma kapasitesi
- Gereksiz yere incinmeye sebep olmaktan çekinme
- Farklı şeyler arasındaki bağlantıları görme eğilimi (holistik olma)
- 'Niçin?' ve 'Ya şöyleyse?' sorularını sorma ve temel cevapları arama eğilimi
- Alandan bağımsız olma, geleneklere karşı çalışma yeteneğine sahip olma.

Manevi zekâsı yüksek bir insan muhtemelen hizmet edici bir lider olabilir, yani başkalarına daha yüksek vizyon ve değerleri getirmekten, onlara bunları nasıl kullanacaklarını göstermekten sorumlu olan biri; diğer bir deyişle insanlara ilham verebilen kimsedir (Zohar ve Marshall, 2000).

Modern toplumda kolektif manevi zekâ çok düşüktür. Materyalizmle, ahlaki yönü düşünülmeyen ve yalnızca uygun olduğu için yapılan davranışlarla, dar benmerkezcilikle anlam eksikliğiyle ve bir şeylere söz verme yoksunluğuyla karakterize edilebilecek ve ruhsal bakımdan sağır bir kültür içinde yaşıyoruz. Ama bireyler olarak kendi ruhsal zekâmızı yükseltebilecek şekilde hareket edebiliriz. Üçüncü süreci kullanma kapasitemizi yani *niçin* sorusunu sorma, olaylar arasındaki bağlantıları arama, olayların içindeki ve ötesindeki anlamlarla ilgili tahminleri

yüze çıkarma, kendimizin biraz ötesine geçme, daha yansıtıcı olma, kendimizin daha fazla farkında olma, kendimize karşı daha dürüst ve cesur olma eğilimimizi arttırarak yükseltebiliriz (Zohar ve Marshall, 2000).

Yapılan araştırmalarda yüksel manevi zekâ ile din arasında bir bağlantı olmadığı görülmüştür. Çok dindar biri ruhsal bakımdan sağır olabilir; sıkı bir ateist de ruhsal bakımdan zeki olabilir. Yine de yüksek manevi zekâyâ ulaşma meselesinin din karşıtlığıyla bir ilgisi yoktur. Çoğumuz hayatımızı sürdürebilmek için kılavuz olarak bazı dinsel çerçevelere ihtiyaç duyarız: büyük öğretmenlerin fikirleri, azizlerin yaptıkları, ahlaki bir kuralın davranışsal söz ve eylemleri gibi. Bir takım çok derin, temel inançları benimsemek çoğumuza iyi gelir. Pek çoğumuz bunlar olmasa kaybolurduk. Aslında beyinlerimizin sinirsel oluşumunda *Tanrı noktası*'nın varlığı bir takım dinsel deneyim veya inanç biçimleri için var olan kapasitenin, türlerimize evrimsel bir üstünlük sağladığını göstermektedir (Zohar ve Marshall, 2000).

2.1.5.4. Manevi zekâ ve ölüm

Çağdaş kültürün belki de ruhsal bakımdan en sağır olan yönü ölümle haşır neşir olmadaki kabiliyetsizliğidir. Bizler ölümden utanıyoruz, hatta ondan korkuyoruz ve bu nedenle de onu inkâr ediyoruz.

Ölüm korkumuz bakış açısı eksikliğinden, ölümü daha geniş bir çerçeveye koyamamaktan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda hayatı anlamada ve benimsemede hayatı daha geniş bir anlamın ve değerın bakış açısına koyma konusunda da derin bir başarısızlıktır.

Ölüm ne bir sonradır, ne de bir bitıştır; daha çok devam eden bir varlık durumu, kendimin daha ileriki bir halidir.

Ölümü ruhsal bakımdan zeki biçimde anlamak ölümün devam eden tek bir süreçten başka bir şey olmadığı bu bütün ve çok geniş varlık bağlamını görebilmektir (Zohar ve Marshall, 2000).

2.1.5.5. Manevi zekâ ölçülebilir mi?

Cindy (2014) diğer araştırmacıların tersine manevi zekânın ölçülebilir olduğuna inanır. Nasıl ki fiziksel yönlerimiz iyi bir diyet, uyku şekli gibi kriterlerle, entelektüel yönümüz matematiksel veya kavramsal beceriler yoluyla bir sınavı kazanıp kazanamama ölçütüyle, Daniel Goleman'ın geliştirdiği duygusal yönümüz de hissiyat gücümüzle ölçülüyorsa manevi zekâmızı da ölçen kriterler mevcuttur.

Cindy (2004) manevi zekâyı ölçmek için Danbiel Goleman ve Boyatzis'in Duygusal zekâ için yaptığı çalışmayı daha ileri götürerek manevi zekâyı uyarlayarak 21 beceri ölçütü sundu:

1. Kendi dünya görüşünün farkındalığı
2. Yaşam amacı farkındalığı
3. Değerler hiyerarşisi farkındalığı
4. İçsel düşüncenin karmaşıklığı
5. Ego benlik/yüksek benlik farkındalığı
6. Yaşamın karşılıklı bağımlılığının farkındalığı
7. Başkalarının dünya görüşünün farkındalığı
8. Zaman algısı genişliği
9. İnsan algısının sınırları/gücünün farkındalığı
10. Spiritüel yasaların farkındalığı
11. Aşkın birlik deneyimi
12. Spiritüel büyümeye bağlılık
13. Yüksek benliği iş başında tutak
14. Hedef ve değerlerimizi yaşamak
15. İnancı sürdürmek
16. Yüksek benliği yol göstericiliğine yönelmek
17. Spiritüel ilkelerin dirayetli ve etkili bir öğretmeni/yol göstericisi olmak
18. Dirayetli ve etkili bir lider/değişim aracı olmak
19. Merhametli ve direyetli kararlar almak
20. Yatıştırıcı, iyileştirici bir insan olmak
21. Hayatın iniş çıkışlarıyla uyum içinde yaşamak

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.2.1. Manevi Zekâ İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde ülkemizde ve yurtdışında yapılan yetişkin ve ergen öznel iyi oluş çalışmalarından ulaşıldığı kadarına yer verilmiştir.

2.2.1.1. Manevi zekâ alanında yapılan yurtiçi çalışmalar

Önceki yıllarda iletişimin informatik yani bilgi aktarımı ayağı diyebileceğimiz tek tarafı biliniyordu. Ancak insanlar bu bilgileri eyleme dönüştüremiyorlardı. Ayrıca sahip oldukları bilgileri sadece kabul etmeleri yetmiyor, aynı zamanda onları davranışa dönüştürüp benimsemeleri gerekiyordu. İşte bu noktada, iletişimin duygu aktarım ayağı devreye giriyordu. Karşı tarafı söylediklerimizden çok söyleyiş şeklimiz ve beden dilimiz etkiliyordu. Mesela korkuyu sözel ifade ve aktarımla tanımlayamaz. Hızlanan kalp atışı ve solunum, titreyen dudaklar, el ve ayak boşalması, tüylerin diken diken olması, iç organların burkulması olmadan korkuyu anlatmak mümkün müdür? Soğuk, kuru ve nötr bir bilimsel bilgi, duygu oluşturan bazı zihinsel materyaller olmadan hiçbir sonuç vermez (Tarhan, 2012).

Türkiye’de SQ ile yapılan bir çalışma Muhammed Bozdağ tarafından kaleme alınan Ruhsal Zekâ adlı kitap çalışmasıdır. Bozdağ (2010), ruhsal zekayı yedi kısma ayırır: İnanma gücü, niyet gücü, duygu gücü, ısrar gücü, kanaat gücü, ruhsal etkileşim gücü ve ilahi irade gücü.

Bozdağ (2010) bu kitabında IQ, EQ ve SQ ile ilgili açıklamalar yaparak bu üç kavramı birbirinden ayırır. Kıyamet kopuyorsa IQ sizi tepkisiz bırakır, EQ korkutur, SQ ise elinizdeki fidanı diktirmek için son saniyelerinizi yarıştıır. Başarırsanız IQ’ya göre ‘Ben yaptım!’ dersiniz; EQ’ya göre ‘Dostlarımızla yaptık!’ diyeceksiniz. SQ ise size ‘Allah istediğimizi onayladı ve yarattı’ dedirtecektir. IQ ve EQ’nün evreni pozitif bilim tarafından çizilmiştir. Galaksiler, atom ve fiziksel enerji dışında bir varlığı tanımaz. İnsan cesettir. SQ ise insanın ruhunu evrenle yan yana koyar. Nurani derinliği olan farklı bir evren tanımlar. SQ’nün gözü evren ötesine açıktır. (Bozdağ, 2010).

Manevi zekâ alanında yurt içinde yapılan en kapsamlı ve yol gösterici çalışma psikolojinin üçüncü boyutu olan transpersonal psikolojiden etkilenecek Türkiye’de benötesi psikoloji ekolünü kuran Mustafa Merter’in çalışmalarıdır. Merter’in iki önemli eseri 2012 yılında yazdığı *Dokuz yüz katlı insan* ve 2014 yılında basılan *Nefs psikolojisi* adlı kitaplarında manevi zekâyâ vurgu yaparak bu konuda yapılacak çalışmalar için yön göstermiştir.

Merter (2014), Nefs psikolojisi kitabında manevi zekâ kavramı ile ilgili açıklamaları şöyle yapmıştır. Seri bağlantıda (IQ) tıpkı en basit aritmetik hesaplarında olduğu gibi toplama çıkarma vardır; $2 + 2 = 4$, rasyonel zekâyâ tekabül eder ve yukarıda açıkladığımız Newton determinizmine aynen uyar. Bu tarz düşünce; nüans, çelişki kabul etmez, tutturduğu gibi gider. Amerikalı filozof James Carse bu tarz bir düşünce sistemini, “sınırlar içerisinde oyun” (finite game) diye tanımlar. Ama Rabbimiz varlığı yaratırken bizlere alternatif bir bağlantı imkânı daha sunmuştur: paralel bağlantı (EQ) veya Goleman’ın tanımladığı duygusal zekâ. Zohar bu tarz düşünceyi, "karşılaştırmalı düşünce" diye de adlandırır (associative thinking). Burada artık tek tek nöronlar değil nöron kümeleri veya ağları (neural networks) devrededir (Merter, 2014).

İşte öğrenme süreci ve koşullu refleksler (Pavlov) bu paralel bağlantı sayesinde mümkün olur. Yeterince veri, küme sınırlarına ulaştığında ve bir eşik değer aşıldığında tüm küme “canlanır” ve küme hâlinde, durumu "öğrenir". Ama artık bu küme, spesifik cevap verme yeteneğine de ulaşmıştır. Zohar’ın o güzel güzel benzetmesi ile bir anne biraz gürültülü bir ortamda uyurken, diğer sesler daha kuvvetli de olsa, bebeğinin ağlamasını uykuda bile ayırt edebilir ve uyanır. Diğer bir örnek, araba kullanmaktır. Tecrübe arttıkça el ve ayakların koordinasyonu artar ve insan son derece zor, yeni durumlarda ışık hızıyla karar alabilir. Her yeni kazanılan tecrübeye nöral ağlar yeni veriler yüklenir, yani kendilerini yenilerler. Ve ilginçtir nöron sayısı yaşla azalsa bile, yeni bağlantılar yapma kabiliyeti, eğer dengeli yaşanır, zamanla artar.

Merkezî sinir sisteminin daha derinlerinde yer alan ve hissiyatı (emotions) kontrol eden limbik sistemde hem seri hem de paralel bağlantılar vardır. Mesela, doğuştan gelen yılan korkusu böyle bir seri bağlantı sonucunda kaçma refleksini uyandırır. Ama sonradan öğrenilmiş korku ve öfke gibi duygular paralel bağlantının

neticesindedir. Bu sebeple davranışçı ve kognitif terapiler nöronal ağ sistemini (kümeler) yeniden “programladığı” için faydalı olur.

Bilgisayarlar seri bağlantı mevzuunda insan beyninden çok daha hızlı çalışırlar ve yeni çıkan bazı teknolojiler sayesinde bir miktar da paralel bağlantı yapabilirler. Yani yukarıda temas ettiğimiz gibi "sınırlı oyun" oynayabilirler. Fakat insan, fitri yapısı gereği sınırlara sığmaz, hep yeni sınırlara ulaşır ve onları da aşmayı başarır. Yaratıcılık, içgörüm, sanat, estetik, anlam verme, akliselim hep bu üçüncü zekâ türünün belirtileridir. Tevhid görüşü (unitive thinking) insana has bir kuvvedir (potansiyel). Misal verelim: Fiziki olarak ifade edersek insan beyni, birbirleriyle irtibat hâlindeki çok sayıda uzmanlaşmış sistemden mürekkeptir. Bazıları renk, bazıları ses, bazıları şekil, dokunma, koku üzerine ihtisaslaşmıştır. Ve mesela yeni bir mekâna girdiğimizde milyonlarca farklı duyuşsal veri beynimizi sanki bombardımana tutar ama şuurumuz yine de tek bir oda görür. Görmekle de kalmaz, durum analizi de yapıp orasının hoş olup olmadığı neticesine varır. Peki, bu nasıl mümkündür? Burada Zohar, Frankfurt'ta gerçekleşen Wolf Singer ve Charles Gray deneyine değinir (Merter, 2014).

Bu araştırmacılar beynin değişik bölgelerine elektrotlar yerleştirip, nöronların duruma göre titreşimlerini ölçmüşler ve şu şaşırtıcı sonuca varmışlar: Mesela denekler, bir odaya girip bir kahve fincanı gördüklerinde beynin değişik bölgelerinde aynı büyüklükte bir titreşim gösteriyorlar (35 ile 45 Hertz arası veya saniyede 35-45 devir kadar). Bir başka ifadeyle, duyu organları vasıtasıyla bize ulaşan milyonlarca veri arasından bir seçim yapıp; işte benim önümde yuvarlak, porselen, sarı bir kahve fincanı duruyor diyebilmek, bu derecede bir titreşime tekabül ediyor. Veya daha felsefi bir yaklaşımla bu titreşim, bir nesneyi diğerlerinden ayırıp, orada o an var etmek anlamına geliyor. Şimdi de aynı odada bu sefer hafif bir müzik sesi açtığımızı düşünelim. Elektrotlar, bu kez beynin değişik bazı bölgelerinde, nöronların yine 35-40 Hz frekansları arasında, kahve fincanına göre çok az miktarda değişim gösteren bir titreşim içinde olduklarına işaret etmektedir. Diğer yönden meditasyon üzerine yapılan bazı EEG (elektroansefalogram) çalışmalarında da uyanık gevşeme (alert relaxation) meditasyon durumunda, uyumlu alfa dalgalarının beyni sardığı izlenmiştir. Meditasyon daha da derinleştğinde (ilk 20 dakika sonrası) ve rasyonel aktivite büyük oranlarda azaldığında, beynin büyük bölümünde 40 Hz frekansı

ölçülür. Dikkatinizi çekerim hem bir nesneye odaklanıldığında hem de düşünceler neredeyse durduğunda aynı frekansa rastlıyoruz (Merter, 2014).

Zohar ve Marshall, psikolojik açıdan ruhsal zekâyı konuşlandırırken Freud'un yapısal teorisinden hareket ederek şöyle bir benzetme yaparlar: Birincil süreç ("id" ve alt bilinçdışı "mantığı") daha ziyade paralel bağlantıyı (karşılaştırmalı düşünce) çağrıştırırken, ikincil süreç (ego bilinci) seri bağlantıyı (rasyonel düz mantık) temsil eder.

Bir üçüncü düşünce tarzı ise birleştirici (tevhid) düşünce tarzıdır (unitive thinking) ve bizim yorumumuz olan nefis psikolojisine göre bu, üst bilinçdışı (âlem-i misâl) "düşünce ötesi düşüncesidir (benötesi veya transpersonel).

Bir başka araştırmacı, New York Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Rodolfo Llinas ve arkadaşları merkezî sinir sisteminin çok önemli bir özelliğine dikkati çekerek Singer-Gray çalışmasını daha da öteye götürürler. Kullandıkları teknik, magneto-ansefalografi'dir (MEG). EEG nasıl beynin elektrik aktivitesini ölçüyorsa MEG de manyetik aktiviteyi ölçer. Llinas 40 Hz titreşimlerinin dalgalar hâlinde beyin kabuğunun (korteks) ön tarafından arkaya doğru geliştiğini izler (Merter, 2014).

Sanki bir nehir usulca akmaktadır. Yorumları, bu dalgaların zaman-mekân duygusunu verdiği yolundadır. Duyu organlarından gelen verilerin ulaştığı beynin daha derin tabakalarında ise, 40 Hz dalgaları tıpkı bir havuza atılan taşın teşkil ettiği daireler gibi tesir gösterirler. Bunlar da yaşanan olayın (mesela kırmızı bir elma gördük) muhtevasını belirler (içerdiği anlam). İşte bu "nehir akışı" ve "havuz dalgaları" beraberce değerlendirildiğinde, ferdî veya küme olarak nöronların aktivitesini üç boyutlu, aşkın hâle getirirler (transcend the activity of a single stimulated neurone). Llinas'ın son verileri ise daha da önemli bir hakikati meydana çıkarır; bu 40 Hz titreşimleri hem beyin tamamen uyanıkken hem de REM uykusundayken (hızlı göz hareketleri, rüyalı uyku) mevcuttur.

Özetlersek şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Şuur, nöronların 40 Hz titreşimleri ile irtibatlıdır. Beyin koma (derin bilinç kaybı) ve anestezi altındayken 40 Hz aktivitesi izlenmez (rüyasız uykuda ise titreşim çok daha düşük oranlardadır).

• Ama daha da önemlisi, REM uykusunda (gözlerin hareket hâlinde olduğu rüya uykusu), duyu organları ile dışarıdan veri gelmesi kesildiğinde de 40 Hz titreşimlerinin varlığı, şuur dediğimiz kabiliyetin, duylardan bağımsız olarak beynin kendi içsel hâli olduğu gerçeğidir (intrinsic state of the brain rather than simply a by-product of sensory experience).

Peki, o zaman şuur nereden gelir? Onlara göre cevap, beynin bilinçli ve aşkın (transcendent dimension) olmak için yapılanmış (designed to be...) olduğudur. Bize göre ise Rabbimiz insanın fitri yapısına şuurlu olmayı ihsan etmiştir.

“Nehir” akıyor, civarında “havuzlar” var ve her bir duyu algılandığında o havuzlarda konsantrik dalga daireleri oluşuyor. “Peki, bu âlemin, aşkınlık hâllerini açıklayabilecek özel bir mahallesi var mı?” sorusuna 1990’larda Kanadalı nöro-psikolog Michael Persinger’den ilginç bir yanıt gelir: “Tanrı Noktası” (God Spot). Persinger beyin üzerine yaptığı araştırmalarda beyne “transkraniyal manyetik stimülasyon” tatbik eder (manyetik dalgaların bir alet vasıtasıyla beynin bazı bölgelerine odaklanması) (Merter, 2014, s. 226).

Amacı beynin çevreye verdiği komutları laboratuvarında suni olarak harekete geçirmektir. Mesela beyin kabuğunun görme ile bağlantılı bölgesi uyarıldığında, görme özürülüler, görme benzeri hâller yaşayabilirler. Bu uyarılar beynin temporal (sağda ve solda, kulakların üst kısmı) yörelerine odaklandığında ise denekler manevi hâller izhar ederler. Bazıları her şeyi aydınlatan nuru yaşarlar, diğerleri Rabpleriyle vuslat (kavuşma) hâline geçerler; huşu, vecd gibi hâller yaşarlar (Merter, 2014).

Persinger, yapay uyarmayla (transkraniyal stimülasyon) bu hâlleri yaşatırken, 1997’de V.S. Ramachandran ve arkadaşları bir adım daha atarlar ve bu sefer EEG (elektroansefalografi) ile o hassas bölgeleri (Tanrı Noktası bölgelerini), epilepsi hastası olmayan sağlıklı kişilerde de araştırırlar. Ne zaman bu kişilerle dinî öğeler ihtiva eden konuşmalar yapılırsa, tıpkı epilepsi hastalarında olduğu gibi temporal lob’un bazı noktalarında elektrik aktivitesi artar (tıpkı epilepsi krizindeki gibi). Vardıkları netice; din, iman duygusunun ve bunlarla irtibatlı hâllerin insanın doğuştan gelen bir yeteneği olduğudur (religious belief, “hard-wired” into the brain).

Danah Zohar bu bulgulardan yola çıkarak çok ilginç bir görüş getirir; “temporal lob manevi deneyimleri” birkaç saniye sürse de, bunlar kişide, hayat tarzını değiştirecek

kadar (life-transforming) uzun süreli duygusal tesirlere yol açabilirler. İşte bizim nefis psikolojisi çerçevesinde “hâl” diye tanımladığımız zihinsel durum budur. Bir rüya veya uyanıkken yaşanan olağanüstü bir hâl, hayat senaryomuzu yeniden yazmamıza vesile olabilir. Zohar ruhsal zekâyı bu temporal lob aktivitesi ile bağlantılı görür ve şu anlamlı cümle ile inancını dile getirir: “40 Hz titreşimleri insan şuurunu ve ruhsal zekâyı oluşturur ve bunların kaynağı Tanrı’ya uzanır” (...have their roots in nothing less than God, God is the true centre of the self).

Akıl ve zekânın farklı kabiliyetler olduğu buraya kadar ifade edilmeye çalışıldı. Zekâ ilerleyen yaşla azalırken akıl insanın tekâmül vetiresinde (sürecinde) sürekli gelişmek üzere yaratılmıştır. Fıtri yapısı gereği insan ontolojik olarak hep daha yüksek varoluş mertebelerine doğru yükselmelidir. Duraklama, stagnasyon, can çekişme ile eş anlamlıdır; insan ancak ölmeden evvel defalarca "ölürse" tekâmül edebilir. Bu manada her ara-katın ve her katın (nefs-i emmâre'den sâfiye'ye doğru) akıl ve hikmet potansiyeli bir önceki mertebeye göre daha fazladır. Tüm kültürlerde "bilge yaşlı", "ihtiyarlar meclisi" benzeri danışma kurulları vardır. Nesilden nesile kemal (bilgelik) böyle aktarılır.

Basır (2014) tarafından gerçekleştirilen manevi zekâ çalışması ülkemiz açısından önemlidir. Bu çalışmada manevi zekânın diğer zekâ türlerini birleştirici vedoğru davranışlara yönlendirici özelliği dikkate alınarak, öğrencilerin bilgi ve duygularının davranışlara ne şekilde yansıdığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma 2013-2013 eğitim-öğretim yılı Şanlıurfa ili merkezindeki dört ortaokul ile Hilvan ilçesindeki bir ortaokulun 7 ve 8. Sınıfında okuyan toplam 442 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin bilgi ve duygu düzeyleri ile davranış düzeyleri arasındaki ilişkinin manevi zekâ düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı ve aralarında zayıf bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Basır, 2014).

Öğrenme süreci, ikiye ayrılır. Birincisi insanın kendi gayreti ile bilgi toplayarak öğrenebildikleridir. İkincisi ise şu hadis-i şerifte sunulan hikmettir: Siz bildiklerinizle amel ederseniz, Allah size bilmediklerinizi öğretir (Merter, 2014).

Zaten insana ezelde tüm isimler (varlıktaki her şeyin kodları) öğretildiğine göre, insan ilahî “yayınla” tevfik hâlini yaşadığında (senkronizasyon) fuyûzât-ı rabbânî (ilahî feyizler, “taşma”lar) ve ilhamât-ı rabbânî ile kendini aşma kabiliyetine sahiptir. Artık biz konuşmayız, bizdeki konuşur.

Tabii ki, “ilim öğrenmeyin, çaba sarfetmeyin manasına” gelmez. Bir ömür boyu ilmin peşinde koşacağız ama hikmeti kendimizden bilmeyeceğiz. İşte beyne duyu organları vasıtasıyla ulaşan bilgiler, önce “havuz” a düşüp konsantrik dalgalar teşkil ettikten sonra (rasyonel akıl), "nehir" le tevfi hâline geçerse cüzz-i akıl, küll-i akılla buluşur ve bu nehir kişinin kapasitesine göre tevhid denizine ulaşır. Daha basit ifade edersek: bilmek, görmek ve yaşamak. Yaşanmayan hiçbir "hikmet" kalıcı tesir uyandırmaz; buz üstündeki yazı gibi, ilk isabet eden güneş ışıklarında uçar gider. Öğretebilmek için yaşamak elzemdir. Varlıktaki her şey O'nu zikreder (Rabbimizi) ve insan beyni bunların başında gelir.

"Yedi gök ile yer ve onların içinde yer alan her şey O'nun sınırsız kudret ve yüceliğini anmaktadır; O'nun yüceliğini, aşkınlığını övgüyle yankılamayan bir tek nesne yoktur:

Ne var ki siz onların yücelemlerini anlayamıyor, kavrayamıyorsunuz! Yine de, hem çok bağışlayıcı, hem de halîm olan O'dur!" (Merter, 2014).

"Lüzumsuz yere eşyayı (şey'in çoğulu manasında) rahatsız etmeyiniz, çünkü eşya tesbihtedir." (Akt: Merter, 2014).

Nasıl kâinatın yaratılışının fiziki tezahürü olan ilk patlamanın sesi (big bang) çok hassas aletlerle hâlâ duyulabiliyorsa, “kün/ol” emrinin sedası da insanda hâlâ yankılanmaya devam eder.

Bu “yankılanma”yı ise insanın kalbi duyar, yeter ki kirlenmemiş olsun. Edepsiz, ahlaksız rasyonel bilgi, keşifler yapsa da bunlar insanın ve çevrenin ifsadını (çözülme, bozulma) engelleyemez. Bugünkü hâkim dünya medeniyetinin ve bilimselliğinin trajedisi zaten budur. Aynı nefis katında kaldıkça epistemoloji, akıl tekâmül etmediği için, Hz. Mevlana'mızın ifadesiyle bataklığa saplanıp kalmış bir eşek gibidir (Merter, 2014).

Hikmet, maarifet, basiret, feraset, akliselim, merhamet, fütüvvet ve benzeri rahmani hâller ancak edep ve güzel ahlak yaşandığında zuhur eder. Ve ancak bu hâller yaşandığında bilim, insanın ve eşyanın hakikatine nüfuz ederek ilim hâline gelir. Bilgi, Rabbimizin "Alîm" ismi ile şereflediğinde, zaman kaydından da kurtulur, ebedî olur. İlim ile diri olan ebediyen ölmez (Merter, 2014).

2.2.1.2. Manevi zekâ alanında yapılan uluslararası çalışmalar

Amram (2007a) *manevi zekânın yedi boyutu* başlıklı çalışmasında manevi zekâyı yedi temel başlıkta toplamıştır; Bilinç, nezaket, anlam, aşkınlık, hakikat, huzurlu çevre ve iç yönelimlilik. Amram bu çalışmayı manevi geleneklere dayandığını iddia eden 36'sı kadın ve 35'i erkek olan 71 kişi ile yürütmüştür. Bunların 7'si Budist, 7'si Hristiyan, 6'sı Şaman veya Pagan, 20'si Eklektik, 5'i Hindu, 5'i Müslüman/Sufi, 7'si Yahudi, 5'i Çift yönlü (özne-nesne ikiliğinin aşkınlığı), 4'ü Taoist, ve 5'i Yogi idi.

Bu çalışma manevi ve ilmi geleneklerin aslında evrensel bir nitelikler kümesinde birleştiğini göstermiştir. Manevi anlamda zeki bireylerin işlevselliği ve iyi oluşlarında artış gözlemlenmiştir. Farklı dinler ve gelenekler farklı uygulamalar yapsalar da aslında temelde vardıkları nokta aynıdır veya uyumludur. Bir Hristiyan İsa aracılığıyla kutsalla bağ kurarken, bir Yahudi kutsal Tevrat kitabıyla, bir şaman bir ağacın altında oturarak bu manevi bağı kurar. Ancak temelde hepsinin de kutsal olanla kurduğu bağ evrensel bir uyum göstermektedir (Amram, 2007a).

Amram (2009) yılında üç ayrı manevi zekâ ölçeği kullanarak manevi zekâ, duygusal zeka ve etkili yöneticilik arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir araştırma daha yapar. Bu çalışmayı %81'inin Amerika'nın Kuzey Kaliforniya eyaletinin San Francisco ve San Jose bölgesinden olan 252 yöneticiye uygular. Amram (2009) *manevi ve duygusal zekânın yöneticilerin etkileyiciliğine katkısı* isimli niceliksel çalışmasında manevi olarak zeki olan liderlerin maddi ödüllerin ötesinde bir motivasyonla işlerinde başarı gösterdiğini söyler. Bu tür liderler işlerini bir amaç ve hizmet duygusuyla görürler. Bu hizmet ve amaç duygusu ilhamsal motiasyon ile ilişkilendirilebilir. Manevi zekâsı yüksek liderler etkili sorun çözmek için sezgi ve hayal gibi çok yönlü duygulardan faydalanırlar.

Chung, K.Y. (2010) tarafından yapılan bir çalışmaya göre manevi faktörler ile stres ve fiziksel sağlık arasında bir ilişki olduğu saptandı. Bu çalışma yoga, meditasyon gibi farkındalık geliştiren manevi uygulamalar stres ve birey sağlığını iyileştirdiğini desteklemektedir.

Silingiene ve Skeriene'in (2015) yaptığı çalışmada ise yöneticilerin cinsiyet açısından manevi anlamda zekâlarının değişkenliği niceliksel anlamda

karşılaştırılmıştır. Araştırma 32 erkek, 68 kadınla yürütülmüştür. Yapılan araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara göre daha yüksek puanlar elde ettiği ortaya çıkmıştır.

Chin, Anantharaman ve Tong (2011) yılında yapılan bir başka araştırmaya göre işyeri atmosferi oldukça dinamik bir yapıya sahiptir. Çalışanlar birbirinden farklı niteliklere sahiptir. Yaş ve milliyet bakımından farklılıklar göstermekle beraber bireyler becerilerine göre de farklılık göstermektedirler. Bu çalışmada duygusal ve manevi zekânın iş ortamlarında çok önemli bir yere sahip olduğu bulgulanmıştır. Bu niteliklere sahip bir ortamında yüksek üretim seviyeleri gözlemlenmiştir (Chin ve diğerleri, 2011).

Nazam (2014) ise King tarafından geliştirilen SISRI-24 ölçeğiyle manevi zeka alanında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın asıl amacı Aligarh kentindeki ergen bireylerin manevi zekâlarını ölçmektir. Araştırmada D. King (2008) tarafından geliştirilen SISRI-24 (Spiritual Intelligence Self Report Inventory) ölçme aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma yaşları 12 ile 19 arasında olan 30'u erkek, 30'u kız olan toplam 60 kişilik bir ergen grubu ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda bireyler arasında manevi zekâ açısından bilimsel anlamda önemli cinsiyet farklılıkları tespit edilmiştir. Araştırma 4 farklı alan temelinde ölçülmüştür; Eleştirel varoluşsal düşünce, Kişisel anlam ürünü, Aşkınlık farkındalığı ve Bilinç durumu yayılması. Her üç alanda da erkeklerin kızlardan daha yüksek manevi zekâ derecesi elde ettikleri görülmüştür (Nazam, 2014).

Animasahum (2010) yaptığı bir araştırmada Nijeryalı tutukluların entelektüel, duygusal ve manevi zekâ açısından cezaevi uyumlarını inceledi. Katılımcılar 5 cezaevinden rastgele seçilen toplam 500 kişi ile yürütüldü. Katılımcıların 458'i erkek, 42'si kadınlardan oluşmaktaydı. Yapılan araştırma sonucunda tutukluların uyum süreci ve yaşam başarısında duygusal ve manevi zekânın entelektüel zekâdan daha büyük bir öneme sahip olduğu bulunmuştur. Bu yüzden otorite görevi gören öğretmenler, ebeveynler, liderler ve işletme yöneticileri bireylerin adaptasyon sürecinde onları teşvik edip güçlendirmek için duygusal ve manevi zekâdan faydalanmalıdırlar.

Başka bir uluslararası vaka çalışması Ahmadian, Hakimzadeh ve Kordestani (2013) tarafından gerçekleştirildi. Manevi zekâ ile iş stresi arasındaki ilişkiyi niceleyen bu

vaka çalışmasında manevi zekâsı yüksek olanların manevi zekâsı düşük olanlara göre iş stresi ile başa çıkmaları daha kolay olduğunu bulguladılar.

King ve DeCicco (2009) anlam ve maneviyat arasındaki bağlantıyı inceleyen bir araştırma yaptılar. Bu çalışmayla elde edilen sonuca göre manevi zekâ anlam arayışından ziyade anlamın varlığıyla ilişkilidir. Anlamı aramak yerine anlam ve amaç inşası olarak kabul edilebilir. Birey ötesi benlik ile manevi zekâ arasında güçlü bir pozitif ilişki vardır (King ve DeCicco, 2009).

Bir başka araştırma da Kumar ve Pragadeeswaran (2011) tarafından yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada yöneticiler arasında stres seviyesi arttırıldığında manevi zekâ katsayılarında bir düşüş olduğu görüldü. Korelasyon analizi ile elde edilen sonuca göre stres seviyesi ile manevi zekâ arasında negatif bir ilişki elde edilmiştir. Birey alçak gönüllülük, bilgelik ve nezaket gibi erdemlerle hareket ederek dünyevi sorunlarla başa çıkmada daha büyük bir başarı elde ederek manevi zekâsını geliştirir (Kumar ve Pragadeeswaran, 2011).

Mishra ve Vashist (2014) son yılların önemli bir meselesi olan ergenlikle manevi zeka ilişkisini çalıştılar. Manevi zekâ 21. yy. ergenlerini yaşam kalitesi ve başarı açısından anlamada önemli bir etkiye sahiptir. Ergenlerdeki fiziksel değişimler ve gelişimler duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimle yakından ilintilidir. Manevi anlamda zekâsı yüksek olan ergenler, zihinsel, sosyal ve duygusal açıdan stres ve sorunların üstesinden daha kolay bir şekilde gelebilirler. SQ insana içinde yaşadığı dünyaya daha geniş bir perspektiften bakabilme şansı tanır. Ergenlik bireylerin biyolojik olarak erişkinliğe ulaştığı ancak duygusal olarak erişmediği çocukluk ve yetişkinlik arasındaki çadır. Bu çağda birey vücudunda önemli değişikliklere uğrar. Bu hızlı değişim onun psikolojisini de etkilemektedir. Bu çalışmaya göre manevi zeka eğitimle geliştirilebilir. Ergenlik manevi zekâ için kritik bir aşamadır (Mishra ve Vashist, 2014).

Safaeian ve Esmailinasab (2014) tarafından yapılan bir çalışmada doktorlar ve hemşireler arasında iş stresi, başa çıkma tarzı ve manevi zekâ açısından farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda hemşireler doktorlara göre manevi zekâ, başa çıkma ve mesleki stres açısından daha yüksek skorlar elde etmişler. Bununla birlikte hemşire ve doktorlar arasında manevi zekâ açısından önemli bir farklılık olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca hemşireler arasında da en yüksek

manevi zekâ değerine sahip olanlar daha düşük gelir elde edenler olmuştur. Bu da yaşamdaki zorluklarla başa çıkma ve problem çözme becerilerinin manevi zekaya olan etkisini gösterdiği sonucuna götürmektedir (Safaeian ve Esmailinasab, 2014).

Jeloudar ve Goodarzi (2012) tarafından yapılan bir araştırmada öğretmenleri iş doyumunu ile manevi zekâları arasındaki ilinti ele alınmıştır. Yapılan araştırma sonucunda ortaokul son sınıf öğretmenlerinin 177'sinde manevi zekâları ile iş doyumları arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin manevi zekâları şu beş iş doyum faktörü ile ilintilenmiştir; işin doğası, süpervizörlere yönelik tutum, iş arkadaşlarıyla ilişki, ilerleme fırsatı ve ortamdaki iş şartları. Bunun dışında manevi zekâ ile manevi zekâ il iş doyumunun bir faktörü arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır; maaş faktörü. Bununla birlikte öğretmenlerin manevi zekâları ile akademik seviyeleri arasında da bir ilişki olduğu bulunmuştur. Lisans derecesi mezunu olan öğretmenler ile yüksek lisans derecesi olan öğretmenlerin manevi zekâları arasında bir farklılık olduğu bulunmuştur; Yüksek lisans derecesi olan öğretmenler lisans derecesi mezunlarına göre daha yüksek manevi zekâ puanlarına sahiptirler.

Etkili ve yüksek manevi zekâyâ sahip bir yönetici etik ilkeler, kabul, barış, güven, saygı, anlayış, dikkat, yardımseverlik, cesaret ve geniş bakış açısına sahip olur (Marallack, 2008). İşyerinde maneviyat iş sürecindeki bütün bileşenler tarafından paylaşılarak kişiler arasındaki bağ deneyimi ile kurulur. Bu durum farkındalıkla güçlendirilir ve bireysel olarak içsel güç sayesinde ilerleme sağlar. Bu içsel güç dürüstlük, yaratıcılık, aktiflik, iyilik, bağlılık, güven, cesaret sayesinde ilerleme gösterir.

Hosseini, Elias, Krauss ve Aishah, (2010) tarafından yapılan bir araştırmada da ergenler hakkında manevi zekâ ile diğer teoriler arasındaki ilişki incelenmiştir. Ergenlik çağı öğreti becerileri ve olumlu duygular geliştirmek için en iyi dönemdir çünkü bu dönemde gelecek kişiliklerini ve kimliklerini bulmaya çalışırlar.

Safara ve Bhatia, (2013) tarafından yapılan manevi zekâ araştırmaya göre manevi zekâ yüksek olduğunda bireyin entelektüellik seviyesi artar ve uygun davranışlar sergiler. Manevi zekâ seviyesi düştüğünde de bireyler sorunlu davranışlar sergilerler. Sonuç olarak yüksek manevi zekâyâ sahip insanlar yüksek yaşam doyumunu ve performansı ortaya koyarlar.

Smartt (t.y.) tarafından gerçekleştirilen deneysel olmayan korelasyonel ve niceliksel olan bir araştırmanın amacı güneydoğudaki bir şehirde iki özel ve iki kamu okulunda yaş ve cinsiyetleri kontrol altında iken öğrenci başarısı ile manevi zekâları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın bulgusu sonucunda manevi zekâ ölçeği olan SISRI-24 ile akademik başarı düzeyi arasında istatistiki anlamda bir ilişki olmadığı görülmüştür (Smartt, t.y.).

Singh ve Swarup (2015), farklı bir çalışmada manevi zekâ sayesinde kişisel kimlik ve amaçların ötesinde düşünerek bir oluşumda lider olarak yönetme becerisine nasıl sahip olabileceğini araştırır. Manevi anlamda yüksek zekâyâ sahip yöneticiler kurumsal farkındalık, kurumsal gerçekleştirme, bağımsızlık, diğergamlık, kendini gerçekleştirme gibi karakteristikleri özünde barındırmalı. Bu çalışmada manevi zekâyı kullanarak sürdürülebilir ve uygulanabilir bir organizasyonel yol haritası sayesinde bir öğretim kültürü ortamı oluşturmaya çalışmaktır (Singh, Swarup, 2015).

WHO (Dünya Sağlık Örgütü), sağlığı sadece hastalığın ortaya çıkması durumunda değil aynı zamanda fiziksel, duygusal, sosyal ve manevi iyi oluşun bileşenleri açısından ele alır. (akt: Faribors, Fatemah ve Hamidreza, 2010: Kaplan ve Saduk, 2003).

Bu araştırma ile manevi zekâ ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğu belirtildi. Araştırmanın sonuçlarına göre manevi zekâsı yüksek olan hemşirelerin yaşamda daha mutlu oldukları ifade edilmektedir. Bu araştırma ile Kuzey Amerika'da yapılan bazı araştırmaların sonucu arasında bir takım benzerlikler olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer bulgusu demografik değişkenler ile mutluluk arasında bir ilintinin olmadığıdır. Fakat bölüm değişkeni hem hasta hem de mutluluk arasında önemli bir ilişkiye sahiptir.

Faribors, Fatemah ve Hamidreza (2010), hemşireler ve manevi zekâ açısından sağlık çalışanları üzerinde bir çalışma yürütmüşlerdir. Hemşirelerin manevi zekâlarını ilerleterek yaşam açısından, iletişim becerilerinin daha iyi olmasına, mesleki anlamda daha iyi hedefler koymada olayları gerçek anlamını görebilmek açısından onlara yardımcı olur. Hemşirelerin çalıştıkları iş ortamı ölüm ve hayat arasında gidip gelen hastaların kaldığı yerler olduğu için hemşirelerin mutluluğu hastaların da sağlığını ve mutluluğunu etkileyebilir (Faribors, Fatemah ve Hamidreza, 2010).

Mazdarani, Ghasemian ve Du (2013) İran’da yaptıkları bir araştırmada İran’ın Bandargaz ilinde çalışan öğretmenler arasında manevi zekâ ile stres arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma toplamda 840 öğretmenle yürütülmüştür. Araştırma ile öğrenilmiştir ki yüksek manevi zekâ yüksek oranda strese karşı direnç kazandırmaktadır. Sonuçlar kadınların erkeklerden daha yüksek manevi zekâyâ sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin manevi zekâlarıyla stresleri arasında önemli bir ilişki olduğu saptanmıştır. Manevi zekâ seviyesindeki artış stres oranını düşürmektedir. Araştırma sonucu manevi zekâ ile öğretmenlerin eğitim seviyesi arasındaki anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla eğitim manevi zekâyı doğrudan etkilememektedir (Mazdarani, Ghasemian ve Du, 2013).

2.2.2. Yaşamın Anlamı

Viktor Frankl (2010), yaşamın anlamını açıklamada kökeni *varoluşsal analiz* olarak çevrilen *existenzanalyzes* sözcüğünü kullanır. Yaşamın anlamı doğal ve sağlıklı yaşamın bir parçasıdır. Yaşam anlamı bireyin yaşamını anlamlandırmak için hayatının temelinde anlam motivasyonunu oturtmasıdır. Yaşadığı her anı anlamlı bir şekilde yaşamasıdır. Yaşamın anlamı subjektif bir kavram olup kişiden kişiye ve her kişinin anına göre değişim gösterir. Bu yüzden bir insanın yaşamının genel anlamı değil bir anına odaklanmak gerekir.

Frankl (2010), yaşamın anlamlı olabilmesi için din, doğa, sanat mizah sanatı, hayattan beklenti, hedef, iyilik, güzellik ve bir iz bırakmak gibi durumlara değinmiştir. Bu kavramları da yaşamın anlamının temel özellikleri olarak üç sınıfta incelemiştir;

1. Kaçınılması mümkün olmayan acıyı yaşamak ve değişmeyecek olan ölüm kavramına karşı bir yaklaşım sergilemek. Bu bağlamda birey için değişmeyecek olan kadere karşı koymak ancak bireyi mutsuz kılar. Çünkü birey bunu asla değiştiremeyecektir. Bu yüzden de bu durum olduğu gibi kabullenilerek yaşanan her an değerlendirilmelidir.
2. Tecrübe sahibi olmak veya insanlarla etkileşime geçmek. Diğer bir ifadeyle sadece insanlarla değil kişinin uğraştığı işle de ilişki kurmasıdır.

3. Bir eser meydana getirmek veya bir iş yapmak. Bu davranışla başkalarının hayatına katkıda bulunmak ifade edilir. Kendisinin ölümünden sonra bile insanların faydalanabileceği işler üretmek.

İnsanlar neden başkasına yardım ederler?

Yardım etme davranışı üç teori ile açıklanır; ilki sosyal değişim teorisidir. Bu teoriye göre yardım etme duygusu tıpkı diğer sosyal davranışlar gibi belirli bir ödül karşılığında yapılır ve kişiyi motive eden kendisine verilecek olan ödüldür. Ödül olmadan kişi yardım etmek için motive olamaz. Bu ödül içsel veya dışsal bir ödül olabilir. Birey mutlu olmak için de yardım edebilir. Bu kişi üzgün de olabilir mutlu da olabilir. Üzgünse iyi bir his kazanmak için yapar mutlu ise de mutluluğunun verdiği enerji ile başkasına da yardım eder. Üçüncü bir teori ise sosyal normlardır. Toplumdaki sosyal normlar bireyi yardım etmeye zorlar. Bu tür yardım etme içsel bir motivasyon ve enerjiden kaynaklanmayıp toplumdan dışlanmamak adına yapılan yardımdır (Myers, 2010).

2.2.3. Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu, kişinin hayata genel bakış açısıdır. Yaşam doyumu ile ilgili yapılan araştırmalar 1950'li yıllarda başlamaktadır. 1970'li yıllardan sonra sosyal psikoloji ile ilgili araştırmalarda yer aldığı görülmektedir (Şahin, 2014).

Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985), yaşam doyumunu bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde tüm yaşamını olumlu olarak değerlendirmesi şeklinde tanımlamışlardır. Diener (1984), insanların mutlulukların artması için amaçlarının düzenli bir şekilde bütünleştirilmesi ve bu amaçlarının doyurulmasıdır. Bununla birlikte uygu, spor ve mevsim değişimleri gibi faktörler de yaşam doyumunu etkiler.

Veenhoven (1996; Akt: Şahin, 2014), yaşam doyumunu bir bütün olarak yaşamın kalitesinin, pozitif olarak gelişiminin derecesi olarak tanımlarken, yaşam doyumunun belirleyicilerini yaşamdaki değişimler yani toplumun kalitesi, bireyin toplumdaki yeri, kişisel yetenekleri, yaşam olaylarının gidişatı, tecrübeli olmak, gelişimin içsel

ilerlemesi yani sonuç çıkarmak, duyguların temelindeki anlamları irdelemek, yaşam doyumu ve doyum alanı arasındaki ilişkiyi ifade etmek olarak belirtmektedir.

Yaşam kalitesi iki faktör içerisinde gruplandırılır ve bu iki faktör kişinin yaşam kalitesini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilir: İlki grup uyumu, diğer insanlarla deneyimlerini paylaşma, tefekküre yardımcı olma, başkalarının sorunlarını anlama ve paylaşma, ilki bütün durumlardan memnuniyet duyma, diğerleriyle çatışmasız ve sorunsuz bir şekilde yaşama, fiziksel ve zihinsel anlamda iyi olma gibi yönleri sahip memnuniyet duygusudur. Diğerleri ait olma, olumlu tutum takınma ve fiziksel, zihinsel, psikolojik, sosyal ve manevi iyi oluş yönlerine sahip olma duygularıdır.

Manevi zekâ ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli bir araştırma Singh ve Sinha (2013) tarafından yapılmıştır. Bütün çalışmalarda olmasa da çoğunda manevi zekâ açısından gruplar ele alındığında yaşlıların gençlere göre daha yüksek değerlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Cinsiyet açısından karşılaştırıldığında çalışan erkeklerin çalışan kadınlara göre daha yüksek manevi zekâ seviyesine sahiptir. Bunun sebebi erkeklerin yönetim açısından daha fazla zorluklarla karşılaşmaları olabilir. Zor koşullar ve kaybetme duygusu erkekleri manevi anlamda güçlü kılarak evreni kontrolü altında tutan yüksek güce yaklaştırmaktadır. Çalışmaların çoğunda gözlenen bir diğer konu da manevi zekâsı yüksek olanların yaşam doyumlarının da yüksek olmasıdır. Manevi açıdan zekâsı yüksek olan yöneticiler yaşamı faydacı olmayan ve fiziksel rahatlıktan öte daha geniş bir perspektiften yaşamaya çalışır. Onlar yaşamın kolay anları ile zor anlarını birleştirerek ele alırlar (Singh ve Sinha, 2013).

Manevi zekâ iş yaşamı ve ortamında önemli bir etkiye sahip olan ve yaşama anlam katan zekâ türüdür. Singh ve Sinha (2013) yaptıkları bir araştırma ile Mashhad'daki yükseköğretim öğretmenlerinin iş memnuniyeti ve manevi zekâları arasındaki ilişkiyi tespit etmek isterler. Araştırma çoklu sınıflama örneklem yöntemiyle seçilen toplam 215 kişi ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda cinsiyetin manevi zekâ üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ama iş memnuniyeti üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Okullaşma ve iş deneyiminin ise hem manevi zekâ hem de iş memnuniyeti üzerinde bir etkisi yoktur. Araştırmanın sonuçlarına göre manevi zekâ ile iş memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Nodehi ve Nehardani (2013) tarafından yapılan bir araştırma bir başka uluslararası çalışmadır. Manevi zekâ için kendisi, süpervizyon, birlikte çalışanların ilişkisi, ilerleme fırsatı ve ödeme açısından iş memnuniyetinin bütün yönleriyle ilişkilidir. Sorumluluklar, çalışma uygulamaları ve geri dönüş iş memnuniyeti üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve manevi zekâ ile yüksek bir korelasyonu mevcuttur. Manevi zekâ ile en düşük seviyede maaş arasında bir ilişki mevcuttur. Araştırma sonucunda manevi zekâ derinliği ile yaşama anlam katma, değer ve aktivite arasında beklenmedik bir ilgi bulundu (Nodehi ve Nehardani, 2013).

Kaur (2013), yaşam doyumu ve manevi zekâ arasındaki ilintiyi konu edinen bir çalışma yürütmüştür. Mevcut çalışma Chandigarh kamu ve özel kolejlerinden rastgele seçilen 100 öğretmeni ile yürütülmüştür. Bu öğretmenlerin manevi zekâlarıyla ilişkili olarak yaşam doyumları incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin manevi zekâları ile yaşam doyumu arasında güçlü bir pozitif ilişki ortaya çıkmıştır. Manevi zekâ varoluşsal soruların derin anlamlarını anlama ve bilincin çok yönlülüğünü görme kapasitesi olarak ifade edilebilir. Manevi zekâ bireyin zihinsel becerisinden daha fazlasıdır. Manevi zekâ yaşamın derin anlamını anlamak ve ruh yolculuğuna kapıyı aralamakla başlar. Manevi zekâ benliğin yüce bağlamını ve daha büyük amacını aradığımız noktadır (Kaur, 2013).

Akın (2012) tarafından yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin öz duyarlık ve otomatik düşünceleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda öz duyarlılığın; öz sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma ve bilinçlilik alt boyutlarının otomatik düşünceler ile negatif, öz yargılama, izolasyon, aşırı özdeşleşme boyutlarının ise pozitif ilişkili olduğu görülmüştür.

Yapılan ulusal ve uluslararası literatür taramaları sonucunda yaşam doyumu alanında çok fazla çalışma yapılmıştır. Yaşam doyumu ve stres gibi faktörler arasındaki ilişkiler bağlamında bir hayli çalışma mevcuttur. Ancak manevi zekâ ile olan ilişkisi ülkemiz özelinde ele alınmamıştır. Bu bağlamda bu çalışma ilk olması özelliğine sahiptir.

2.3. ALANYAZIN TARAMASININ SONUCU

Alan yazın taramasının sonuçlarına göre, ülkemizde maneviyat, zekâ, bilişsel, duygusal ve manevi zekâ, yaşamın anlamı ve yaşam doyumu gibi kavramlar üzerinde çalışılmaya diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça geç kalındığı görülmektedir. Bilim dünyası maneviyatın din alanına girdiğini düşündüğü için hususen bu alanda çalışmaktan kaçınmaktadır. Yine de zekâ (özellikle bilişsel zekâ) ve kısmi olarak son zamanlarda artan duygusal zekâ çalışmaları artış göstermektedir.

Bilişsel zekâ hem yurtiçi hem de yurtdışı çalışmalarında özellikle rağbet edilen bir konu olmaktadır. Bunun da bilim dünyasında ve resmi kurumlarda bireylerin yeteneklerini ölçme noktasında kıstas alınmasından olduğu düşünülmektedir. Fakat yine de Gardner'in *çoklu zekâ kuramı* çalışması bilim dünyasının yönünü diğer zeka türlerine de çevirmiştir. Gardner'in *Çoklu Zekâ Kuramı: Zihin Çerçevesi* isimli kitabı bu alanda kaynak kitap özelliği göstermektedir.

Duygusal zeka ise yurtdışında özellikle Goleman'ın yaptığı çalışmalarla popülerlik kazanmıştır. Goleman'la birlikte duygusal zekâ alanında yapılan çalışmaların hız kazandığı ve yoğunlaştığı görülmektedir. Goleman *Duygusal Zekâ neden IQ'dan önemlidir?* Adlı kitabıyla bu alanda ün yapmıştır. Yurtiçi alanyazın tarandığında da Nevzat Tarhan'ın *Duyguların Psikolojisi* adlı kitabı görülmektedir. Tarhan bu çalışmada özellikle Goleman'dan eslenerek birçok yerde onun çalışmalarına atıfta bulunmaktadır.

Alanyazın incelemelerine bakıldığında yurtdışında manevi zekâ çalışmasının azlığı göze çarpmaktadır. Ancak yine de yurtiçi çalışmalardan daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan taramalar sonucunda bu kavram üzerine bilimsel anlamda ilk sayılabilecek çalışmalar Danah Zohar tarafından yapılmıştır. Zohar eşi Marshall ile yazdığı *Ruhsal Zekâmızla Bağlantı Kurmak* başlıklı kitap çalışmasıyla bu alanda yapılan diğer araştırmaların önünü açmıştır. Yapılan alanyazın taramasında bu alanda yapılan çalışmaların çoğu Zohar'dan esinlenerek onu çalışmalarından referans almaktadırlar.

Bu alandaki yurtiçi çalışmalara bakıldığında da Muhammed Bozdağ'ın 2010 yılında yayımladığı *Ruhsal Zekâ (SQ)* kitabı göze çarpmaktadır. Ancak ele alınan bu eser

yapılan okuma ve değerlendirmeler sonucunda çok kapsamlı olmadığı görülmektedir. Ancak Mustafa Merter'in manevi zekâ kavramı üzerine yaptığı öz çalışmalar bu anlamda bilim dünyasına yön verici niteliktedir. Merter'in ilk önce *Dokuz Yüz Katlı İnsan* ve daha sonra 2014 yılında yayımlanan *Nefs Psikolojisi* kitap çalışmaları önemli bir ışık tutmaktadır. Bu çalışmanın yapılmasında da bu eserler detaylı bir şekilde incelenerek bu alanda çalışılması noktasında esin kaynağı olmuştur. Yazarla birebir iletişime geçilerek manevi zekâ alanındaki bu çalışma için tavsiyeler alınmıştır. Özellikle bu eserlerin işaret ettiği yurtdışı Zohar, Amram ve diğerlerinin çalışmalarına yönlendirmesi çalışmaya yoğunluk katmıştır.

Yapılan bütün alanyazın incelemeleri sonucunda psikoloji bilimi tarafından manevi zekâ kavramı üzerinde çalışılmaya değer bir konu olduğu görülmüştür. Yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar incelendikten sonra özellikle manevi zekâ ile yaşam doyumunu, yaşamın anlamı ve psikolojik iyi oluş arasında çoğunlukla olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür.

Yosi Amram'ın (2007) ISIS (Birleştirilmiş Manevi Zekâ leği) manevi zekâ faktörlerini değerlendirmek için en kapsamlı lme araçlarından biri olarak görülmektedir. Yapılan birçok çalışmada bu ölçek kullanılmıştır. Ancak bu çalışmanın sonlarına doğru David King (2008) tarafından geliştirilen SISRI-24 leğinin daha uygun bir lme aracı olduğu fark edilmektedir. Çünkü Amram'ın geliştirdiği ölçek 83 maddelik çok uzun bir form olduğundan katılımcıların çoğu uygulama aşamasında sıklıkla çalışmayı yarıda bırakmaktadırlar. Ancak adından da anlaşılacağı üzere King'in geliştirdiği ölçek 24 maddelik olup öz bir lme aracıdır. Bu çalışmadan sonra King (2008) SISRI-24 leğinin Türkçeye uyarlanması düşünülmektedir. Uyarlama için yazarla iletişime geçilerek gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra 2011 yılında Cindy Wiggsworth tarafından geliştirilen SQ21 alışması da değerli bir çalışmadır.

Alanyazın incelendiğinde manevi zekâ kavramının tek bir tanımı olmadığı görülmektedir. Zohar, Amram, Wiggsworth ve King manevi zekâyı farklı şekillerde tanımlamaktadırlar. Ancak tanımlar birbirinden farklı olsa da ifade edilmek istenen genel anlamda aynıdır. Ayrıca bireylerin manevi zekâsının ölçülüp ölçülemeyeceği yine bu otoriteler tarafından tartışma konusu olmuştur. Amram, Wiggsworth ve King ölçülebileceğini söyleyerek manevi zekâ leği

geliştirmişlerdir. Zohar ise bu alanda bilimsel anlamda ilk çalışma yapan kişi olasına rağmen insanın manevi zekâsının ölçülemeyeceği savunmaktadır. Bu tartişmalara rağmen bu alanda çalışma yapan tüm araştırmacılar manevi zekânın çalışılmaya değer ve insanın görünmeyen yönünü ele alan ve psikolojisini, duygudurrumunu, halini etkileyen önemli bir konu olduğunu savunarak bilim dünyası ve hususen psikoloji bilimini teşvik etmektedirler.

Alanyazın taraması incelendiğinde manevi zekâ kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar az iken yaşamın anlamı ve yaşam doyumunu ile ilgili yapılan yurtiçi ve yurtdişi kavramları ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

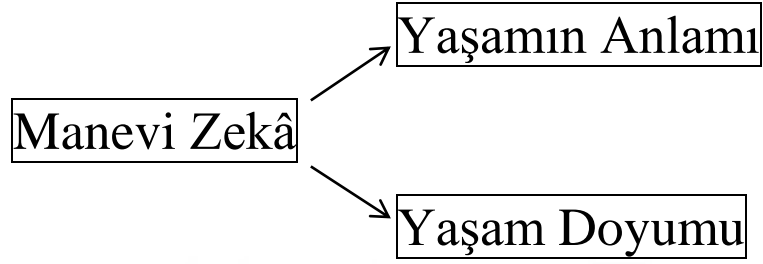
Bu bölümde araştırmanın yöntemi ve deseni, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve veri analizinde uygulanan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma yetişkinlerin manevi zekâları ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik betimsel türde ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Betimsel istatistik, bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanması, betimlenmesi ve sunulmasına olanak sağlayan istatistiksel işlemleri tanımlar. Betimsel istatistik, bir grubun özelliklerini betimlemek amacıyla kullanılan frekans, yüzde, merkezi eğilim ölçüleri, değişkenlik ölçüleri ve korelasyon katsayısı gibi teknikleri içerir (Büyüköztürk, 2014).

İlişkisel tarama modeli *korelasyonel araştırmalar* olarak da adlandırılabilir. Sadece değişkenler arası ilişkinin betimlenmesi amacıyla yapılan araştırmalar, tarama tipi (betimsel) araştırmaların bir türü olarak değerlendirilebilir (Fraenkel ve Norman, 2006; Akt: Can, 2014). Diğer bir ifadeyle ilişkisel tarama modeli “iki ve daha fazla sayıda değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli” olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde bulunan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz; ancak o yönde bazı ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun belirlenmesi halinde ötekinin kestirilmesinde yararlı sonuçlar verebilir (Karasar, 2005).

Bu çalışmada, manevi zekânın yetişkinlerin yaşamın anlamı ve yaşam doyumlarını ne düzeyde yordadığını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda korelasyon, basit ve çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada yaşamın anlamı ve yaşam doyumu çalışmanın bağımlı (yordanan) değişkenlerini oluştururken, manevi zekâ ise bağımsız (yordayıcı) değişkenlerini oluşturmaktadır.

Şekil 2. Araştırma Modeli

Araştırmada ayrıca lisans öğrencisi ve lisans mezunu yetişkinlerde manevi zekâ, yaşamın anlamı ve yaşam doyumu düzeylerinin cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, algılanan akademik başarı düzeyi gibi demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bilgisine de ulaşılmaya çalışılmaktadır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında, Marmara Bölgesinde bulunan Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi lisans öğrencileri ile Kocaeli ve İstanbul’da yaşayan az sayıda lisans mezunu yetişkin oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise kolay ulaşılabilir uygun örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırma Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi ile Kocaeli ve İstanbul’da yaşayan lisans mezunu toplam 388 yetişkinden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama araçlarının maddelerinin uzun olmasından dolayı yarıda bırakan çok sayıda yetişkinin verileri çalışmanın bilimsel yönüne engel teşkil etmesinden kaynaklı araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin betimsel istatistiklere Tablo 1.’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken		<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	254	65,6
	Erkek	133	34,4
Yaş	18-21	197	50,9
	22-25	97	25,1
	26 +	93	24,0
Kardeş Sayısı	0	5	1,3
	1	59	15,2
	2	102	26,4
	3	92	23,8
	4	56	14,5
	5	29	7,5
	6	44	11,4
Doğum Sırası	İlk	138	35,7
	Ortanca	131	33,9
	Küçük	108	27,9
	Tek	9	2,3
Algılanan Akademik Başarı Düzeyi	Düşük	17	4,4
	Orta	317	81,9
	Yüksek	53	13,7
Sosyo-Ekonomik Statü	Düşük	17	4,4
	Orta	317	81,9
	Yüksek	53	13,7
Anne-Baba Tutumu	İlgili	119	30,7
	İlgisiz	16	4,1
	Demokratik	58	15,0
	Destekleyici	172	44,4
	Diğer	22	5,7
Sosyal Destek Algısı	Düşük	25	6,5
	Orta	234	60,5
	Yüksek	128	33,1
	Toplam	387	100,0

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere toplamda 387 olan katılımcı sayısının % 65.6’sı kadın ve % 34.4’ü erkek yetişkinden oluşmaktadır. Katılımcılar 18-26 üstü yaş aralığından

oluşmaktadır. Katılımcılar yaş yoğunluğu açısından 3 grupta ele alınmıştır. İlk grup 18-21 yaş arasında olup % 50.9 oranla yaklaşık katılımcıların yarısına denk gelmektedir. İkinci grup 22-25 yaşları arasında olup %25.1 orana sahiptir. Üçüncü grup ise 26 ve üstünde yaşında % 24.0 oranına denk gelmektedir. Katılımcıların kardeş sayıları ele alındığında 0-6 kardeş sayısı arasında değişmektedir. Hiç kardeşi olmayan 5 kişi gibi çok düşük bir sayıda katılımcı iken 2 kardeşe sahip olanlar 102 kişi ve % 26.4 oranına sahiptirler. Doğum sırasına göre ele alındığında da tek çocuk olan kişiler 9 kişilik çok düşük bir sayıya sahipken ilk çocuk (% 35.7), ortanca çocuk (% 33.9) ve küçük çocuk (% 27.9) olanların oranları birbirine yakındır.

Yine tablo 1.1. incelendiğinde bireylerin algılanan akademik başarı düzeyi açısından % 81.9 oranında 317 katılımcı orta düzeyde akademik başarı düzeyine sahiptir. Bu değer (% 81.9 oranına sahip 317 kişi) orta düzeyde sosyo-ekonomik statü için de geçerlidir. Katılımcıların Anne-Baba tutumu ise % 30.7 oranında 119 kişi ilgili anne-baba tutumuna, % 44.4 oranında 172 kişi destekleyici anne-baba tutumuna sahiptir. Katılımcıların sosyal destek algısı ise % 33.1 oranında 128 kişi yüksek düzeyde iken % 60.5 oranında 234 kişi orta düzeye sahip olduğunu belirtmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada, konu kapsamında veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme araçları şunlardır:

1. Kişisel Bilgi Formu
2. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği: Uzun Form
3. Yaşamın Anlamı Ölçeği
4. Yaşam Doyumu Ölçeği

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Üniversite öğrencilerinin ve lisans mezunu yetişkin bireylerin özelliklerini belirlemek amacıyla manevi zekâları, yaşam anlamı ve yaşam doyumu değişkenleri ile ilişkili olabileceği düşünülen bazı değişkenlere ait verilerin elde edilebilmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan bir “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Hazırlanan bu formda üniversite öğrencileri ve lisans mezunu yetişkinlerin yaş,

cinsiyet, kardeş sayısı, dünyaya geliş sırası gibi sorular bulunmaktadır. Bununla birlikte algılanan akademik başarı düzeyi, sosyal destek düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey gibi sorular da bulunmaktadır. Toplamda 8 maddeden oluşan 'Kişisel Bilgi Formu'nun bir örneği EK 1'de verilmiştir.

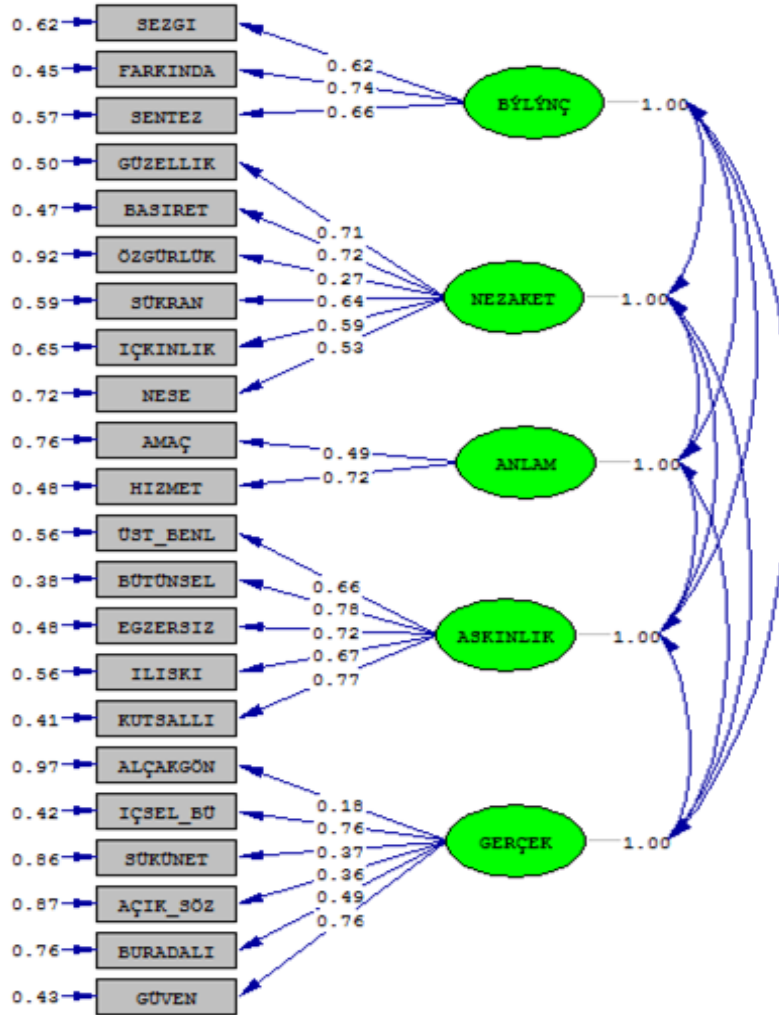
3.3.2. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği (ISIS-BMZÖ)

(ISIS) Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği Amram, Yosi ve Dryer, D. Cristopher (2008) tarafından bireylerin manevi zekâlarının düzeyini tespit etmek ve diğer kavramlarla ilişkisini bulmak için geliştirilmiştir. Bu çalışma manevi zekâ (SI), Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği'nin (ISIS) evrensel ölçümünün geliştirilmesi ve ön test geçerlilik doğrulanmasını tanımlamaktadır. SI (manevi zekâ) gündelik işlevleri ve iyi olmayı güçlendirmek, manevi kaynaklar, değerler ve nitelikleri şekillendirmek, ifade etmek ve uygulamak olarak tanımlandı. ISIS 83 maddelik uzun formu ve 45 maddelik kısa formuyla bir öz bildirim ölçeğidir. ISIS başarılı faktör yapısı, içyapı, test-yeniden test güvenilirliği ve yapı geçerliliği göstermiştir. Zarafet, idrak, benlik yokluğu, sükûnet, özgürlük, minnettarlık, üst benlik, bütünlük, içkinlik, içsel bütünlük, sezgi, neşe, farkındalık, açıklık, uygulama, mevcudiyet, amaç, ilintililik, kutsallık, hizmet, sentez ve güven ile ilgili SI yeteneklerini ayırt etmeyi test eden 22 alt ölçeğe sahiptir. ISIS yaşam doyumu ve manevi varoluş ölçümünün bağlantılı olduğunu tahmin etti. ISIS puanları diğer çeldirici değişkenler için kontrol edildiği zamanlar dâhil olmak üzere işletme yüksek lisans öğrencileri (MBA) ile günlük yaşamlarında maneviyatını güçlendirmeye çalışan iş dünyası insanları ve manevi öğreticiler gibi gruplar arasında önemli bir şekilde farklıydı.

Söylemez, A., Koç, M. ve Söylemez, B. (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Birleştirilmiş Manevi Zeka Ölçeği araştırmada kullanılacak düzeydedir. Bu bağlamda yaşam anlamı ve yaşam doyumu ile aranacak ilişki için uygundur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması için araştırmanın yazarlarından gerekli izinler alınarak İngilizce Öğretmenliği bölümünden ve İngilizce eğitim veren okullardan mezun olan toplam 6 kişilik bir komite tarafından çevirisi gerçekleştirilip gözden geçirilmiştir. Daha sonra alanında uzman 2 akademisyen tarafından ölçeğin uyarlama için uygunluğu kontrol edilmiştir. Ölçek 83 maddelik uzun form ve 45 maddelik kısa

formdan meydana gelerek 22 alt ölçeğe sahiptir. Araştırma Sakarya Üniversitesi'nde okuyan 379 öğrenciye uygulanmıştır.

Ölçeğin psikometrik özellikleri doğrulayıcı faktör analizi yöntemiyle incelenmiştir. Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğinin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan yapının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen uyum indeksi değerleri ($\chi^2= 724.94$, $sd= 199$, $RMSEA= .084$, $CFI= .94$, $IFI= .94$, $NFI= .92$) birleştirilmiş manevi zekâ modelinin iyi uyum verdiğini göstermiştir.

Şekil 3: Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeğine İlişkin Path Diagramı

Tablo 2. Birleşik Manevi Zekâ Ölçeğine ilişkin DFA sonuçları

χ^2	df	GFI	CFI	RMSEA
724,94	199	.85	.94	.084

Bu sonuçlara dayanarak Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği'nin Türkçe uyarlama çalışması psikoloji, eğitim ve diğer sosyal bilimler alanlarında kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir (Söylemez, A. ve diğerleri, 2016).

3.3.3. Yaşamın Anlamı Ölçeği (YAÖ)

‘‘Yaşamın Anlamı Ölçeği’’ insanların yaşamda buldukları anlam ve aradıkları anlamı belirlemek amacıyla Steger, Fraizer, Oishi ve Kaler (2006) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlama çalışması ise Akın ve Taş (2011) tarafından yapılmıştır.

Yaşamın Anlamı Ölçeği 7'li Likert (1-Kesinlikle doğru değil ve 7-Kesinlikle doğru) tipli 10 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçek mevcut anlam ve aranan anlam şeklinde iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin 9. Maddesi ters madde olarak puanlanmaktadır. 1,4,5,6 ve 9. maddeler yaşamda anlamın varlığı; 2,3,7,8,10. maddeler yaşamda anlam arayışı alt ölçeklerini oluşturmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları mevcut anlam alt ölçeği için ,82, aranan anlam alt ölçeği için ,87, dört hafta arayla elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .70 ve .73 olarak bulunmuştur (Steger ve diğerleri, 2006).

Akın ve Taş (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Yaşamın Anlamı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik puanları ölçeği araştırmada kullanmak için uygundur. Ölçeğin mevcut anlam alt ölçeği için .77, aranan anlam alt ölçeği için .83 olarak bulunmuştur. Dört hafta arayla elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise mevcut anlam alt ölçeği için .89, aranan anlam alt ölçeği için .92 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin 10 madde için madde toplam korelasyon yükleri .54 ile .77 arasında sıralanmaktadır (Akın ve Taş, 2015).

3.3.4. Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)

“Yaşam Doyumu Ölçeği” bireylerin evrensel anlamda yaşamdan aldıkları tatminiyeti değerlendirmek amacıyla Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. ve Griffin, S. (1985) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 5 maddeden oluşan 7'li likert tipinde bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçek, 1-Hiç Katılmıyorum" seçeneğinden 7-Tamamen Katılıyorum" seçeneğine giden metrik bir ölçümü içerir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının (Cronbach Alpha) .82 ve test-tekrar test katsayısının .87 düzeyinde olduğunu ve ölçeğin tek faktörden oluştuğunu ve bu faktörün varyansın % 66'sını açıkladığını tespit etmiştir. Ölçek yüksek güvenirlik ve içyapı tutarlılığı göstermektedir. Ölçek farklı yaş gruplarına uygulanabilir (Diener ve diğerleri, 1985).

Yaşam doyumu ölçeğinin ilk Türkçe'ye uyarlama çalışması Aysan (2001) tarafından yapılmıştır. Güvenirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur (Akt. Aysan, 2001). Ölçek daha sonra Şenol-Durak, E., Durak, M. ve Gençöz, T. (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Bu çalışmada Durak ve arkadaşları tarafından uyarlaması yapılan ölçek kullanılmıştır. Ölçek, global yaşam doyumunu ölçen bir ölçüm aracıdır. Ölçekten alınan puanlar, 7 - 35 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça yaşam doyumu artmaktadır. Ölçekten alınan puanın ortalaması 23.82, standart sapması 7.44, ölçeğin iç tutarlılığı .89 ve maddelere ait madde - toplam ölçek korelasyonunun .68 ile .78 arasında değiştiği bulunmuştur.

Ölçeğin eş zamanlı geçerliğinin ve ayırt edici geçerliğinin yeterli düzeyde olduğu gözlenmiştir. Eş geçerlik açısından ölçekten alınan toplam puan ve yaşam doyumu ile benzer yapılara ait değişkenler arasında (örneğin, benlik saygısı, olumlu duygudurum vb.) anlamlı düzeyde ilişki gözlenmiştir. Ayırt edici geçerlik açısından yaşam doyumu ile yaşam doyumundan farklı yapıya sahip kendini sansürleme isteği arasındaki ilişki anlamsızdır (Şenol-Durak ve diğerleri, 2010).

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma için hazırlanan veri toplama araçları, gerekli izinler alındıktan sonra Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencileri ve lisans mezunu öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından katılımcılara araştırmanın amacı ve katılımın gönüllülük esaslı

olduğuna dair genel çerçevede bir bilgi verildikten sonra formlar katılımcılar tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Uygulama aşamasında katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri amacıyla katılımcıların özel bilgileri istenmemiştir. Kişisel Bilgi Formu, Birleştirilmiş Manevi Zekâ Ölçeği, Yaşamın Anlamı Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği formları tek doküman halinde katılımcılara dağıtılmıştır. Ölçeklerin uygulama süresi kişiden kişiye değişmekle birlikte 15 ile 20 dakika arasında değişmiştir. Çalışmanın sağlıklı bir araştırma olması için katılımcılardan mümkün mertebe boş madde bırakmamaları rica edilmiştir. Yanıtların içten ve de samimi olması çalışmanın bilimsel değerini etkileyeceği katılımcılara özellikle belirtilmiştir. Uygulama sonrasında katılımcılara teşekkür edilerek uygulama sonlandırılmıştır.

3.5. VERİ ANALİZİ TEKNİKLERİ

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen veriler araştırmacı tarafından önce Excell'de veri girişı yapılarak oradan da SPSS paket programına aktarılarak analizler yapılmıştır. SPSS 20.0 istatistiksel paket programı ile sorulara verilen yanıtların frekans, yüzdeler, ortalama ve standart sapma hesaplamaları yapılmıştır. Araştırma 4 ayrı ölçekten meydana gelmiştir. Demografik bilgilere yönelik soruların olduğu Kişisel Bilgi Formu için verilen yanıtlardan tanımlayıcı istatistik analizi yoluyla sayılar, cinsiyet, yaş grupları ve yüzdeler oranlar elde edilmiştir. Manevi Zekâ, Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun; demografik bilgilere (cinsiyet, yaş, anne-baba tutumu) göre gibi anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için 't testi' uygulanmıştır. Manevi zekâ, yaşamın anlamı ve yaşam doyumunun; doğum sırası, sosyo-ekonomik düzey gibi demografik bilgilere göre anlamlı farklılık sergileyip sergilemediğini belirlemek amacıyla 'tek yönlü varyans analizi' kullanılmıştır. Yapılan t testi, ortalama ile ortalamanın karşılaştırıldığı sabit değerler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koyar ancak bu farkın büyüklüğu hakkında bilgi vermez. Bu nedenler istatistiksel anlamlılığın yanı sıra etki büyüklüğünün de bilinmesi önemlidir (Morgan, 2004; Akt: Can, 2014). Araştırmanın manevi zeka bağımsız ve yaşamın anlamı ve yaşam doyumu bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkiyi incelemek için ise regresyon analizi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın problemleri ve alt problemleri için yapılan analizlerin detaylı sonuçları tablolarıyla birlikte sunulmaktadır. Bu amaçla her bir alt probleme ilişkin elde edilen veriler sırasıyla ele alınacaktır.

4.1. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bağımsız ve bağımlı değişkenleri olan manevi zeka, yaşamın anlamı, yaşam doyumu ile demografik değişkenleri oluşturan cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, algılanan anne-baba tutumu, algılanan akademik başarı düzeyi ve doğuş sırası arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

4.1.1. Manevi Zekânın Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde manevi zekanın demografik değişkenlerle ilişkileri ele alınarak manevi zekanın cinsiyet, yaş, doğum sırası, algılanan akademik başarı düzeyi, algılanan anne-baba tutumu, sosyo-ekonomik seviye ve sosyal destek algısı ilişkisini incelemede t testinden faydalanılmış ve veriler tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Manevi Zekânın Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>S</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kadın	254	4.24	0.56	385	0.34	.072
Erkek	133	4.22	0.64			

Katılımcıların manevi zekâları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir, $t(385) = 0.34$, $p > .05$. Kadın katılımcıların manevi zekâları ($\bar{X} = 4024$) ile erkek katılımcıların manevi zekâ değeri ortalamaları ($\bar{X} = 4.22$) birbirine çok yakın değerlere sahiptir.

Tablo 4. Manevi Zekâ Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri

Yaş	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
18	40	4.168	0.535	2.455	0.013
19	55	4.119	0.617		
20	60	4.028	0.490		
21	42	4.394	0.558		
22	32	4.387	0.617		
23	19	4.365	0.671		
24	21	4.208	0.524		
25	25	4.243	0.702		
26	93	4.343	0.596		
Toplam	387	4.241	0.592		

Tablo 4'e bakıldığında analiz sonuçlarına göre katılımcıların manevi zeka düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görülecektir, $F(8, 378) = 2.455$. Diğer bir ifadeyle bireylerin manevi zekaları yaşa göre büyük oranda değişmemektedir.

Tablo 5. Varyansların Homojenlik Testi

Manevi Zekâ			
Levene İstatistik	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
2,099	2	384	,124

Tablo 5 incelendiğinde varyansların homojenlik değeri .05'ten büyük ise yokluk hipotezi kabul edilir ve daha sonra p değeri incelenir. Tablo 5'te p değeri .05'ten büyüktür.

Tablo 6. Manevi Zekâ Puanlarının Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2.785	2	1.392	4.030	0.019*
Gruplarıçi	132.672	384	0.346		
Toplam	135.457	386			

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 6'da yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .124$) olduğundan grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra F değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.019 olup 0.05'ten küçük olduğu için akademik başarı açısından gruplarının manevi zekası arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7. Manevi Zekânın Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1.980	2	.990	2.847	0.059
Gruplarıçi	133.478	384	.348		
Toplam	135.457	386			

Tablo 7'de yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .142$) olduğundan 'grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur' şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra F değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.059 olup 0.05'ten büyük olduğu için sosyo-ekonomik seviye gruplarının manevi zekası arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 8. Manevi Zekânın Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	.979	4	.245	.696	0.595
Gruplarıçi	134.478	382	.352		
Toplam	135.457	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .880$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.595 olup 0.05’ten büyük olduğu için anne baba tutumları gruplarının manevi zekâları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 9. Manevi Zekânın Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	4.975	2	2.487	7.320	0.001*
Gruplarıçi	130.482	384	0.340		
Toplam	135.457	386			

$P < 0.05$

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .166$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.001 olup 0.05’ten küçük olduğu için sosyal destek algısı gruplarının manevi zekâları arasında oldukça yüksek anlamlı bir fark vardır.

4.1.2. Yaşam Anlamının Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde yaşam anlamının demografik değişkenlerle ilişkileri ele alınarak yaşamın anlamının cinsiyet, yaş, doğum sırası, algılanan akademik başarı

düzeyi, algılanan anne-baba tutumu, sosyo-ekonomik seviye ve sosyal destek algısı ilişkisini incelemede t testinden faydalanılmış ve veriler tablo 'te sunulmuştur.

Tablo 10. Yaşamın Anlamının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>S</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kadın	254	5.45	0.93	385	0.05	.095
Erkek	133	5.46	0.98			

Katılımcıların yaşam anlamlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir, $t(385) = 0.05$, $p > .01$. Kadın katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 0.005$) ile erkek katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 0.005$) birbirine çok yakın değerlere sahiptir.

Tablo 11. Yaşamın Anlamı Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri

Yaş	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
18	40	5.332	0.940	0.324	0.957
19	55	5.489	0.994		
20	60	5.365	1.087		
21	42	5.531	0.856		
22	32	5.512	0.789		
23	19	5.621	0.662		
24	21	5.428	0.918		
25	25	5.388	0.982		
26	93	5.503	0.981		
Toplam	387	5.460	0.946		

Tablo 11'e bakıldığında analiz sonuçlarına göre katılımcıların yaşamın anlamı düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görülecektir, $F(8, 378) = 0.324$. Diğer bir ifadeyle bireylerin yaşamın anlamı düzeyi yaşa göre büyük oranda değişmemektedir.

Tablo 12. Yaşamın Anlamı Puanlarının Doğum Sırası Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	9.136	6	1.523	1.718	0.116
Gruplariçi	336.891	380	0.887		
Toplam	346.027	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .555$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.116 olup 0.05’ten büyük olduğu için doğum sırası gruplarının yaşam anlamları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 13. Yaşamın Anlamının Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	10.069	2	5.035	5.754	0.003*
Gruplariçi	335.958	384	0.875		
Toplam	346.027	386			

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .125$) olduğundan grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.003 olup 0.05’ten küçük olduğu için akademik başarı açısından gruplarının manevi zekası arasında oldukça yüksek anlamlı bir fark vardır.

Tablo 14. Yaşam Anlamının Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	2.486	2	1.243	1.389	0.250
Gruplarıçi	343.541	384	0.895		
Toplam	346.027	386			

Tablo 14’te yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .038$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.250 olup 0.05’ten büyük olduğu için sosyo-ekonomik seviye gruplarının yaşam anlamı arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 15. Yaşam Anlamının Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	2.032	4	.508	.564	0.689
Gruplarıçi	343.996	382	.901		
Toplam	346.027	386			

Tablo 15’te yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .181$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.689 olup 0.05’ten büyük olduğu için anne baba tutumları gruplarının yaşam anlamları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 16. Yaşam Anlamının Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	.207	2	.104	.115	0.891
Gruplarıçi	345.820	384	.901		
Toplam	346.027	386			

Tablo 16’da yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .451$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra F değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.891 olup 0.05’ten büyük olduğu için sosyal destek algısı gruplarının yaşam anlamları arasında anlamlı bir fark yoktur.

4.1.3. Yaşam Doyumunun Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde yaşam doyumunun demografik değişkenlerle ilişkileri ele alınarak yaşam doyumunun cinsiyet, yaş, doğum sırası, algılanan akademik başarı düzeyi, algılanan anne-baba tutumu, sosyo-ekonomik seviye ve sosyal destek algısı ilişkisini incelemede t testinden faydalanılmış ve veriler tablo ’te sunulmuştur.

Tablo 17. Yaşam Doyumunun Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kadın	254	4.64	1.23	385	0.56	.575
Erkek	133	4.56	1.360			

Tablo 17 katılımcıların yaşam doyumlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir, $t(385) = 0.56$, $p > .01$. Kadın katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 4.64$) ile erkek katılımcıların yaşam doyumları ortalamaları ($\bar{X} = 4,56$) birbirine çok yakın değerlere sahiptir.

Tablo 18. Yaşam Doyumu Puanlarının Katılımcıların Yaşları Açısından Betimsel İstatistikleri

Yaş	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
18	40	4.550	1.257	0.925	0.496
19	55	4.483	1.253		
20	60	4.656	1.301		
21	42	4.847	1.119		
22	32	4.487	1.084		
23	19	4.631	1.424		
24	21	4.066	1.349		
25	25	4.616	1.321		
26	93	4.757	1.377		
Toplam	387	4.616	1.283		

Tablo 18'e bakıldığında analiz sonuçlarına göre katılımcıların yaşam doyumu düzeyleri yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görülecektir, $F(8, 378) = 0.925$. Diğer bir ifadeyle bireylerin yaşam doyumu düzeyi yaşa göre büyük oranda değişmemektedir.

Tablo 19. Yaşam Doyumu Puanlarının Doğum Sırası Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	11.759	6	1.960	1.193	0.309
Gruplarıçi	624.181	380	1.643		
Toplam	635.941	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .750$) olduğundan grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur şeklindeki yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.309 olup 0.05'ten büyük olduğu için doğum sırası gruplarının yaşam doyumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 20. Yaşam Doyumunun Akademik Başarı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	15.086	2	7.543	4.665	0.010*
Gruplarıçi	620.854	384	1.617		
Toplam	635.941	386			

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .011$) olduğundan grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra F değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.010 olup 0.05'ten küçük olduğu için akademik başarı açısından gruplarının manevi zekâsı arasında oldukça yüksek anlamlı bir fark vardır.

Tablo 21. Yaşam Doyumunun Sosyo-Ekonomik Seviye Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	6.817	2	3.408	2.080	0.126
Gruplarıçi	629.124	384	1.638		
Toplam	635.941	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .513$) olduğundan 'grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur' şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra F değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.126 olup 0.05'ten büyük olduğu için sosyo-ekonomik seviye gruplarının yaşam doyumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 22. Yaşam Doyumunun Anne Baba Tutumu Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	17.880	4	4.470	2.763	0.027
Gruplarıçi	618.061	382	1.618		
Toplam	635.941	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .071$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.027 olup 0.05’ten küçük olduğu için anne baba tutumu gruplarının yaşam doyumları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 23. Yaşam Doyumunun Sosyal Destek Algısı Açısından Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplararası	9.477	2	4.739	2.905	0.056
Gruplarıçi	626.463	384	1.631		
Toplam	635.941	386			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda $p > .01$, ($p = .363$) olduğundan ‘grupların varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur’ şeklindeki Levene yokluk hipotezi kabul edilmiştir. Bu denklik sağlandıktan sonra *F* değer tablosuna bakıldığında anlamlılık test sonucuna göre *p* değeri 0.001 olup 0.05’ten büyük olduğu için sosyal destek algısı gruplarının yaşam doyumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

4.2. İLİŞKİ ANALİZLERİ

Bu bölümde manevi zeka, yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

4.2.1. Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Birleşik Manevi Zeka Ölçeğinin alt boyutları anlam, hakikat, bilinç, nezaket ve aşkınlıkla olan ilişkilerini belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizinden elde edilen bulgular Tablo 24’te gösterilmektedir.

Tablo 24. Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Tablosu

Faktör	Manevi Zeka	Bilinç	Anlam	Nezaket	Hakikat	
Aşknlık						
Manevi Zeka	—	.854**	.800**	.859**	.028	.933**
Bilinç	.854**	—	.614**	.669**	-.042	.704
Anlam	.800**	.614**	—	.681**	.024	.720**
Nezaket	.859**	.669**	.681**	—	.131	.724**
Hakikat	.028	-.042	.024	.131	—	-.034
Aşknlık	.933**	.704**	.720**	.724**	-.034	—

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 24’ün incelenmesinden manevi zeka ile alt boyutlarından bilinç, anlam, nezaket ve aşkınlık arasında genel anlamda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Değerler tek tek ele alındığında manevi zekâ ile bilinç arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.854$, $p < .01$. Manevi zekâ ile anlam arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.800$, $p < .01$. Manevi zekâ ile nezaket arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.859$, $p < .01$. Manevi zekâ ile aşkınlık arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.933$, $p < .01$. Bu anlamda manevi zeka ile en yüksek ilişkiye sahip olan alt boyutu aşkınlıktır, $r=0.933$, $p < .01$. Manevi zekâ ile hakikat alt boyutu arasında ise düşük düzeyde, pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Hakikat alt boyutu manevi zekâ ile en düşük düzeyde ilişkisi olan alt boyuttur.

4.2.2. Manevi Zekâ ile Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişki

Katılımcıların manevi zekâ seviyeleri ile yaşamın anlamına yönelik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyondan elde edilen bulgular Tablo 23'te gösterilmektedir.

Tablo 25. Manevi Zekâ İle Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Tablosu

Faktör		<i>Manevi Zekâ</i>	<i>Yaşamın Anlamı</i>
Manevi Zekâ	Pearson Correlation	1	,365**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	387	387
Yaşamın Anlamı	Pearson Correlation	,365**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	387	387

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 25'in incelenmesinden katılımcıların manevi zekaları ile yaşam anlamı düzeyleri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=.365$, $p<.01$. Korelasyon katsayısının 1.00 olması mükemmel düzeyde pozitif bir ilişkiyi, 0.70-1.00 arası yüksek düzeyde bir ilişki, 0.30-0.70 arası orta düzeyde bir ilişkiyi, 0-0.30 arası ise düşük düzeyde bir ilişki olduğunu gösterir (Can, 2014).

4.2.3. Manevi Zekâ ile Yaşam Doyumunu Arasındaki İlişki

Katılımcıların manevi zekâ seviyeleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyondan elde edilen bulgular Tablo 24'te gösterilmektedir.

Tablo 26. Manevi Zekâ İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Tablosu

Faktör		<i>Manevi Zekâ</i>	<i>Yaşam Doyumu</i>
Manevi Zekâ	Pearson Correlation	1	,219**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	387	387
Yaşam Doyumu	Pearson Correlation	,219**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	387	387

* p< .05, ** p< .01

Tablo 26'nın incelenmesinden katılımcıların manevi zekâları ile yaşam anlamı düzeyleri arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=.219$, $p<.01$. Diğer bir deyişle manevi zekâ ile yaşam doyumu arasında bir ilişki olduğu bulgular neticesinde mevcuttur. Ancak bu korelasyon bulgusu manevi zekanın yaşam doyumuna etki ettiği sonucunu vermez. Diğer bir ifadeyle bu sonuçtan manevi zekâsı yüksek olanların yaşam doyumunu yükseltir sonucu çıkmaz. Çünkü korelasyon bulguları kavramların neden-sonuç ilişkisinden ziyade aralarındaki ilişkiyi bulgular.

4.3. REGRESYON ANALİZİ

4.3.1. Manevi Zekânın Yaşamın Anlamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Lisans ve lisans mezunu bireylerde manevi zekânın yaşamın anlamını yordayıp yordayamadığına ilişkin regresyon analizi bulguları Tablo 24'de gösterilmektedir.

Tablo 27. Manevi Zekânın Yaşamın Anlamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit	2.985	.325		9.19	.00***
Manevi Zeka	.584	.076	.365	7.697	.00***
	R=,365	R ² =0,133	F(1-385) = 59,237		

p=,000***
***p<,001

Tablo 27’de manevi zekanın yaşamın anlamını ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda manevi zekâ ile yaşamın anlamı arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiş (R= 0.365, R²=0.133), manevi zeka yaşamın anlamının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür F_(1,385) = 59,237, p<0.05). Manevi zekâ yaşamın anlamındaki değişimin %13’ünü açıklamaktadır. Regresyon denklemine esas yordayıcı değişkenin katsayısının (B=0.584) anlamlılık testi de, manevi zekânın anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir (p<0.01).

Regresyon analizine göre yaşamın anlamını yordayan regresyon denklemi;

$$\text{Yaşamın Anlamı} = (0.584 \times \text{Manevi Zekâ}) + 2.985.$$

4.3.2. Manevi Zekânın Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Lisans ve lisans mezunu bireylerde manevi zekânın yaşam doyumunu yordayıp yordayamadığına ilişkin regresyon analizi bulguları Tablo 25’de gösterilmektedir.

Tablo 28. Manevi Zekânın Yaşam Doyumunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit .00***	2.608	.461		5.65	
Manevi Zeka .00***	.474	.108	.219	4.39	
	R=,219	R ² =0,048	F(1-385) = 19,310		

p=,000***

***p<,001

Tablo 25'te Manevi zekanın yaşam doyumunu ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda manevi zeka ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiş (R= 0.219, R²=0.048), manevi zeka yaşam doyumunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür F(1,385) = 59,237, p<0.05). Manevi zeka yaşam doyumundaki değişimin %4'ünü açıklamaktadır. Regresyon denkleminde esas yordayıcı değişkenin katsayısının (B=0.474) anlamlılık testi de, manevi zekânın anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir (p<0.01).

Regresyon analizine göre yaşam doyumunu yordayan regresyon denklemi;

$$\text{Yaşamın Doyumu} = (0.474 \times \text{Manevi Zekâ}) + 2.608.$$

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

5. 1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bu araştırmanın temel amacı genç yetişkinlerin manevi zekâları ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmada birleşik manevi zekâ ile temel alt boyutları olan anlam, hakikat, bilinç, nezaket ve aşkınlık arasındaki ilişki ve manevi zekâ ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu bölümde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanarak literatür ışığında tartışılacaktır. Aşağıda manevi zekânın demografik bilgiler olan cinsiyet, yaş, doğum sırası, akademik başarı, sosyo-ekonomik seviye, anne baba tutumu ve sosyal destek algısına göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik bulgular ve tartışması yer almaktadır. Ayrıca manevi zeka ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin korelasyon analizi bulguları ve etkilerini inceleyen regresyon analizi bulguları tartışılmaktadır.

5.1.1. Demografik Bilgiler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak işlem gören yaşamın anlamı ve yaşam doyumu ve bağımsız değişkeni olarak işlem gören manevi zekânın; cinsiyet, yaş, doğum sırası, sosyo-ekonomik düzey, akademik başarı düzeyi, algılanan anne-

baba tutumu ve sosyal destek algısı gibi demografik değişkenlere ilişkin bulguların sonuçları tartışılmıştır.

5.1.1.1. Manevi zekânın demografik değişkenler açısından incelenmesine ilişkin tartışma

Araştırmanın bu bölümünde manevi zekânın genç yetişkinlerin demografik özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediği sorgulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda çeşitli bulgular elde edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan genç yetişkinlerin manevi zekâlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan t testi sonucunda anlamlı bir Farklılık olmadığı gözlenmiştir $t(385) = 0.34, p > .01$. Kadın katılımcıların manevi zekâları ($\bar{X} = 4024$) ile erkek katılımcıların manevi zeka değeri ortalamaları ($\bar{X} = 4.22$) birbirine çok yakın değerlere sahip olduğu bulgulanmıştır. Manevi zekâ alanyazın taramasında genelde cinsiyete göre manevi zeka açısından çok önemli farklılıklar olmadığı görülmektedir. Ancak bazı araştırmalar erkeklerin manevi zekâların bazıları da kadınların karşı cinsten yüksek olduğunu belirtmektedir.

Bu konudaki alanyazın incelendiğinde erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek manevi zekâ puanına sahip olduğu araştırmalardan biri Silingiene ve Skeriene (2015) tarafından yürütölen bir çalışmadır. Silingiene ve Skeriene'in (2015) yaptığı araştırmada yöneticilerin cinsiyet açısından manevi anlamda zekâlarının değişkenliği niceliksel anlamda karşılaştırılmıştır. Araştırma 32 erkek, 68 kadınla yürütölmüştür. Yapılan araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara göre daha yüksek puanlar elde ettiği ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızın bulgusunu destekleyen bir çalışma Faribors, Fatemah ve Hamidreza (2010) tarafından yapılan araştırmadır. Araştırma sonucunda demografik değişkenler ile mutluluk arasında bir ilintinin olmadığıdır. Fakat kişilerin okumuş olduğu bölüm değişkeni hem hasta hem de mutluluk arasında önemli bir ilişkiye sahiptir.

Diğer bir araştırma da Nazam (2014) tarafından yapılan araştırma olup yaşları 12 ile 19 arasında olan 30'u erkek, 30'u kız olan toplam 60 kişilik bir ergen grubu ile yürütölmüştür. Araştırma sonucunda bireyler arasında manevi zekâ açısından bilimsel anlamda önemli cinsiyet farklılıkları tespit edilmiştir. Araştırma 4 farklı alan

temelinde ölçülmüştür; Eleştirel varoluşsal düşünce, Kişisel anlam ürünü, Aşkınlık farkındalığı ve Bilinç durumu yayılması. Her üç alanda da erkeklerin kızlardan daha yüksek manevi zekâ derecesi elde ettikleri görülmüştür (Nazam, 2014).

Manevi zekânın cinsiyete göre değiştiğini savunan çalışmalardan biri de Mazdarani, Ghasemian ve Du (2013) tarafından İran'da yürütülen çalışmadır. Bu araştırmanın sonuçları da kadınların erkeklerden daha yüksek manevi zekaya sahip olduğunu göstermiştir

Çalışmamızda genç yetişkinlerin manevi zekâlarının yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür $F(8, 378) = 2.455$. Bu da araştırmaya katılan genç yetişkin bireylerin yaşlarına göre manevi zekâlarında anlamlı bir farklılık olmadığı anlamına gelmektedir. Manevi zekâ ile işyeri atmosferi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada Chin ve arkadaşları (2011) manevi zekânın yaşa göre farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Manevi zekânın akademik başarı açısından değişip değişmediğine yönelik bulgularımızdan bir anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Akademik başarının p değeri 0.019 olup 0.05'ten küçük olduğu için akademik başarı açısından bireylerin manevi zekâ düzeylerinde anlamlı bir farklılık vardır. Bu çalışmaya paralel uluslararası araştırmalar da mevcuttur. Bireylerin akademik başarı açısından manevi zekâlarının farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan literatür taramasında Jeloudar ve Goodarzi'nin (2012) yaptığı çalışma göze çarpmaktadır. Jeloudar ve Goodarzi (2012) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin manevi zekâları ile akademik seviyeleri arasında da bir ilişki olduğu bulunmuştur. Lisans derecesi mezunu olan öğretmenler ile yüksek lisans derecesi olan öğretmenlerin manevi zekâları arasında bir farklılık olduğu bulunmuştur; Yüksek lisans derecesi olan öğretmenler lisans derecesi mezunlarına göre daha yüksek manevi zeka puanlarına sahiptirler. Mazdarani, Ghasemian ve Du, (2013) yaptıkları araştırmanın sonucu ise çalışmamızın aksine manevi zekâ ile öğretmenlerin eğitim seviyesi arasındaki anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla eğitim manevi zekâyı doğrudan etkilememektedir. Diğer bir deyişle manevi zekâ ile akademik başarı düzeyi arasında bir ilinti yoktur.

Manevi zekânın sosyo ekonomik seviyeye göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara bakıldığında p değeri 0.059 olup 0.05'ten büyük olduğu için sosyo-

ekonomik seviye gruplarının manevi zekâsı açısından anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür. Safaeian ve Esmailinasab (2014) tarafından yürütülen bir çalışmada hemşire ve doktorlar arasında manevi zekâ açısından önemli bir farklılık olduğu sonucu elde edilmiştir. Hemşireler arasında da en yüksek manevi zekâ değerine sahip olanlar daha düşük gelir elde edenler olmuştur. Bu da yaşamdaki zorluklarla başa çıkma ve problem çözme becerilerinin manevi zekâyâ olan etkisini gösterdiği sonucuna götürmektedir.

Diğer bir demografik bilgi maddesi olan anne-baba tutumuna ilişkin bulgular incelendiğinde ise anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.595 olup 0.05'ten büyük olduğu için anne baba tutumları gruplarının manevi zekâları arasında anlamlı bir fark yoktur. Diğer bir ifadeyle genç yetişkinlerin manevi zekâlarının anne-baba tutumuna göre değişmediğini göstermektedir.

Animasahum (2010) yaptığı bir çalışmada Nijeryalı tutukluların entelektüel, duygusal ve manevi zeka açısından cezaevi uyumlarını inceledi. Katılımcılar 5 cezaevinden rastgele seçilen toplam 500 kişi ile yürütüldü. Katılımcıların 458'i erkek, 42'si kadınlardan oluşmaktaydı. Yapılan araştırma sonucunda tutukluların uyum süreci ve yaşam başarısında duygusal ve manevi zekânın entelektüel zekâdan daha büyük bir öneme sahip olduğu bulunmuştur. Bu yüzden otorite görevi gören öğretmenler, ebeveynler, liderler ve işletme yöneticileri bireylerin adaptasyon sürecinde onları teşvik edip güçlendirmek için duygusal ve manevi zekâdan faydalanmalıdırlar. Animashum'un (2010) yaptığı çalışma manevi zekâyâ tutumun etkisini bulgularını yönünden önem arz etmektedir.

5.1.1.2. Yaşamın anlamının demografik değişkenler açısından incelenmesine ilişkin tartışma

Araştırma bulgularına bakıldığında genç yetişkin katılımcıların yaşam anlamlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir, $t(385) = 0.05$, $p > .01$. başka bir ifadeyle bireylerin yaşam anlam düzeyleri erkek ve kadın olmalarına göre değişim göstermemektedir. Değerler incelendiğinde kadın katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 0.005$) ile erkek katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 0.005$) birbirine çok yakın değerlere sahiptir. Bu da erkek ve kadınların yaşamın anlamı düzeylerinin birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Yine genç

yetişkinlerin yaşam anlam düzeylerinin yaşa göre de değişmediği bulgulanmıştır $F(8, 378) = 0.324$.

Yapılan tek yönlü varyans analizi ile anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.003 olup 0.05'ten küçük olduğu için akademik başarı açısından genç yetişkinlerin manevi zekâsı arasında oldukça yüksek anlamlı bir fark vardır. Akademik başarısı yüksek olan bireylerin yaşam anlamlarının yüksek olduğu sonucu çıkarılabilir. Diğer bir ifadeyle akademik başarının yaşamın anlamını yükselteceği beklenmektedir.

Diğer demografik bilgilerin bulgularına bakıldığında da yaşamın anlamı ile sosyo-ekonomik seviye ve sosyal destek algısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Tek yönlü varyans analizi sonucunda sosyo-ekonomik seviyenin p değeri 0.250 çıkıp $p < 0.1$ olduğundan ve sosyal destek açısından da p değeri 0.891 olup $p < 0.5$ olduğundan fark olmadığı sonucu çıkarılmıştır.

5.1.1.3. Yaşam doyumunun demografik değişkenler açısından incelenmesine ilişkin tartışma

Araştırma bulguları incelendiğinde genç yetişkin katılımcıların yaşam doyumlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir, $t(385) = 0.56$, $p > .01$. Başka bir ifadeyle bireylerin yaşam doyum düzeyleri erkek ve kadın olmalarına göre değişim göstermemektedir. Değerler incelendiğinde kadın katılımcıların yaşamın anlamı ortalamaları ($\bar{X} = 4.64$) ile erkek katılımcıların yaşam doyum ortalamaları ($\bar{X} = 4,56$) birbirine çok yakın değerlere sahiptir. Bu da erkek ve kadınların yaşamın doyum düzeylerinin birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Yine genç yetişkinlerin yaşam doyum düzeylerinin yaşa göre de değişmediği bulgulanmıştır $F(8, 378) = 0.925$.

Yapılan tek yönlü varyans analizi ile anlamlılık test sonucuna göre p değeri 0.010 olup 0.05'ten küçük olduğu için akademik başarı açısından gruplarının manevi zekâsı arasında oldukça yüksek anlamlı bir fark vardır. Akademik başarısı yüksek olan bireylerin yaşam doyumlarının yüksek olduğu sonucu çıkarılabilir. Diğer bir ifadeyle akademik başarının yaşamın doyumunu yükselteceği beklenmektedir.

Diğer demografik bilgilerin bulgularına bakıldığında da yaşamın doyumunu ile sosyo-ekonomik seviye ve sosyal destek algısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Tek

yönlü varyans analizi sonucunda sosyo-ekonomik seviyenin p değeri 0.126 olup $p < 0.5$ olduğundan fark olmadığı sonucu çıkarılmıştır.

5.1.2. Manevi Zekâ İle Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda manevi zeka ile alt boyutlarından bilinç, anlam, nezaket ve aşkınlık arasında genel anlamda yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Değerler tek tek ele alındığında manevi zekâ ile bilinç arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.854$, $p < .01$. Manevi zekâ ile anlam arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.800$, $p < .01$. Manevi zekâ ile nezaket arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.859$, $p < .01$. Manevi zeka ile aşkınlık arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=0.933$, $p < .01$. Bu anlamda manevi zeka ile en yüksek ilişkiye sahip olan alt boyutu aşkınlıktır, $r=0.933$, $p < .01$. Manevi zeka ile hakikat alt boyutu arasında ise düşük düzeyde, pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Hakikat alt boyutu manevi zekâ ile en düşük düzeyde (0.28) ilişkisi olan alt boyuttur.

Diğer bir ifadeyle manevi zekâ alt boyutları ile pozitif anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Ancak bu oran bilinç, anlam, nezaket ve aşkınlıkta yüksek iken hakikatte düşük değerlere sahip olduğu görülmüştür. Bu bağlamda manevi zekâ ile alt boyutlarından hakikat arasında ilişki mevcut olup düzeyinin düşük olduğu sonucu çıkarılabilir.

5.1.3. Manevi Zekâ İle Yaşamın Anlamı Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma

Katılımcıların manevi zekâları ile yaşam anlamı düzeyleri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=.365$, $p < .01$. Bu bulgudan hareketle manevi zekâ yaşamın anlamı ile ilişkilirdi ve bu ilişki pozitif yönlüdür. İlişkinin düzeyi de 0.365 değerine sahip olup korelasyon analiz yorumuna göre orta düzeyde bir ilişkiye denk gelmektedir. Can (2014) korelasyon analizi değerleri olan 0 ile .30 arası düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki, .30 ile .70 arası orta düzey ve .70 ile 1.00 arası yüksek düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Bu bilgiler ışığında manevi zekâ ile yaşamın anlamı .365 olup .30-

.70 arasına denk gelip orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

5.1.4. Manevi Zekâ İle Yaşam Doymu Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizini Tartışma

Genç yetişkinlerden oluşan katılımcıların manevi zekâları ile yaşam anlamı düzeyleri arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=.219$, $p<.01$. Diğer bir deyişle manevi zekâ ile yaşam doymu arasında bir ilişki olduğu bulgular neticesinde mevcuttur. Ancak bu korelasyon bulgusu manevi zekanın yaşam doyumuna etki ettiği sonucunu vermez. Diğer bir ifadeyle bu sonuçtan manevi zekâsı yüksek olanların yaşam doyumunu yükseltir sonucu çıkmaz. Çünkü korelasyon bulguları kavramların neden-sonuç ilişkisinden ziyade aralarındaki ilişkiyi bulgular.

Yaşam doymu ve manevi zekâ arasındaki ilişkiye yönelik alan yazın taraması incelendiğinde Safara ve Bhatia, (2013) tarafından yapılan manevi zeka araştırmasına göre manevi zekâ yüksek olduğunda bireyin entelektüellik seviyesi artar ve uygun davranışlar sergiler. Manevi zekâ seviyesi düştüğünde de bireyler sorunlu davranışlar sergilerler. Sonuç olarak yüksek manevi zekâyâ sahip insanlar yüksek yaşam doymu ve performansı ortaya koyarlar.

5. 2. ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın mevcut bulgularından yola çıkılarak yapılan önerileri kapsamaktadır. Araştırmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara yönelik önerilerini içermektedir.

5. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Bu çalışmada manevi zekânın genç yetişkinlerin yaşamın anlamı ve yaşam doyumunu yordayıp yordamadıkları ve çalışmada bağımlı ve bağımsız değişken olarak görev yapan manevi zeka ile bağımlı değişken olan yaşamın anlamı ve yaşam doyumunun cinsiyet, yaş, doğum sırası, sosyo-ekonomik düzey, akademik başarı düzeyi, anne-baba tutumu ve sosyal destek algısı gibi demografik değişkenlere göre

farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bunun dışında manevi zekâ ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumu arasında ne düzeyde bir ilişki olduğunu incelemiştir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak bazı önerilerde bulunulabilir:

1. Manevi zekâsı yüksek olan bireylerin yaşam doyumlarının da yüksek olduğu sonucu çıkarılmıştır. Bu anlamda bireylerin yaşamdaki anlamı kaybettikleri noktada manevi zekâlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
2. Manevi zekâ ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiden yola çıkarak yetişkinlerin yaşamdan edindikleri doyumla manevi zekâları arasında da bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Yetişkin gençlerin çağımızdaki doyumsuz yaşam tarzlarını dengelemek adına manevi zekâlarını geliştirme yolları aranabilir.
3. Psikolojik danışmanlar bireylerin manevi zekâlarını geliştirme noktasında yaşamın anlamı ve yaşam doyumlarının da artacağı sonucundan yola çıkarak bu sorunu olan bireylere yardımcı olabilirler. Bu tür sorunu olan bireyleri manevi zekâyâ yönelik gelişim faktörlerine odaklanmalarını sağlayabilirler.
4. Manevi zekânın sadece dinle ilgili bir konu olmayıp bireylerin yaşam tarzlarına göre değişim gösterdiği ve inanmadığını söyleyen bireylerin de manevi zekâlarının yüksek olabileceği yapılan alanyazın taraması sonucunda fark edilmiştir. Bu anlamda maneviyat ve manevi zekâyâ olan ön yargılı duruş bu alanın ilerlemesine katkı sağlayacaktır.
5. Manevi zekâ diğer zekâ türleri (IQ ve EQ) gibi bireylerin yaşamdaki becerilerine yönelik bir takım veriler sunmaktadır. Bilim dünyasının sadece maddi olmayan aynı zamanda insanın anlam boyutuna ilişkin çalışmalara da yönünü dönmesi açısından manevi zekâ kavramı üzerinde durulabilir.
6. Modern çağda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ülkelerde intihar oranlarının yüksek olduğu da insanların anlam ve maneviyat boyutlarını göz ardı etmesi sonucunda yaşamdan beklentilerini tüketip yaşamlarını anlamsız kılmaktadırlar. Bu anlamda manevi zekâ alanında yapılan çalışmalar bu türden yaşamların sonlandırılmasına engel teşkil edeceği düşünülmektedir

5.2.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Manevi zekâ kavramı akademik anlamda Türkiye için yeni sayılabilecek kavramlardan biridir. Bu anlamda uyarlanan manevi zekâ ölçeğinden faydalanılarak bu alanda önemli çalışmalar yapılabilir.

2. Yaşamın anlamı ve yaşam doyumuna ilişkin çalışmalar ülkemizde yaygın olarak mevcuttur. Ancak araştırma bu kavramların manevi zekâ açısından incelenmesine yönelik yapılan nadir çalışmalarından biridir. Bu yüzden araştırmacılar için bu kavramların ilişkisine yönelik çalışmalar yapmaları ülkemiz akademi ve bilim dünyası için yararlı olacaktır.

3. Manevi zekâ, yaşamın anlamı ve yaşam doyumunu açısından bireylerin demografik bilgileri ele alınarak incelenmiş ve bir takım bulgular elde edilmiştir. Gelecekte yapılacak olan araştırmalarda demografik değişkenler artırılıp farklı açılardan ele alınabilir.

4. Araştırmada manevi zekânın diğer dinler (Hıristiyanlık, Yahudilik, Budizm ve Hinduizm) açısından ele alınarak incelendiği görülmüştür. Bu anlamda Türkiye gibi Müslüman ülkelerde de İslam ve Müslümanlık açısından da bireylerle manevi zekâ çalışması yürütülebilir.

5. Bu çalışmada manevi zeka, yaşamın anlamı ve yaşam doyumları arasındaki ilişki yoğun olarak belli yaş aralığında (18-26) incelenmiştir. Bu araştırma farklı gelişim ve yaş dönemleri ile de yürütülebilir.

6. Manevi zekâ alanında geliştirilen ve bu çalışmada kullanılan ISIS Birleşik Manevi Zekâ Ölçeği önemli bir ölçme aracı olmakla birlikte madde sayısının çok uzun olmasından dolayı yapılan alanyazın taraması sonucunda manevi zekâyı ölçen kısa formlu ve daha az sayıda madde içeren ölçeklerin olduğu farkedilmiştir. Bunların uyarlanarak uygulanmaları süre açısından ve katılımcıların sıkılmadan cevaplamalarını sağlayacaktır.

7. Manevi zekâ alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde en önemli araştırmaların yurt dışında olduğu ve ülkemizde çok fazla ilgilenilmeyen bir konu olduğu farkedilmiştir. Manevi zekânın diğer zekâ türleri gibi hak ettiği değeri görerek bu alanda çalışmalar olması için bu alanda ülkemizdeki boşluk doldurulabilir.

8. Manevi zekânın sadece dinle alakalı bir alan olup dokunulmaya çekinilen bir alan olmasının gerçeği yansıtmadığı ve gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalar için

araştırmacıların uygulayabileceği birçok lme aracının mevcut olduğu görülmüştür. Araştırmacılar bu ölçekleri ülkemizin toplumsal yapısı ve kültürünü göz önünde bulundurarak uyarlayıp çalışmalarında kullanabilirler.

Sonuç olarak bu araştırmanın, genç yetişkin bireylerin manevi zekâları ile yaşamın anlamı ve yaşam doyumları arasındaki ilişkilere yönelik somut bulgular ve önemli kanıtlar ortaya koyduğu söylenebilir. Buna ek olarak genç yetişkin bireylerin manevi zekâlarının bir takım demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği de bulgulanmıştır. Bu yönüyle çalışmanın psikolojik danışma ve eğitimde psikolojik hizmetler alanında önemli bir boşluğu doldurucağına inanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahmadian, E., Hakimzadeh, A. ve Kordestani, S. (2013). Job Stress and Spiritual Intelligence: A Case Study. *World Applied Sciences Journal* 22 (11): 1667-1676.
- Akın, A. ve Taş, İ. (2015). Yaşam Anlamı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/3 Winter 2015*, p. 27-36.
- Amram, J.Y. (2009). *The Contribution Of Emotional and Spiritual Intelligences To Effective Business Leadership*. Yayınlanmamış doktora tezi. Alto, California: Institute of Transpersonal Psychology.
- Amram, Y. and Dryer, D.C. (2008). *The Integrated Spiritual Intelligence Scale (ISIS): Development and Preliminary Validation*. Palo Alto, CA: Institute of Transpersonal Psychology.
- Amram, Y. (2007). *The Seven Dimensions of Spiritual Intelligence: An Ecumenical, Grounded Theory*. Palo Alto, CA: Institute of Transpersonal Psychology.
- Amram, Y. (2007). *What is Spiritual Intelligence? An Ecumenical, Grounded Theory*. Palo Alto, CA: Institute of Transpersonal Psychology.
- Animasahun, R.A. (2010). Intelligent Quotient, Emotional Intelligence and Spiritual Intelligence as Correlates of Prison Adjustment among Inmates in Nigeria Prisons. *Journal Of Social Sciences*, 22 (2): 121-128.
- Aysan, F. (2001). Bir Grup Lise Öğrencisinin Yaşam Kalitesine İlişkin Bazı Değişkenler, *S.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 101-124.
- Basır, N. (2014). *Ruhsal Zeka ve Çevre Üzerine Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Beardsley, L.M. (2004). *Spiritual Intelligence and the Bible*. Loma Linda, USA. *Presented at the 2nd Symposium on the Bible and Adventist Scholarship*. Dominican Republic.
- Bensaid, B., Machouche, S. and Grine, F. (2014). A Quranic Framework for Spiritual Intelligence. *Religions*, 5, 179-198.

- Bowell, R.A. (2004/2007). *Yedi Adımda Ruhsal Zeka*. (Çev. M. Gün ve Y. Aşıkoğlu). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Bozdağ, M. (2010). *Ruhsal Zeka (SQ)*. 215. Baskı. İstanbul: Yakamoz Yayınları.
- Buzan, T. (2012). *The Power of Spiritual Intelligence*.
https://www.academia.edu/10184891/The_power_of_spiritual_intelligence
adresinden 9 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Veri Analizi El Kitabı*. (20. baskı). İstanbul: PegemAkademi yayınları.
- Can, A. (2014). *SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. (3. Baskı). Ankara: PegemAkademi Yayınları.
- Chaudhary, B. and Aswal M. (2012). Imparting Spiritual Intelligence Curriculum in our Classrooms. *European Academic Research*, 1 (7), 1508-1515.
- Chin, S.T.C., Anantharaman,R.N. ve Tong, D.Y.K. (2011). The Roles of Emotional Intelligence and Spiritual Intelligence at the Workplace. *Journal of Human Resources Management Researc*, 582992 (2011), 1-9.
- Deolalkar, S. and Phatak, S. (2014). Spiritual Intelligence Develops Innovators. *Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language*, 1 (4), 572-578.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. ve Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 1985, 49, 1.
- Du, S.A., Mazdarani, S. ve Ghasemian, D. (2013). The Relationship between Spiritual Intelligence and Stress among Teachers. *Journal of Social Issues & Humanities*, 1 (6), 58-60.
- Esmaili, M., Zareh, H. ve Golverdi, M. (2014). Spiritual Intelligence: Aspects, Components and Guidelines to Promote It. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 1 (2). 163-175.
- Faribors, B., Fatemah, A. ve Hamidreza, H. (2010). The Relationship between nurses' spiritual intelligence and happiness in Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 5 (2010), 1556-1561.

- Frankl, V. E. (2010). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çev. S. Budak) İstanbul: Okyanus Us Yayınları.
- Fry, L.W. & Wigglesworth, C.G. (2010). *Toward a Theory of Spiritual Intelligence and Spiritual Leader Development*. Montreal, Canada: 2010 İşletme Akademisi Konferansında sunuldu.
- Gardner, H. (1983). *Çoklu Zeka Kuramı: Zihin Çerçevesi*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: Alfa. (2.Basım. 2010).
- Goleman, D. (1995). *Duyusal Zeka neden IQ'dan önemlidir?* (Çev. B. Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları. (40. Basım. 2015).
- Hair, G. (2009). *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*. R. Frager (Ed.), (Çev. Ö. Çolakoğlu) (Birinci baskı), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Howard, B.B., Guramatunhu-Mudiwa, P. ve White, S.P. (2009). Spiritual Intelligence and Transformational Leadership: A New Theoretical Framework. *Journal of Curriculum and Instruction*. 3 (2) 54-67.
- Hosseini, M., Elias, H., Krauss, S.E. ve Aishah, S. (2010). A Review Study on Spiritual Intelligence, Adolescence and Spiritual Intelligence, Factors that May Contribute to Individual Differences in Spiritual Intelligence, and the Related Theories. *International Journal of Psychological Studies*, 2 (2), 179-188.
- İsfâhani, R. (t.y.). *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü*. 4. Baskı. (Çev. A. Güneş, M. Yolcu). İstanbul: Yarın Yayınları 2015.
- Jain, M. and Purohit, P. (2006). Spiritual Intelligence: A Contemporary Concern with Regard to Living Status of Senior Citizens (Manevi Zeka: Yaşlı Vatandaşın Yaşam Düzeyiyle İlgili Çağdaş Bir Mesele). *Journal of The Indian Academy of Applied Psychology*. 32 (3). 227-233.
- Jeloudar, S.Y. ve Goodarzi, F.L. (2012). What Is the Relationship between Spiritual Intelligence and Job Satisfaction among MA and BA Teachers? *International Journal of Business and Social Science* 3 (8) 299-303.

- Kadkhoda, M. & Jahani, H. (2012). Problem-Solving Capabilities of Spiritual Intelligence for Artificial Intelligence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 32: 170 – 175.
- Kaur, C. (2013). Life Satisfaction Of College Teachers in Relation to Their Spiritual Intelligence. *Indian Streams Research Journal*. 3 (10) 1-3.
- King, D.B. ve DeCicco, T. (2009). A Viable Model and Self-Report Measure of Spiritual Intelligence. *International Journal of Transpersonal Studies*, 28, 68-85.
- Kumar, T. ve Pragadeeswaran, S. (2011). Effects of Occupational Stress on Spiritual Quotient Among Executives. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 2 (4) 288-292.
- Kuo-Yi Chung. (2010). *Maneviyatın Stres ve Sağlık Üzerindeki İlımlı Etkisi*. Doktora tezi. Arizona Devlet Üniversitesi.
- Marallack, J.L. (2008). *Awareness of Spiritual Intelligence by Leadership within The NGO Sector*, MBA Thesis, The University of Stellenbosch.
- Mayer, J.D., Caruso, D.R. ve Salovey, P. (2000). Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence. *Intelligence* 27 (4): 267-298.
- Meichenbaum, D. (t.y.). Trauma, Spirituality and Recovery: *Toward a Spiritually-Integrated Psychotherapy*. www.melissainstitute.org adresinden 25/04/2016 tarihinde erişilmiştir.
- Merter, M. (2014). *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili* (1. bs). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Merter, M. (2012). *Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi (Transpersonal Psikoloji)* (10. bs.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mishra, P. ve Vashist, K. (2014). A Review Study of Spiritual Intelligence, Stress, Well-being of Adolescents in 21st Century. *International Journal of Research in Applied*. 2 (4) 11-24.
- Morgan, A. (2001). Danah Zohar and Ian Marshall: SQ – Spiritual Intelligence, The Ultimate Intelligence <http://www.alisonmorgan.co.uk/Zohar%202000.pdf> adresinden 09/04/2016 tarihinde erişilmiştir.

- Myers, D.G. (2010). *Social Psychology*. (10. Baskı). Michigan-Holland: McGraw Hill publication.
- Nasel, D.D. (2004). *Spiritual Orientation in Relation to Spiritual Intelligence: A Consideration of Traditional Christianity and New Age/Individualistic Spirituality*. Doktora tezi. The University of South Australia.
- Nazam, F. (2014). Gender Difference on Spiritual Intelligence Among Adolescents. *Indian Journal of Applied Research*. 4 (11), 423-425.
- Nodehi, H. ve Nehardani, H. (2013). Relation between Spiritual Intelligence and Job Satisfaction. *Journal of Social Issues & Humanities*, 1 (5), 67-72.
- Özdemir, L.K. ve Acarkan, İ. (2014). *Dokuz Mizaç Modeline Göre Çocuklarda Mizaç Farklılıkları ve Kişilik Gelişimi*. İstanbul: Kurtuba Kitap Yayınları.
- Pandey, A. (2014). Spirituality in the Workplace and Spiritual Intelligence- A New Paradigm for a More Effective Workforce in an Organization. *IOSR Journal of Business and Management*. 16 (10) 45-50.
- Petrov, G.S. (2014). *Beyaz Zambaklar Ülkesinde*. (Çev. M. Demir). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.
- Porkodi, S., Varadaj, A. ve Rajesh, G. (2013). Factor Analysis: A Tool to Measure Teacher's Spiritual Intelligence. *International Journal of Organizational Behaviour & Management Perspectives* 2 (4), 611-619.
- Ronel, N. ve Gan, R. (2008). The Experience Of Spiritual Intelligence. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 40 (1), 100-119.
- Safaeian, M. ve Esmaeilinasab, M. (2014). Comparison of Spiritual Intelligence, Job Stress and Copying Styles Between Nurses and Doctors. *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*. 3 (II) 233-237.
- Safara, M. ve Bhatia, M.S. (2013). Spiritual Intelligence. *Delhi Psychiatry Journal*, 16 (2), 412-423.
- Schwing, J. (2009). *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*. R. Frager (Ed.), (Çev. Ö. Çolakoğlu). (Birinci baskı), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Shabnam ve Tung , N.S.(2013). Intelligence, Emotional and Spiritual Quotient as Elements of Effective Leadership. *Pertenika J. Social Sciences & Humanity* 21 (1): 315-328.
- Singh, M.P. ve Sinha, J. (2013). Impact of Spiritual Intelligence on Quality of Life. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 3 (5), 1-5.
- Smartt, M.J. (t.y.). The Relationship of Spiritual Intelligence to Achievement of Secondary Students. Doktora Tezi. Liberty University.
- Selman, V., R.C., J. ve E. (2005). Spiritual Intelligence/Quotient. *College Teaching Methods & Styles Journal-Third Quarter*, 1 (3), 23-30.
- Silingiene, V. ve Skeriene, S. (21.3.2015). Expression of Leaders' Spiritual Intelligence in a Context of Service Organizations: a Gender Approach. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 213 (2015) 758 – 763. 20th International Scientific Conference Economics and Management - 2015 (ICEM-2015).
- Singh, S., Swarup, A. ve Singh, R. (2015). Spiritual Intelligence: A Road Map to Future Learning. *International Multispecialty Journal of Health*. 1 (7), 1-8.
- Smith, B. (t.y.). Spiritual Intelligence: Definitions and Measurements. Fielding Graduate University.
- Söylemez, A., B., Koç, M. (2016). Birleştirilmiş Manevi Zeka Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.
- Steger, M. F., Fraizer, P., Oishi, S. ve Kaler, M. (2006). The Meaning In Life Questionnaire: Assessing The Presence Of And Search For Meaning In Life. *Journal of Counseling Psychology*, 53 (1), p. 80-93.
- Şahin, D. (2014). *Öğretmelerin Öz Duyarlıklarının Psikolojik Sağlık ve Yaşam Doyumu Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şenol-Durak, E., Durak, M. ve Gençöz, T. (2010). Yaşam Doyumu Ölçeği. http://emresenoldurak.com/tr/test-detail/iim4p78nzo64fhx8/23#ltr_sekmeOrijinal adresinden 26/05/2016 tarihinde erişilmiştir.

- Tarhan, N. (2012). *Duyguların Psikolojisi*. (12.baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taylor, J. (2009). *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*. R. Frager (Ed.), (Çev. Ö. Çolakoğlu). (Birinci baskı), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tedmem websitesi: MİT: IQ Testleri Hayat Başarısını Yordamaktadır. <https://tedmem.org/mem-notlari/iq-testleri-hayat-basarisini-yordamaktadir> adresinden 30/04/2016 tarihinde erişilmiştir.
- The Neuroscience of Spiritual Intelligence (Manevi Zekânın Nörolojisi) <http://sqi.co/the-neuroscience-of-spiritual-intelligence/> adresinden 09/04/2016 tarihinde erişilmiştir.
- The Psychology of Spiritual Intelligence (Manevi Zekânın Psikolojisi) <http://sqi.co/how-to-experience-spiritual-intelligence/> adresinden 14/04/2016 tarihinde erişilmiştir.
- Vaughan, F. (2002). What is Spiritual Intelligence? *Journal of Humanistic Psychology*, 42 (2). 16-33.
- Wikipedia [https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeka_testi_\(mant%C4%B1ksal_ak%C4%B1l\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeka_testi_(mant%C4%B1ksal_ak%C4%B1l)) adresinden 06/06/2016 tarihinde erişilmiştir.
- (WEB1), Silingiene, V. ve Skeriene, S. (2015). Expression of Leaders' Spiritual Intelligence in a Context of Service Organizations: A Gender Approach. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 213 (2015) 758 – 763. 20th International Scientific Conference Economics and Management - 2015 (ICEM-2015).
- (WEB2) https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/5/Wiggles_worth_Deep_Intelligence_white_paper.pdf adresinden 3 Kasım 2015 tarihinde erişilmiştir.
- (WEB3) https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/2/Integral_SpiritualIntelligence2011.pdf adresinden 3 Nisan 2016 tarihinde erişilmiştir.

- Wigglesworth, C. (2004). Integral Theory (also called AQAL theory) and its relationship to Spiritual Intelligence and the SQi Assessment.
- Wigglesworth, C. (2015). SQ21™ Spiritual Intelligence Assessment: Interpretive Report.
https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/1/CA7524357-Sample_Report.PDF 3 Kasım 2015 tarihinde erişilmiştir.
- Wigglesworth, C. (2012). *SQ: Spiritüel Zekâ*. (Çev. S. Toksoy). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. (2013).
- Wigglesworth, C. (2012). *SQ21™ Islam Glossary*.
https://www.deepchange.com/uploads/glossary/file_name/7/SQ21IslamGlossary2013.pdf adresinden 3 Kasım 2015 tarihinde erişilmiştir.
- Wigglesworth, C. (2014). *Deep Intelligence: The Critical Intelligences for Leadership Success in the 21st Century*.
- Wigglesworth, C. (2006). Why Spiritual Intelligence Is Essential to Mature Leadership.
https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/4/Spiritual-Intelligence-n-Mature-Leadership.pdf adresinden 6 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir.
- Wigglesworth, C. (2002-2004). *Spiritual Intelligence and Why It Matters*,
https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/3/Spiritual-IntelligenceEmotionalIntelligence2011.pdf adresinden 4 Eylül 2015 tarihinde erişilmiştir
- Wilber, K. (2003). *Merhamet ve Metanet*. (Çev. A. Ergenç). (2,baskı). İstanbul: İnsan yayınları.
- Yalom, I. (2013). *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev. Z. İyidoğan Babayiğit) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Zahid, M. (2013). A Study of Spiritual Intelligence and Pupil Teachers. *International Educational E-Journal (Quarterly)*, II, (I). 45-49.
- Zohar, D. (Ağustos 2010). *Spirituality in Higher Education Newsletter*. Volume 5. Issue 5. p. 4.

Zohar, D. & Marshall, I. (2000). *SQ: Ruhsal Zekâmızla Bağlantı Kurmak*. (Çev. B. Erdemli ve K. Budak). İstanbul: MetaYayımları. (İlk baskı. 2004).

Zweiback, Y., Kaplan, S.N. ve Manzona, J. (2015). An awareness of spirituality from two perspectives. *Gifted Education International*. Los Angeles, USA.

EKLER

EK 1: ÖLÇEK UYARLAMA İZİNİ

Hello Mr. Yosi,

How are you? I hope that your scientific and inner life is going pretty good.

I am a master degree student the University of Sakarya in Turkey

I have a process of preparation a master thesis in the department of Psychological counseling. I am interested with spirituality on the psychology. I wonder and interested with the third type of Quotient that is spiritual quotient. I have some readings about spirituality and psychology.

Consequently, I need a scale in order to search about spirituality and its quotient on the society in order to measure this and make a good study scientifically. I researched about it and I found your scale (The Integrated Spiritual Intelligence Scale (ISIS)). So if you give me a permission I want to translate and adapt to Turkish version of your scale.

Thanx from now.

have a nice day from Turkey

best regards.

17 Ekim

You are welcome to translate to Turkish and use the scale for research purposes, provided you give the proper copyright attribution to the original and it will be used for research non-commercial purposes.

If it is used in studies, we simply ask that you share the results with us.

The paper (including the scale with the short form version that has the items marked with *) is available at: <http://www.yosiamram.net/papers/>

In case it is not clear from the paper, the score for each scale (or subscale) is simply the average of the item scores after correcting for reverse scored items (i.e. the score of a reverse scored item of 6 becomes 1, 5 becomes a 2, while a 2 becomes 5, etc.) Similarly each sub-scale score (if you need separate scores for sub-scales) is the average of the items on the sub-scale after correcting for reverse scored items.

I hope this makes sense and good luck as look forward to hearing your results...

Yosi

EK 2: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli katılımcı,

Manevi Zekâ ile Yaşam Doyumu, Yaşamın Anlamı ve Yalnızlık Arasındaki İlişki konulu bir yüksek lisans tezinde kullanılmak üzere hazırlanan bu formda doğrudan kimliğinizi açık edecek herhangi bir soru bulunmamaktadır. Bu amaçla sizden istenen her soruyu rahatlıkla ve objektif olarak yanıtlayabilirsiniz. Samimi bir şekilde vereceğiniz yanıtlar çalışmanın bilimselliğine katkı sunacaktır.

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz

Kadın

Erkek

2. Yaşınız: .....

3. Kardeş sayınız: .....

4. Dünyaya geliş sıranız nedir?

İlk çocuk

Ortanca çocuk

Küçük çocuk

Tek çocuk.

5. Algılanan Akademik Başarı Düzeyiniz:

Düşük

Orta

Yüksek

6. Algılanan Sosyo-ekonomik Düzeyiniz:

Düşük

Orta

Yüksek

7. Algılanan Anne-Baba Tutumu:

İlgili

İlgisiz

Demokratik

Destekleyici

Diğer

8. Sosyal Destek Algınız:

Düşük

Orta

Yüksek

EK 3: BİRLEŞTİRİLMİŞ MANEVİ ZEKA ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki soruları/maddeleri son 6-12 ay arasında genel olarak tekrarlanan davranışlarınız temelinde 1'den 6'ya kadar sıralanan sayılardan size uygun olan sayıyla puanlandırın.

1. Asla veya hemen hemen hiç
2. Çok nadir
3. Nadir
4. Sık
5. Çok sık
6. Her zaman veya hemen hemen her zaman

1. Çalışmalarında ortaya çıkan güzellikleri fark ederim ve ona değer veririm.
2. Hayattan en kötüsünü beklerim ve beklentilerim genellikle gerçekleşir.
3. İşler karmakarışık olduğunda, yaşadıklarım içerisinde kendimi
4. Bir aktivite veya görüşme esnasında düşünce ve duygularımı gözlemlerim ve
5. Yaratıcı içgörüyü elde etmenin bir yolu olarak içsel ve dışsal sükuneti
6. Amacımın uyumsuz olma, kalıpların dışında düşünme ya da genel kabulün dışında bir tutum sergileme gerektirdiği zamanları iyi tespit edebilirim.
7. Sevmediğim olaylara ihtiyaç duyduğumda bile onlara direnirim.
8. Günlük yaşamımda, fiziksel dünyada içkin ve mevcut olan yaşam kaynağını
9. Olaylar istediğim gibi gitmediğinde çok üzülürüm.
10. Günlük aktivitelerimde amaçlarımı, dünyada var olacak olan ve olması
11. Doğru olanın ne olduğunu bilmediğimde kendimi bıkkın/yılgın hissederim..
12. Hayatıma içgörü kazandıracak rüyalarımın kulak veririm.
13. Doğadan kopuk bir yaşamım var.
14. Hayatın doğrusal olmasından ziyade dolambaçlı oluşunu fark ettiğimde,
15. Üst düzey bir bilinç bana doğru yolu gösterir.
16. Bir gün öleceğimin farkındalığıyla yaşar ve buna göre hareket ederim.
17. Zor zamanlarda hikayelerden, özlü sözlerden, öğretilerden ve zamanın haklı çıkardığı diğer bilgelik formlarından istifade ederim.
18. Başkalarıyla etkileşimimde tam anlamıyla nasıl kendim olabilirim
19. Çalışmalarımın kutsallık atfederim.
20. Hayatın zorluklarıyla başa çıkmada yararlandığım meditasyon veya dua gibi
21. Hayatta yemek yemek, dişlerimi fırçalamak veya duş almak gibi küçük
22. Korkularım bana hükmeder ve beni yönetir.
23. Şu an'ı yaşamak yerine geçmiş ya da geleceği düşünmeye eğilimliyim.
24. Yaşamım bana bir armağandır ve bunun için her anın en iyisini yapmaya
25. Başkalarıyla karşılaşmamda onlara şefkat gösteririm.
26. Yaşamımda benim için ulaşılabilir olan çok az seçenek olduğu duygusu
27. Kendime daha büyük resmi(aşkınlık-ilâhi olanı) hatırlatmak için tabiatla

28. Davranışlarım değerlerimle uyumludur.
29. Toplantı ve görüşmelerde bazı zamanlar geri adım atım atarak durur, gözlemler ve durumu yeniden değerlendiririm.
30. Kutsal olanla benliğimin aynı çizgide olması için nesnelere ve mekanları
31. Düzene, beklentilere ve kurallara karşı gelmekte zorlanırım.
32. Etrafımdaki olaylar karışık ve üzücü olduğunda bile iç dengemi ve
33. İstedğim sonuçları elde edemeyeceğim düşüncesi beni üzer.
34. Günlük görevlerimde tarifsiz edilemez duygusal ya da manevi deneyimler gibi kelimelerle ifade edilemeyecek şeylere dikkat ederim.
35. Bana rehberlik etmesi için kulak verdiğim içimdeki bilgi/yüksek benliğin
36. Görünüşte çatışmalı ya da çelişkili olan bakış açılarını doğru kabul edebilir
37. Her şeyin birleşimi ve bütünlüğü için çaba gösteririm.
38. Çalışmalarım yüce amacımla uyumludur.
39. Yaşamımdaki güçlük ve acılardan anlam çıkarırım.
40. İşimin sevginin bir ifadesi olduğunu hissedirim.
41. Dönüşüm zamanları boyunca ritüelleri, ayinleri veya dini törenleri
42. Hareketlerim; ruhum, özüm ve gerçek tabiatımla uyumludur.
43. Gizli, saklı veya söylenmeyen şeyleri de düşünmem gerektiğini unutmam.
44. Gelenekleri takip ettiğim için olmam gereken kadar başarılı değilim.
45. İçsel hakikatimin, içimde doğru olduğunu bildiğim şeyin farkındayım.
46. Haklı olmak benim için önemlidir.
47. Günlük yaşamımın güzelliği ve duygusallığının farkında olur ve ona değer
48. Başkalarıyla olan bağlantılarım ve onlara algılarımı açmam sayesinde
49. Çatışma ortasında bile ortak zemin ve bağlantı noktası arar ve bulurum.
50. Önemli tercihlerde bulunurken içgüdüsel duygularımı ve sezgilerimi
51. Hem ifade edilebilen hem de edilemeyen şeyleri derinden dinlerim.
52. Gündelik işlerimi yaparken beş duyu organıma duyarlıyım.
53. Gizemliliği önemsemem ve mantıksal olarak ispatlanabilen şeyleri
54. Kör noktalarımı arar ve keşfetmeye çalışırım.
55. Hayatımın farklı parçalarını bir araya getirmekte zorlanırım.
56. Diğer insanların bakış açısını ve farkındalığını arttırmaya çalışırım.
57. Spontane ve rahat davranabilmek için, benden daha yüce bir güçle -evrensel bir yaşam gücü, ilahi güç ya da doğa ile- uyum içinde yaşarım.
58. Amaçlarım ve hedeflerim maddi dünyanın ötesine uzanır.
59. Gündelik zorluklarla karşılaştığımda derin bir iman ve güvenden
60. Bana yanlış yapanlara gücenirim.
61. Kendimi büyük kozmik organizma veya yüce bir bütünün parçası gibi
62. Gerçek benliğimi yaratıcı bir şekilde ifade etmenin yollarını bulurum.
63. Başkalarına baktığımda geliştirmek zorunda oldukları yönleri odaklanmaya
64. Coşkunsuzluk, lütuf/rahmet veya huşu deneyimleri günlük problemlerle başa çıkmada içgörü kazandırır ve bana yön verir.
65. Günlük problemlerde iç görü kazanmak için geniş ve bütüncül bir bakış açısı

66. Öz-düşünme ve yenilenme için kendime günlük ve haftalık zamanlar
67. Hayatımdaki olumlu şeylerin bolluğu için şükran duygusunu anımsarım.
68. En iyi neyse onun olacağına inanır ve güvenirim.
69. Kendimi bütün sorunlarım ve sınırlılıklarım ile kabul ederim.
70. Problemleri çözmek için paradoksları ele alma, kabul etme ve onların
71. Gündelik yaşamımda işimin daha büyük bir bütüne hizmet etmek olduğunu
72. Tartışma ve görüşmede karşıdakine katılmasam dahi olaya onun
73. İyi bir iş yapmamın asıl sebebi kariyerimde ilerlemektir.
74. Parasal ödülleri işimin temel hedefi olarak görüyorum.
75. Bir işle meşgulken zihnim başka yönlere dağılıyor.
76. Günlük yaşamımda anlam bulamayışım beni yoruyor/bıktırıyor.
77. Çok az seçeneğim olduğunda bile kendimi özgür hissediyorum.
78. Bana özel biri gibi davranılmasını istiyorum.
79. İçsel doğrum, içimde doğru olduğumu bildiğim şey içerisinde sapaşğlam
80. Aktivitelere keyif/eğlence duygusu katarım.
81. Sevimsiz bulduğum deneyimlere şiddetle karşı çıkarım.
82. Ben kendimin en kötü düşmanıyım.
83. Bütün soruları gerçek bir şekilde cevapladım ve yapabileceğimin en iyisini

EK 4: YAŞAMIN ANLAMI ÖLÇEĞİ

Lütfen yaşamınızda ve varlığınızda sizin için neyin önemli olduğunu düşünün ve aşağıdaki ifadelere size en yakın gelen cevabı vermeye çalışın. Unutmayın ki bu ifadeler kişiden kişiye değişen ifadelerdir dolayısıyla doğru ya da yanlış cevap yoktur.	(1) Kesinlikle doğru değil	(2) Çoğunlukla doğru değil	(3) Biraz doğru değil	(4) Bir şey söyleyemem	(5) Biraz doğru	(6) Çoğunlukla doğru	(7) Kesinlikle doğru
1. Yaşamımın anlamının farkındayım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Hayatımı anlamlı kılacak bir şeylerin arayışı içindeyim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Daima hayatımın amacını bulma çabası içindeyim.	1	2	3	4	5	6	7
4. Hayatımın kesin bir amacı var.	1	2	3	4	5	6	7
5. Hayatımı neyin anlamlı kıldığına dair genel bir fikrim var	1	2	3	4	5	6	7
6. Hayatımda beni tatmin eden bir amaç keşfettim.	1	2	3	4	5	6	7
7. Her zaman hayatımda kayda değer (önemli yapacak) bir şeylerin arayışı içindeyim.	1	2	3	4	5	6	7
8. Hayatımda bir amaç ya da görev bulma arayışı içindeyim	1	2	3	4	5	6	7
9. Hayatımın belirli bir amacı yok.	1	2	3	4	5	6	7
10. Hayatımın anlamını bulma çabası içindeyim.	1	2	3	4	5	6	7

EK 5: YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ

Aşağıda verilen ifadeleri dikkatlice okuyunuz. Verilen **ifadeye ne kadar katıldığınızı, ilgili cümlenin yanındaki derecelendirmelerden size uygun olanı işaretleyerek** belirtiniz.

1   **2**   **3**   **4**   **5**   **6**
7

1=kesinlikle katılmıyorum 2=katılmıyorum 3=biraz katılmıyorum 4=kararsızım 5=biraz katılıyorum 6=katılıyorum 7=kesinlikle katılıyorum

1. Yaşamımdan memnunum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Yaşamımda sahip olmak istediğim önemli şeyleri elde ettim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Yaşamım pek çok yönüyle idealimi karşılamaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Yeniden dünyaya gelseydim yaşamımda hiçbir şeyi değiştirmezdim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Yaşam koşullarım mükemmeldir.	1	2	3	4	5	6	7

EK-6: ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

Aydın SÖYLEMEZ 1988 yılında Muş'ta doğdu. İlk ve orta öğretimini Muş'ta tamamladı. 2007-2009 yılları arasında Malatya İnönü Üniversitesi'nde sınıf öğretmenliği bölümünde okudu. 3. Sınıfa devam etmeyerek tekrar üniversite sınavına girerek istediği üniversite ve bölüm olan Boğaziçi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünü kazandı. Bir yıllık İngilizce Hazırlık aşamasından sonra 4 yıllık lisans eğitimini 2014 yılında tamamlayarak mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Yüksek lisans eğitimiyle eş zamanlı 1,5 yıl Muş Bostankent Ortaokulunda Psikolojik Danışman ve Rehber öğretmen olarak çalıştı. Görevine 2016 Şubat ayından itibaren Kocaeli Gebze Şükran Kayabay Anaokulunda devam etmektedir.

e-posta: aydinsoylemez165@gmail.com